

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

NOIEMBRIE 2019

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

NOIEMBRIE 2019

SUMAR

noiembrie

2019

4 O generație tulburată

S. MEHEDINȚI

5 Marile speranțe
Alegerile

pentru primul Parlament al României Mari

I. SCURTU

10 Un vis spulberat
*Noiembrie 1919:
Tratatul de Pace
cu Bulgaria*

A.V. MATEI

AVANPREMIERĂ
EDITORIALĂ

15 Șah
cu Evgheni Primakov

I. TALPEȘ

20 Ziua
curcanului grațiat
T. STĂNESCU-
STANCIU

EVENIMENT

24 Monument
*pentru români
și francezi
pe Dealul Coșna*

D. PRISĂCARU

52 Miniaturi
contemporane

*Festival
de benzi desenate istorice,
Brașov*

O. NASUI

25 Reconstrucție
*sovietică
cu sudoarea sașilor*

*Documente
din arhivele ruse*

I. SCHIPOR

ADDENDA
ET CORRIGENDA

30 „Unchiul Piți”
capătă chip

I. VASILIU NIȚESCU,
M. MIHAILIDE

MICROARHIVA
MAGAZIN ISTORIC

32 Familia Xenopol
– fotografii inedite
M.D. STURDZA

33 Un britanic
în Parisul Balcanilor
W.F.A. RATTIGAN,
L. BRAD-CHISACOF

38 Misiune
îndeplinită
*Armata română
se retrage din Budapesta*
I. GIURCĂ

magazin istoric

Anul LII – serie nouă – nr. 11 (632)

noiembrie 2019

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

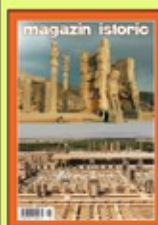
1 Azi, orice copil poate, cu un telefon inteligent, să facă o poză sau să își facă o poză și în clipa următoare să o trimită la celălalt capăt al Pământului. În urmă cu 400 de ani, doar cei cu dare de mână puteau comanda unui pictor un tablou. Iată de ce avem din acele vremuri mai ales chipuri de suverani sau mari nobili pe care îi putem identifica cu certitudine. Iar uneori nici de identitatea lor nu suntem siguri, ca în cazul acestui tablou, atribuit școlii franceze și care ar înfățișa-o pe Henrietta Maria de Franța (1609 – 1669), soția regelui Charles I al Angliei, cel care avea să își piardă capul pe butucul călăului din porunca lui Oliver Cromwell

2 Ansamblul monumental comemorativ de pe Dealul Coșna, dedicat eroilor români și francezi căzuți în această zonă în Războiul de Întregire Națională, a fost ridicat exclusiv din donații particulare și a fost inaugurat la data de 5 octombrie, anul acesta

3 Castelul Warwick, din Marea Britanie, are o istorie ce coboară până la William Cuceritorul, care a ridicat, în 1068, un fort din lemn. În secolul al XII-lea construcția a fost înlocuită cu una din piatră. A servit drept fortăreață până în secolul al XVII-lea, la sfârșitul căruia a început să fie vizitat. Azi castelul primește peste o jumătate de milion de vizitatori anual

4 Persepolis, „Orașul persan“, datează din jurul anului 515 î.H. Se crede că locul a fost ales de Cyrus cel Mare, dar construcția este realizată de Darius I. Plasarea într-o zonă retrasă și mai greu accesibilă pare să indice că era mai degrabă o capitală rezervată ceremoniilor, mai ales de Anul Nou persan, când reprezentanții aristocrației îi ofereau daruri suveranului, așa cum apare reprezentat pe relieful de pe scările palatului. Așezarea a fost distrusă de oștenii lui Alexandru Macedon, în urma unui incendiu, care nu se știe dacă a fost pornit accidental sau cu bună știință

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BĂRINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU
(1927 – 2018),
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghita Puiu Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărcineanu, nr. 1 – 3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr.
15, Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155,
Telefon: 021.315.09.91, 021.312.68.77

STAREA NAȚIUNII

SIMION MEHEDINȚI

Viața poporului nostru trece astăzi printr-o fază aproape haotică. Oameni care au batjocorit biserica au pretenția să se îngrijească de soarta ei. Profesori al căror cuvânt e sărac de sinceritate și bogat în contraziceri se cred chemați să facă „școală” tineretului. Propovăduitorii internaționalismului ajung purtători de cuvânt în partide ce se numesc naționale. Arta se atinge din ce în ce mai mult cu banul; politica se amestecă cu afacerile; rațiunea statului face loc rațiunii intereselor personale.

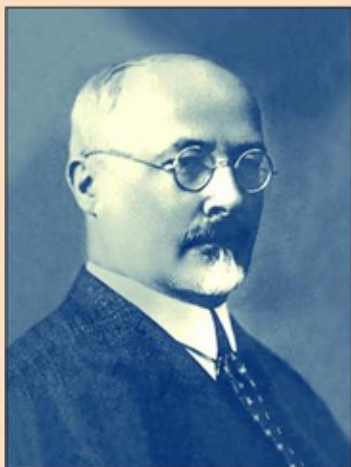
Cum va fi ziua de mâine, dacă nici tineretul nu va rămânea cruțat de păcatele acestei vremi de coborâre? Racila e primejdioasă, chiar când se arată la copaci bătrâni, cu coaja îngroșată de intemperii. Dar dacă și mlădițele tinere sunt vătămate de la început, care va fi soarta pădurii, când vijelia se va porni?

Bătrânul cronicar Ureche zicea despre țara noastră că e așezată „în calea răutăților”. Azi, după ce ne-am apropiat de atâtea obiceiuri străine, pare că și sufletul nostru e în calea răutăților.

E drept că în cultura literară și artistică, după critica din jumătatea a doua a veacului trecut, am ajuns să cunoaștem drumul spre adevăr. În cultura morală, după modernizarea pripită a societății noastre, cucerită de mode străine, suntem însă în plină criză, iar îndreptarea se așteaptă abia de aici înainte.

Iată de ce, măcar tinerii și îndeosebi cei meniți bisericii și învățământului ar fi de dorit să rămână feriți de molipsire. Obişnuindu-se a-și forma singuri convingerile, să pornească cel puțin ei pe o cale mai bună decât a generației tulburate de astăzi [...]

Sunt epoci, când toate par vechi și pe sfârșit. Bătrânii se pregătesc să închidă ochii; tinerii nu i-au deschis încă bine, iar cei ajunși în vârsta matură țin doar umbră pământului, ca și cum singura lor menire ar fi să pre-

lungescă traiul până la alte vremuri mai bune. Adevărate generații interimare.

Cam astfel pare a fi generația de astăzi în tot cuprinsul neamului românesc. În conștiința mulțimii nimica nouă nu răsună niciun gând puternic, niciun sentiment a toate stăpânitor. În locul marelui avânt care a dus odinioară pe români la unirea principatelor și la neatârănare, azi mai peste tot gândiri răzlețe și energii risipite. Politica, în mare parte, se rezumă în calificări și descalificări personale. Biserica și școala merg

cum merg, dar fără însuflețire. Profesori și pedagogi avem destui, dar niciun Gheorghe Lazăr. Clerici, de asemenea, de la Oradea Mare până la Dunărea de Jos, de la Rădăuți până la Noul Severin, sunt din belșug, dar niciun Șaguna. Scriitori, slavă Domnului, dar niciun Eminescu sau Creangă. Teatrul își caută încă drumul; romanul pare a nu-l fi găsit; critica literară l-a pierdut. În locul judecăților impersonale de altădată, azi adevărate „Zile ale Babelor”. De la critică ne-am coborât la harță, la mici calomnii politico-literare, iar unii la snobism și cei mai mulți la nepăsare [...]

Tinerii români care în Viena, Pesta, Cernăuți, Iași, București și atâtea universități, germane, engleze și franceze, se pregătesc prin muncă cinstită pentru adevăr, să nu-și piarză curajul față de unele eclipse ale vieții noastre naționale. Cu toate că în unele privințe ne-am întors la „Zilele Babelor”, sufletul nostru e încă în „Primăvară”. Genialitatea unui popor e ca apa ascunsă în pământ. Cât de departe, ea poate ieși la suprafață. Să fim numai cu ochii deschiși, să luăm seama unde va apărea izvorul.

(Către noua generație, Minerva, Institut de Arte grafice și Editură, București, 1912)

42 Craii
de Curtea-Veche...
deconspirați
M. CAZACU

EXCLUSIVITATE

47 Țarul care
nu a inspirat încredere
Boris Godunov
T.D. CERNIKOVA

53 Fiicele regelui
populează
Noua Franță
F. DOLGHIN

57 De la
Revoluția albă
la Revoluția islamică
M. CERNĂTESCU

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Nemaipomenitele
aventuri
ale unui englez
prin România Mare
Fotograful E.O. Hoppé
A.-S. IONESCU

71 Pe vremuri
oamenii
își trimiteau scrisori
Epistolar Emilia Rațiu
G. FILITTI

76 Nemții știu,
dar nu cred
*Ce informații a avut
Hitler despre 23 August*
O. TRĂȘCĂ

81 Aspra viață
a părintelui
Arsenie Boca
M. VASILEANU

85 Oglindă,
oglinjoară...
*Portret, miniatură,
fizionotras, selfie...*
C.-A. DIACONU

**HOOVER
INSTITUTION**

93 Emigrația
nu vrea destindere

RUBRICI

62 Telex

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

80 Clio anunță

89 În România,
acum 100 de ani

84; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

Slovenilor, precum și pe cea a Greciei. După multe insistențe, un reprezentant al Consiliului Suprem a prezentat un rezumat al acestui tratat, prilej cu care s-a constatat că statelor succesorale monarhiei habsburgice li se impunea să semneze tratatul minorităților. Potrivit acestuia, „Guvernul român se angajează a da tuturor locuitorilor săi întreagă și deplină protecție pentru viața și libertatea lor, fără deosebire de naștere, de naționalitate, de limbă, de rasă sau religie”. De asemenea, „România consimte ca orice membru al Consiliului Societății Națiunilor să aibă dreptul de a semnala atențiunii Consiliului orice infracțiune sau temere de infracțiune la vreuna dintre aceste obligațiuni”. În același tratat se menționa angajamentul României de a „scuti de toate drepturile vamale” mărfurile aparținând Puterilor Aliate și Asociate care tranzitau teritoriul său.

Ion I.C. Brătianu a argumentat că România acordase deja drepturi depline minorităților naționale și că era gata să accepte orice obligații care erau asumate și de celelalte state, inclusiv care făceau parte din Consiliul Suprem. Pledoaria sa i-a iritat pe Aliați, deoarece era limpede că S.U.A. nu puteau acorda drepturi egale negrilor, Marea Britanie indienilor, Franța algerienilor sau să se lipsească de o importantă sursă de venit care provenea din taxele vamale. În aceste condiții, la 2 iulie 1919, Brătianu a înaintat un amplu memo-

Nemulțumit de condițiile în care trebuise să semneze Tratatul de Pace cu Germania și în care urma să îl semneze și pe cel cu Austria, Ion I.C. Brătianu a înaintat suveranului demisia Cabinetului său

riu Consiliului Suprem, în care afirma că România nu putea semna Tratatul de Pace cu Austria, și a părăsit Conferința.

În aceeași lună, armata roșie ungară a atacat Cehoslovacia, iar Consiliul Suprem a cerut ca Bela Kun să înceteze această agresiune și să-și retragă trupele din statul vecin. Acesta nu numai că a refuzat, dar a atacat și România (*Magazin istoric*, nr. 8 – 10/2019). Ca urmare, Consiliul Suprem a apreciat că Budapesta devenise un pericol pentru ordinea și liniștea Europei, drept care a cerut ca

armata română să pună capăt regimului bolșevic. După lupte susținute, la 4 august 1919, armata română a eliberat capitala Ungariei, iar Bela Kun a fugit.

Luptă politică pe provincii istorice

La 10 septembrie 1919, a fost încheiat la Saint Germain Tratatul de Pace cu Austria. Consiliul Suprem a transmis guvernului român o notă ultimativă prin care-i cerea să semneze acest tratat. În aceste condiții, la 12 septembrie, Ion I.C. Brătianu a demisionat și după lungi consultări s-a constituit guvernul de tehnicieni prezidat de generalul Arthur Văitoianu. Acesta a transmis Consiliului Suprem că nu-și putea asuma răspunderea semnării tratatului, dar va organiza alegeri parlamentare în urma cărora să se formeze un guvern politic responsabil, care va decide.

Prin decret regal alegerile au fost fixate în zilele de 2, 3 și 4 noiembrie, pentru Adunarea Deputaților, și de 7 și 8 noiembrie, pentru Senat. Practic, campania electorală începuse încă din momentul publicării decretului-lege privind reforma electorală, iar după anunțarea datei alegerilor aceasta s-a înțepit.

În anii 1917 – 1919 starea de spirit a românilor s-a modificat radical, comparativ cu cea de dinainte de război. În Basarabia, Bucovina și Transilvania a avut loc o adevărată revoluție națio-

Semnarea Tratatului de Pace cu Germania

ALEGEREA PRIMULUI PARLAMENT AL ROMÂNIEI ÎNTREGITE

IOAN SCURTU

După realizarea Marii Uniri în 1918 se impunea organizarea alegerilor parlamentare pentru constituirea corpurilor legiuitoare în care să fie reprezentați locuitorii de pe întreg teritoriul României întregite. Acestea urma să se desfășoare pe baza votului universal, înscris în Constituție în iulie 1917, precum și în Declarația de Unire a Basarabiei din 27 martie 1918 și în Rezoluția Marii Adunări de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918.

Decretul-lege din 16/29 noiembrie 1918 stabilea că votul era universal, egal, direct, secret și obligatoriu pentru cetățenii români majori (bărbați de peste 21 ani). Pentru a fi ales în Adunarea Deputaților se cerea: a fi cetățean român; a avea exercițiul drepturilor civile și politice, a avea vârsta de 25 de ani împliniți, a avea domiciliul real în România. Pentru Senat se cereau aceleași condiții, cu deosebirea că vârsta era de 40 de ani împliniți. Alegerile se desfășurau pe circumscripții electorale, care nu puteau fi mai mari decât un județ. Un deputat era ales de 30.000 de cetățeni, iar un senator de 70.000. Acest decret se referea la Vechiul Regat și Basarabia, la 24 august 1919 prevăzându-se, prin decrete regale, condiții similare pentru Transilvania și Bucovina. De asemenea, s-a stabilit repartizarea numărului de mandate. În Adunarea Deputaților:

Vechiul Regat avea 247, Transilvania – 205, Basarabia – 90, Bucovina – 26. În Senat: Vechiul Regat deținea 101, Transilvania – 87, Basarabia – 37, Bucovina – 11. În total erau 568 deputați și 236 senatori.

Alegeri amânate din cauza Conferinței de Pace

Data desfășurării alegerilor a fost amânată de mai multe ori, deoarece atenția liderilor politici și a românilor în general era concentrată asupra desfășurării Conferinței de

Pace de la Paris, de la care așteptau confirmarea actelor de unire a Bucovinei, Transilvaniei și Basarabiei cu România. Marile Puteri (S.U.A., Franța, Marea Britanie, Italia și Japonia) s-au constituit în Consiliul Suprem. Acesta a decis că ele erau state cu interese nelimitate, iar celelalte – state cu interese limitate. Șeful delegației române, Ion I.C. Brătianu, a cerut ca toate statele să fie egale, după cum egale au fost în luptă și în sacrificiile pentru înfrângerea inamicului. Nu a avut câștig de cauză și a fost nevoit să semneze

Tratatul de Pace cu Germania la 28 iunie 1919, fără a-l fi citit. Pentru a nu fi pus în fața aceleiași situații în privința următorului tratat, cel cu Austria, Brătianu a cerut textul acestuia, pentru a face eventuale observații. A asociat demersului său delegațiile Poloniei, Cehoslovaciei, Regatului Sârbilor, Croaților și

Guvernul prezidat de generalul Arthur Văitoianu, la investire

tradiționale, partide noi, precum și un mare număr de independenți și disidenți. Partidul Conservator-Progresist (Marghiloman) și Partidul Conservator-Democrat (Take Ionescu) și-au menținut vechea organizare pe cluburi (în orașe), într-o vreme când masa alegătorilor se afla în sate, iar promisiunile lor erau modeste, astfel că nu au reușit să obțină sprijinul electoratului. Partidul Național Liberal și-a întemeiat organizații în mediul rural și a desfășurat o amplă campanie electorală. În manifestele și discursurile lor, liberalii susțineau că partidul lor a inițiat reforma agrară și reforma electorală, a realizat Independența în 1877 și Unirea în 1918, a apărut demnitatea națională a României la Conferința de Pace. Partidul Naționalist-Democrat condus de N. Iorga pune accentul pe contribuția profesorului la promovarea conștiinței naționale a românilor, la lupta pentru eliberarea fraților din Basarabia, Bucovina și Transilvania și la unirea lor cu România în 1918.

De o largă aderență electorală beneficia Liga Poporului înființată de generalul Averescu în aprilie 1918, care promitea „îndreptarea” țării prin „muncă, cinste și legalitate”, precum și tragerea la răspundere a celor vinovați de „pierderile inutile” din campania militară a anului 1916. În manifestul difuzat de Liga Poporului se cerea aplicarea imediată a reformei agrare, „lărgind-o la nevoie pentru ca toate familiile rurale să aibă o proprietate de cel puțin cinci hectare”. Evident, nimeni nu a făcut un calcul, din care ar fi

Alte două personaje care s-au lansat în viața politică cu ocazia alegerilor pentru primul Parlament al României Mari: Ion Mihalache...

reieșit că, pentru realizarea acestei promisiuni, ar fi fost necesară o suprafață arabilă de trei ori mai mare decât cea existentă în România. Eroul de la Mărăști devenise un adevărat idol al țăranilor, un mit cum nu se mai înregistrase în istoria României.

Un alt partid nou care s-a afirmat puternic în campania electorală a fost Partidul Țărănesc, înființat în decembrie 1918 de un grup de învățători în frunte cu Ion Mihalache. Acest partid promitea „exproprierea fără nicio mărginire a moșiilor și folosirea expropriii pentru împroprietărirea sătenilor, în scopul ca întregul pământ al țării să ajungă în mâinile țăranilor”, „socializarea” pădurilor, minelor, carierelor, zăcămintelor de petrol și a gazelor, desființarea jandarmeriei rurale etc.

În mai 1919, Partidul Socialist din Vechiul Regat, Partidul Social-Democrat din

Transilvania, Partidul Social-Democrat din Bucovina și câteva organizații socialiste și social-democrate din Basarabia au adoptat un program electoral comun în care se cerea exproprierea totală a pământului arabil pentru a fi dat în folosință obștilor sătești, naționalizarea industriei, amnistie politică, despartirea bisericii de stat etc.

Campania electorală era în plină desfășurare când, spre sfârșitul lunii octombrie, trei partide au decis să nu mai participe la alegeri. Primul a fost Liga Poporului, sub motiv că era menținută starea de asediu instituită cu prilejul intrării României în război (august 1916); dar, în fapt, generalul Averescu nu avea încredere în succesul său electoral, întrucât guvernul a menținut aparatul de stat din vremea liberalilor, care – conform tradiției – „făcea” alegerile, adică asigura victoria partidului din care provenea. A urmat abținerea Partidului Conservator-Democrat, al cărui șef a stat aproape doi ani la Paris, implicându-se foarte târziu în campania electorală și deci nu avea nicio șansă de reușită. Un congres special a decis abținerea Partidului Socialist și a Partidelor Social-Democrate sub motiv că nu era asigurată deplina libertate de propagandă electorală.

Aceste decizii nu țineau seama de adevărata stare de spirit a alegătorilor, care nu mai puteau fi influențați ca înainte de război. N. Iorga avea să scrie: „Niciodată poporul românesc n-a fost mai aproape de acea salvare prin el însuși, peste legături, peste formule, peste obișnuințe,

nală: românii au înlăturat vechile autorități asupritoare și au instalat în sate și orașe conducători noi, au participat la alegerile pentru adunările naționale – Sfatul Țării, Congresul General, Adunarea Națională –, au fost prezenți în număr mare la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia, susținând unirea acestor provincii cu patria mamă. După înfăptuirea acestui ideal, ei nu s-au retras de pe scena istoriei, ci au continuat să-și manifeste voința de a clădi o Românie nouă, mamă bună pentru toți fiii ei. În Vechiul Regat rolul decisiv în schimbarea mentalității colective l-a avut războiul, cu greutățile, izbânzile și jertfele lui. Țăranii îmbrăcați în haine militare au înțeles că de hotărârea și de spiritul lor de sacrificiu depindea chiar soarta țării, că ei sunt o forță de care trebuie să se țină seama. Întorși la vetrele lor, aceștia au adus în sate un suflu nou, care a stimulat hotărârea de a se organiza și a pretinde ceea li se cuvine.

Momentul era favorabil deoarece, prin legiferarea votului universal, țărâimea – care reprezenta circa 80% din populația României – a devenit principala masă electorală.

În campania electorală s-au angajat mai multe partide decât în toate campaniile electorale din istoria de până atunci a României. Fiecare partid urmărea să câștige cât mai multe voturi prin promisiuni atrăgătoare. Din cauză că niciun partid nu apucase să-și constituie organizații la nivel național, lupta politică s-a desfășurat pe provincii istorice. Ca urmare, confruntarea politică a fost mai puțin intensă în provinciile recent unite cu România și foarte aprigă în Vechiul Regat.

Partidul Țărănesc în Basarabia, Partidul Democrat al Unirii în Bucovina, Partidul Național Român în Transilvania se bucurau de o largă influență în provinciile istorice respective. Aceste partide

se pronunțau pentru aplicarea declarațiilor de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia, integrarea provinciilor istorice respective în cadrul statului român, confirmarea prin tratate a actelor de unire. O oarecare concurență se înregistra în Transilvania din partea Partidului Social-Democrat și a unor formațiuni recent constituite (Partidul Țărănesc, Uniunea Națională). La rândul lor, minoritățile naționale au început să se organizeze în cadrul statului român, înființând Uniunea Germanilor (cu structuri proprii ale sașilor și ale șvabilor), Partidul Democrat Ungaro-Secuiesc și diverse partide locale. Toate acestea promiteau promovarea intereselor acestor minorități în Parlamentul României.

Atât de aproape de salvare

O veritabilă dispută politică s-a desfășurat în Vechiul Regat, unde candidau partide

Pentru unii oameni politici alegerile au fost un eșec (în dreapta, Alexandru Marghiloman, în stânga, Take Ionescu); pentru alții un succes: Nicolae Iorga (în centru)

TRATATUL DE PACE CU BULGARIA

ALIN VICTOR MATEI

Tratatul de Pace cu Bulgaria aducea Conferința în contact direct cu problemele Balcanilor. În 1919 existau deopotrivă elemente de continuitate și ruptură cu situația antebelică. Marile Puteri aveau să joace un rol important, dar acelea dintre ele care se aflaseră la granițele zonei balcanice și avuseseră deci capacitatea de a acționa direct în acest spațiu dispăruseră sau erau incapabile pentru moment să-și continue rolul.

Semnarea tratatului și ultima lui pagină

Marile Puteri occidentale prioritizau diferit problemele balcanice și aveau în general insuficiente resurse pe care ar fi fost dispuse să le aloce acestei zone, ceea ce însemna că trebuia să se mulțumească cu metode de influență indirectă, bazate pe construirea unor relații privilegiate cu actori locali. Aceasta lăsa în consecință o marjă de manevră importantă acestor state care puteau, la rândul-le, manipula sprijinul Marilor Puteri în slujba propriilor interese.

Bulgaria intrase în război cu obiective pe care le definea drept defensive, accentul fiind pus pe „reunificarea națiunii bulgare”. Era vorba despre corectarea deciziilor considerate nedrepte luate prin anularea Tratatului de la San Stefano (1878) sau prin semnarea celui de la București (1913). Scopurile erau bineînțele justificate prin aceeași

combinație de argumente etnice, istorice, juridice, geografice sau economice utilizată de toate statele din regiune. Lăsând la o parte situația etnică de multe ori incertă, dozarea diferită genera soluții contradictorii. În esență, obiectivele maximaliste ale Bulgariei însemnau păstrarea Dobrogei în integralitate și restaurarea granițelor de la finalul primului război balcanic în sud și sud-vest.

Bulgaria, dintre Puterile Centrale, a păstrat o relație aparte cu Statele Unite, o relație care – politicienii bulgari o știau – se putea dovedi importantă din perspectiva păcii. În aprilie 1917, guvernul de la Sofia a refuzat cererea germană de a declara război Statelor Unite. Caracterul nepopular al unei asemenea decizii nu era singura motivație. Păstrarea unei relații amicale cu America însemna nu doar o poliță de asigurare

în eventualitatea unui deznoadămant nefavorabil al războiului, unul pe care unii dintre liderii bulgari, inclusiv regele Ferdinand, par a-l fi întrevăzut încă din 1917, ci și o modalitate de a-și exprima nemulțumirea pentru lipsa sprijinului german în chestiunea dobrogeană.

Păstrarea relațiilor diplomatice, precum și refuzul american de a declara război Bulgariei în decembrie 1917 au făcut să se nască ideea unei relații aparte cu Statele Unite. Consecința a fost speranța că, la finalul conflictului, guvernul american va acționa ca un mediator și urma să ofere chiar un soi de pro-

înlăturând parazitismul politic care-l roade și-l dezonoarează, ca în acea lună a lui noiembrie, când întâiași dată românii de pretutindeni votau împreună pentru aceleași Camere, care trebuia să deie, după o îndreptare nouă, aceleași legi“.

O schimbare majoră a vieții politice

Rezultatul alegerilor a marcat o schimbare majoră a vieții politice din România. În primul plan s-au aflat partidele care au condus lupta pentru unirea Transilvaniei, Basarabiei și Bucovinei cu România. Partidul Național Român a obținut în Adunarea Deputaților 169 mandate, Partidul Țărănesc – 72, Partidul Democrat al Unirii – 20.

Pentru prima dată în istoria vieții electorale din România aparatul de stat nu a reușit să asigure victoria partidului propriu. Partidul Național Liberal a câștigat 103 mandate, adică mai puțin de jumătate din totalul celor stabilite pentru Vechiul Regat, rezultat considerat o înfrângere pentru liberali.

Partidul Conservator-Progresist, cu numai 13 mandate, a suferit un eșec electoral de proporții: din partid de guvernământ a fost împins spre periferia vieții politice, fapt ce marca prăbușirea rotativei guvernamentale, care funcționase în România timp de cinci decenii, prin alternarea la putere a liberalilor și conservatorilor.

Un excepțional succes a înregistrat Partidul Țărănesc care, înființat cu mai puțin de

... și generalul Alexandru Averescu

un an în urmă, s-a clasat pe locul al doilea în Vechiul Regat, cu 61 de mandate. A beneficiat de abținerea Ligii Poporului, mulți dintre susținătorii lui Averescu votând cu acest partid.

Partidul Naționalist-Democrat a obținut cel mai important succes electoral din istoria sa – 27 de mandate în Adunarea Deputaților.

Interesant este că două partide care s-au abținut au intrat în Parlament, pentru că unele organizații nu s-au conformat hotărârilor luate la centru. Ca urmare, Liga Poporului și Partidul Socialist au câștigat câte șapte locuri în Adunarea Deputaților.

Un element nou și semnificativ este alegerea în Parlamentul României a reprezentanților minorităților naționale. Și până atunci au existat minoritari etnici în corpurile legiuitoare, dar ei au candidat pe listele partidelor românești, în timp ce în 1919 aceștia s-au prezentat pe liste pro-

prii. Ca urmare, Gruparea Maghiarilor și Secuilor a obținut opt mandate, Gruparea Sașilor – opt, Gruparea Șvabilor – șase.

Au mai câștigat câte patru locuri de deputat Partidul Țărănesc din Transilvania, Uniunea Națională din Banat, precum și mai mulți independenți și disidenți din diferite partide.

Rezultate similare s-au înregistrat și în alegerile pentru Senat: Partidul Național Român – 76 mandate, Partidul Național Liberal – 54, Partidul Țărănesc din Basarabia – 28, Partidul Țărănesc – 28, Partidul Naționalist-Democrat – nouă, Partidul Democrat al Unirii – șapte, Partidul Conservator-Progresist – patru, Gruparea Șvabilor – trei. La aceștia se adăugau independenți, senatori de drept și reprezentanți ai Universităților (din Iași, București, Cluj și Cernăuți).

Alegerile parlamentare din noiembrie 1919 s-au înscris în istoria României prin faptul că au fost primele desfășurate pe baza votului universal și cele dintâi în care au votat cetățenii din Vechiul Regat, Transilvania (cu Banatul, Crișana, Sătmarul și Maramureșul), Basarabia și Bucovina. Ele au consemnat marile mutații politice survenite ca urmare a Unirii și a noii stări de spirit a cetățenilor. Circa două treimi dintre deputați și senatori erau noi, fapt ce demonstrează o serioasă primenire a clasei politice și o intrare masivă a oamenilor noi, doritori să asigure o dezvoltare democratică a României. În noile corpuri legiuitoare se puneau mari speranțe, dar care vor fi numai parțial realizate. ■

semnat la Berlin. E cumva ironic că exact în momentul în care visul Bulgariei Mari părea să se realizeze, Bulgaria se găsea în pragul colapsului militar și al revoluției. În aceeași zi de 25 septembrie, Consiliul de Coroană reunit era nevoit să concluzioneze că războiul nu putea continua: la numai zece zile de la începutul ofensivei aliate, o parte a armatei era în rebeliune, iar trupele Antantei traversau granița Bulgariei din 1915. În cele din urmă, patru zile mai târziu, Bulgaria devenea prima dintre Puterile Centrale care semna un armistițiu, la Salonic.

Documentul obliga Bulgaria să-și pună la dispoziție teritoriul pentru trupele Antantei și să evacueze toate teritoriile ce aparținuseră Greciei și Serbiei, să-și demobilizeze o mare parte a armatei și să cedeze mari cantități de material militar, dar impunea și luarea în prizonierat a circa 150.000 de militari aflați în acel moment la vest de Skopje. Semnificativ, într-un moment în care România nu reîntrase încă în război, Bulgariei i se permitea să păstreze trupe în Dobrogea. Astfel, deși din multe puncte de vedere era o capitulare, convenția de armistițiu oferea și câteva motive de

optimism. La semnare fusese prezent și consulul general american la Sofia, ceea ce sugera disponibilitatea americană de a media. În plus, prevederile referitoare la Dobrogea păreau să ofere dovada că pacea nu avea să fie o simplă reînnoiere a situația creată de Tratatul de la București din 1913. Lucrurile aveau să se schimbe în noimebrie, când Antanta a cerut evacuarea Dobrogei, ceea ce a aruncat Bulgaria într-o nouă fază a crizei politice interne. Chiar și așa chestiunea dobrogeană a rămas formal deschisă până la semnarea Tratatului de Pace, iar reinstalarea autorităților române s-a realizat lent și sub „protecția“

trupelor Antantei, ceea ce a creat suspiciune la București.

In ajunul Conferinței de Pace, opiniile Mariilor Puteri erau cât se poate de diferite. Statele Unite aveau atitudinea cea mai favorabilă. În ianuarie 1919, în reco-

mandările finale ale experților americani pentru președintele Wilson, era susținută retrocedarea sudului Dobrogei către Bulgaria, păstrarea granițelor din Macedonia stabilite la finalul primului război balcanic și accesul bulgar la Marea Egee. Italia se afla în siajul poziției americane, dar numai pentru că intenționa să limiteze cât mai mult câștigurile viitorului stat iugoslav. Viziunea britanică a evoluat inițial pe coordonate asemănătoare, mai ales în ceea ce privește sudul Dobrogei și vestul Traciei. Sprijinul tot mai puternic al lui Lloyd George pentru cauza Greciei Mari avea să schimbe situația. La polul opus se afla politica

franceză, ale cărei principale obiective erau influențate de hotărârea de a construi două state puternice în regiune: România și Iugoslavia, chiar dacă în acest ultim caz se lovea de rezistența italiană.

Evident, Bulgaria învinsă era dezavantajată în momentul reunirii Conferinței

Imagine din timpul bătăliei de la Dobro Pole

Delegații bulgari la semnarea armistițiului de la Salonic

tecție în timpul Conferinței de Pace. Fără ca autoritățile de la Sofia să o știe, concluziile planificatorilor americani erau mai degrabă favorabile Bulgariei. Experții din *The Inquiry*, principala structură de planificare pentru Conferința de Pace a guvernului american, concluzionaseră deja la începutul lui 1918 că stabilizarea postbelică a sud-estului Europei presupunea modificarea substanțială a clauzelor Tratatului de la București din 1913 în favoarea Bulgariei. De la opinia experților americani până la o decizie a Antantei era însă cale lungă, în condițiile în care atitudinea vecinilor Bulgariei avea să fie radical diferită, cea a marilor aliați europeni mai degrabă circumspectă, iar cea a președintelui Wilson din ce în ce mai puțin consecventă. La un anumit nivel, între Bulgaria și Statele Unite exista o aliniere de interese. Prima era conștientă că acordurile secrete semnate între inamicii Puterilor Centrale însemnau costuri însemnate în momentul păcii, în vreme ce a doua refuza să recunoască validitatea sau legitimitatea acestora și înțelegea – din multe puncte de vedere naiv – ca viitoarea Conferință de Pace să reprezinte o ruptură în relația cu „vechea” diplomatie. Merită însă reținută ideea unei atitudini potențial mai favorabile a Statelor Unite.

În tabăra Centralilor, relațiile Bulgariei cu Germania s-au tensionat și mai mult după Tratatul de Pace cu România din primăvara lui 1918, când Bulgaria și-a văzut din nou blocate planurile referitoare la Dobrogea. Eșecul german pe Frontul de Vest și opoziția crescândă față de război au determinat instalarea la putere, în iunie 1918, a unui guvern condus de Aleksandăr Malinov, un politician cu înclinații antantofile, care se opusese intrării în război alături de Germania.

Demersurile secrete inițiate de noul guvern Malinov au fost primite însă cu cea mai mare reticență în marile capitale ale Antantei, politica bulgară fiind percepută ca profund duplicitară. La Londra, de pildă, se credea că bulgarii încercau prin negocierile informale cu reprezentanți ai Antantei fie să câștige mai multe concesii din partea Germaniei, fie să dobândească protecție din partea Statelor Unite. Acesta era unul dintre motivele pentru

care oficialii englezi credeau că doar o declarație de război americană avea să-i trezească pe bulgari la realitate și avea să-i aducă mai aproape de o pace separată, în lipsa unei victorii a Antantei în Balcani.

Căutarea medierii americane a devenit o imposibilitate din cauza colapsului rapid al rezistenței militare bulgare din momentul în care trupele aliate au înregistrat primele succese în Macedonia, la Dobro Pole. După patru zile de rezistență, la 19 septembrie, două divizii bulgare au depus armele, ceea ce a condus la prăbușirea întregului front, Bulgaria fiind expusă unei invazii a trupelor Antantei.

În disperare de cauză, în condițiile în care comandaamentul bulgar ajungea la concluzia că situația nu mai putea fi reparată, guvernul Malinov a adresat o notă tuturor guvernelor combatante în care cerea președintelui Wilson să devină „arbitru al Balcanilor”, dată fiind necesitatea de a rezolva disputele din Peninsula în conformitate

cu drepturile naționalităților. Sinceritatea demersului poate fi pusă sub semnul îndoielii, în condițiile în care, la 22 septembrie, în termeni ultimativi, Bulgaria cerea aliaților săi să recunoască anexarea Dobrogei, lucru pe care Germania, Austro-Ungaria și Turcia l-au făcut la 25 septembrie printr-un document

Carte poștală înfățișând pe suveranii celor patru state membre ale Puterilor Centrale: kaiserul german, sultanul otoman, țarul bulgar și împăratul austro-ungar

tiere. Mutarea graniței spre nord se putea transforma într-o amenințare la adresa Constanței și implicit într-o amenințare strategică pentru România. Discuțiile despre noul contur al graniței de vest a Bulgariei scoteau în evidență aceeași tensiune între, pe de-o parte, considerentele strategice și nevoia resimțită de a recompensa un stat aliat și de a pedepsi un inamic și, pe de altă parte, considerentele de ordin etnic. În același timp, în sud, deciziile erau puternic influențate de hotărârile de a crea o zonă internaționalizată a Strâmtorilor și de a elimina orice prezență turcă în Europa.

La finalul primăverii lui 1919, hotărârile finale referitoare la granița dobrogeană și la cea din Tracia nu fuseseră încă luate și negocierile au fost reluate abia în intervalul iulie – septembrie, hotărârile revenind acum oficialilor de rang intermediar, în condițiile în care șefii de stat sau de guvern ai Marilor Puteri au revenit în capitale, iar miniștrii de Externe puteau fi prezenți doar ocazional. Dis-

cuțiile, mutate acum în cadrul Comisiei Teritoriale Centrale, au reconfirmat blocajele existente.

Delegații americani au susținut din nou rectificarea graniței dobrogene și s-au pronunțat mai clar decât în trecut pentru accesul Bulgariei la Egee și pentru restaurarea granițelor fixate în zonă de Tratatul de la București și apoi prin modificările agreeate de Turcia și Bulgaria în 1915. A fost nevoie de aproape două luni de negocieri intermitente pentru ca, în cele din urmă, să se cadă de acord că o mică parte a Traciei Occidentale avea să fie cedată Greciei, în vreme ce restul teritoriului avea să fie plasat sub control internațional. Teritoriului internaționalizat al Strâmtorilor urma să-i fie atașată nu numai Tracia Orientală, ci și o bună parte a celei Occidentale. Plasarea sub control internațional se dovedise astfel singura modalitate de a evita un dezacord interaliat deschis. Lucrurile nu stăteau diferit nici în chestiunea dobrogeană unde, tot în septembrie, s-a decis că în tratat nu se va regăsi o cerere

privind modificarea frontierei, dar cei cinci miniștri de Externe cădeau de acord că o rectificare era dezirabilă. Cedările americane în ambele probleme erau în esență o mărturie a descreșterii interesului pentru lucrările Conferinței de Pace și rezervele introduse aveau să-și piardă orice valoare practică în condițiile în care influența Statelor Unite avea să scadă dramatic după martie 1920. Punctul de vedere anglo-francez s-a impus în perioada imediat următoare, Tracia Occidentală fiind cedată Greciei în 1920, în vreme ce problema modificării graniței dobrogene a trecut în umbră.

Tratatul impus Bulgariei și semnat la 27 noiembrie 1919, la Neuilly-sur-Seine, impunea acesteia pierderi severe din punct de vedere teritorial și financiar. Era a doua „catastrofă națională”. O sută de ani mai târziu, verdictul rămâne, ca de fiecare dată, ambiguu. Complexitatea negocierilor, multitudinea de viziuni și-au pus amprenta asupra documentului, dar, la un anumit nivel, aranjamentul de pace s-a dovedit durabil, cu excepția graniței dobrogene. Se poate vorbi în același timp mult despre tensiunile generate în perioada interbelică, tensiuni care explică în bună măsură de ce Balcanii au rămas între războaie o regiune caracterizată prin instabilitate, dar și despre principala explicație a longevității: Bulgaria era prea slabă pentru a modifica singură statu-quo-ul. ■

Membrii The Inquiry, experții americani la Conferința de Pace de la Paris

de Pace de hotărârea de a nu oferi puterilor învinse șansa de a negocia. Reprezentanții bulgari puteau spera să influențeze doar informal sau prin intermediul mesajelor publice atitudinea marilor învingători. Din acest punct de vedere, Bulgaria a înțeles un efort propagandistic substanțial în timpul Conferinței, publicând cărți, broșuri, articole, hărți menite să ofere argumentele necesare. Dacă agenda vecinilor învingători era ambițioasă, cea a Bulgariei era pe măsură și se poate argumenta că lipsa moderației reprezentanților bulgari a contribuit semnificativ la subminarea poziției moderaților din tabăra Antantei. Pe de altă parte, repetând o situație pe care o regăsim în multe state foste combatante, valul așteptărilor generat de efortul de război și apoi de venirea păcii a dat și în acest caz naștere unei politici ne-realiste. Prețul avea să fie însă considerabil mai mare pentru un stat învins.

La 1 și 3 februarie 1919, respectiv Eleftherios Venizelos au fost cei care au prezentat obiectivele țărilor pe care le conduceau în fața Consiliului celor Zece, introducând astfel pe agenda reuniunii chestiuni care priveau direct viitorul tratat cu Bulgaria. România și-a reafirmat intenția de a recupera Cadrilaterul, chiar dacă elemente din discursul lui Ionel Brătianu păreau să sugereze că exista șansa unor rectificări negociate ale graniței româno-

Aleksandăr Malinov

bulgare în zonă. Venizelos a afirmat la rândul-i dorința Greciei de a prelua controlul asupra întregii Tracii.

Două săptămâni mai târziu, la 18 februarie, a venit rândul iugoslavilor să-și prezinte obiectivele. Acestea includeau mutarea spre est a graniței iugoslavo-bulgare, în mai multe sectoare considerate strategice.

În această fază, discutarea problemelor teritoriale s-a mutat în interiorul comisiei pentru probleme grecești, respectiv al comisiei pentru afaceri românești și iugoslave. Fiind considerat un tratat secundar, deciziile s-au concentrat în mâinile acestor structuri de experți, în timp ce forul suprem privea în primul rând spre tratatul cu Germania și spre alte chestiuni considerate mai presante.

Dezbaterile din interiorul comisiilor teritoriale au scos rapid în evidență dezacordurile și dilemele cu care se confruntau Marile Puteri în chestiunile balcanice. O scurtă

referire la o problemă mai apropiată de interesele României, cea a Cadrilaterului, e suficientă.

România nu avea argumente etnice puternice în acest caz, dar putea fi solicitat sau recomandat transferul unui teritoriu aparținând unui stat învingător, mai ales că îl deținea în virtutea unui tratat internațional semnat înainte de 1914? Nu deschidea o asemenea acțiune o cutie a Pandorei, care ar fi indus și mai multă instabilitate? În vreme ce Statele Unite și Italia, din motive radicale diferite, susțineau revizuirea graniței din 1913 în favoarea Bulgariei, britanicii ezitau din motive legale, iar francezii se opuneau „din rațiuni militare, politice, economice și de natură generală”. Aceeași constelație de forțe s-a cristalizat și în celelalte discuții teritoriale referitoare la Bulgaria.

Decizia, venită la debutul lunii aprilie, era explicată de comisia pentru afaceri românești și iugoslave. Comisia nu putea solicita cedarea unui teritoriu deținut *de jure* și *de facto* de către un stat aliat; cu toate acestea, exista posibilitatea unui compromis. În timpul Conferinței, a fost adusă de mai multe ori în discuție posibilitatea unor concesiuni românești în Sudul Dobrogei, în schimbul unei atitudini mai favorabile a Antantei în chestiunea Banatului. Era însă puțin probabil ca România să facă aceste concesiuni atâta vreme cât nu cunoștea traseul celorlalte fron-

Pentru unii era chiar o contradicție în termeni refuzabili. Nici occidentalii nu ne prea doreau, nici rușii nu ne „lăsau“. La mijloc erau interesele în formula cea mai frustă. O insistență prea evidentă și directă a NATO însemna amenințarea zonei de protecție apropiată stabilită de ruși încă o dată cu instituirea protectoratului asupra Principatelor Moldova și Țara Românească, ceea ce ar fi generat, în mod evident, varii și costisitoare retorsiuni din partea Moscovei. Ceea ce s-a și întâmplat pe parcursul secolelor și încă se mai practică și astăzi. Or, adăugarea geografiei românești la spațiul occidental nu producea efecte comparabile cu probabila reacție, pe toate planurile, a Rusiei. În același timp, ar fi blocat geografia jocurilor și angajamentelor subtile într-o perioadă de mari procesări la scara geostrategică a umanității. Norocul nostru cu Ucraina, care, deși continuă să ne amendeze condiția, vrând-nevrând, își proiectează nădejile în statutul de „țară de margine“.

„Uite – a continuat el –, ce-s prostiile astea? Chiar m-am gândit de atâtea ori și mai discut cu oameni cu care mă întâlnesc, și acum, în Bulgaria, în Polonia sau în Statele Unite, peste tot, fie că vreau, fie că nu-mi doresc, simt că interlocutorii mei așteaptă să le dau niște precizări în ceea ce privește relațiile dintre noi... Ce e această chestiune, că noi am venit peste voi, că rușii sunt ăia care au făcut, că ăia care au dres, că ăia care...? Ce am făcut, domnule, cum adică? Că trupe de-ale noastre au intrat... că tot felul de nebunii, tot felul de... Spuneți, cu ce puteți să... Despre ce este vorba? Acum, după tot ceea ce s-a întâmplat, este cât se poate de clar că toate prostiile și nebuniile consumate în glorioasa dumneavoastră revoluție vă aparțin.“

„Domnule Primakov – am intervenit eu –, noi discutăm între noi, acum. Desigur că lucrurile și discuțiile astea vor deveni, nu,

referințe în istoriografie, cândva, posibil... Dar să discutăm și să spunem unul celuilalt că n-a fost aia sau că a fost cealaltă, maniera asta deja depășește un anumit cadru. Suntem aici, eu cu dumneata, împreună doar cu cei care ne asigură translația. Deci, și ei știu despre ce e vorba, inclusiv faptul că cel puțin 25 de ani nu apare nimic public. După aceea, cine mai știe? Deci, hai s-o luăm de la capăt. Deci, dumneavoastră ați venit să-mi spuneți mie că n-ați avut niciun amestec în ceea ce s-a întâmplat în decembrie 1989 în România, în anii de dinainte și de după; că n-au fost forțe militare sovietice pe teritoriul nostru, că n-au fost infiltrări, că n-au fost...“.

„Da... asta voiam – a intervenit interlocutorul meu.“ „Nimic mai simplu – i-am replicat eu. Până acum, noi n-am discutat această chestiune oficial și vă garantez că nici de acum înainte noi nu ne vom apuca să abordăm oficial problematica respectivă și nici nu vom face publice materiale pe care le avem la dispoziție pentru a demonstra una sau alta dintre ipoteze. Desigur, vor rămâne în continuare jocurile de intoxicare, de disimulare, de manipulare ce se derulează în mod obișnuit în asemenea cazuri, iar noi suntem cei care plătim costurile. Dar, din modul în care v-ați rostit, se pare că nu este vorba doar de atât, ci

Evgheni Primakov și mai tânărul său coleg Vladimir Putin

Am urmărit în episodul anterior reproșurile adresate de șeful Serviciului de Informații Externe al Federației Ruse, Evgheni Primakov, la prima întâlnire avută în aprilie 1994 cu autorul, directorul Serviciului de Informații Externe al României. Să vedem cum a evoluat discuția. Fragmentele pe care le publicăm fac parte din volumul *De la Războiul Rece la dezinformarea globală*, aflat în pregătire la Editura Militară.

ÎNTÂLNIRI CU EVGHENI PRIMAKOV

IOAN TALPEȘ

„De ce vreți să «mergeți în Europa» și ați devenit campioni politici de extindere a NATO, fiind gata să vă pretați la cele mai penibile compromisuri și concesi?

Cum, voi chiar credeți că intrarea României în NATO va fi posibilă fără acordul nostru? Și cum vă puteți imagina că noi vom accepta așa ceva, care ar schimba total raporturile de forță în zonă, dacă ar fi și numai să ne referim la Peninsula Balcanică și Mediterana Răsăriteană, fără ca să obținem compensațiile corespunzătoare?”

Era greu să-mi fi imaginat vreodată, în parcursul existenței mele, că mă voi afla în ipostaza pe care mi-o evidențiază – nici măcar amenințător, cel mult ca avertisment – unul dintre cele mai

informate și avizate personaje în materie de situație și perspective ale României.

Desigur, ar fi penibil să continuăm a ne imagina că liderii din jurul lui Gorbaciov, ca și aceia care l-au anturat pe Elțin

și acum o fac cu Vladimir Putin, ar fi avut motive să accepte sau să se arate fericiți de faptul că România s-a proclamat încă din decembrie 1989 hotărâtă să treacă cu arme și bagaje în tabăra occidentalilor.

sebit de inteligent. A comunicat că nu vreți să interveniți în România, că evenimentele din România reprezintă opțiunile poporului și trebuie să înțelegem că ceea ce s-a întâmplat în România este opera românilor. Pornind de la aprecierile fostului dumneavoastră lider și considerându-le cele mai acceptabile în condițiile de astăzi, vreau să vă prezint un document care încă ne preocupă.”

Acestea fiind zise, l-am chemat pe șeful de cabinet, căruia i-am cerut să aducă din arhiva operativă specială Regulamentul de luptă al Corpului XV Armată Cercetare Îndepărtată de la Odessa. Era forța specială de intervenție în momentele ce ar fi precedat declanșarea unei crize pe „Frontul Balcanic”: revolte, schimbări de regimuri sau declanșarea de acțiuni militare din partea statelor membre NATO. Corpul de armată era format din batalioane speciale, constituite din vorbitori ai limbilor țărilor unde urma să

acționeze pentru producerea unor destabilizări în spatele liniilor fronturilor. Regulamentul de luptă al Corpului XV Armată de la Odessa conținea îndrumările și misiunile ce urma a fi angajate în România și Balcani în situația declanșării unor crize interne ce amenințau și puneau în discuție statutul aliaților din Tratatul de la Varșovia. Era vorba de operații ce precedau angajarea unor confruntări clasice, în vederea producerii unor situații de incertitudini politice, crearea unor puncte și zone de confruntare în vederea blocării capacităților de ripostă armată a sistemului militar național. Desigur, provocările și actele de dezordine, atacurile împotriva centrelor de comandă urma să se desfășoare concomitent cu activarea persoanelor și grupurilor pregătite să acționeze și să proceseze factori propagandistici, mass-media autohtonă.

Când i s-a prezentat un exemplar original al „Regula-

mentului”, Primakov a rămas evident stupefiat, deoarece știa natura strict secretă a documentului care conținea inclusiv intențiile și măsurile preconizate la Moscova în cazul că vreunul dintre aliați hotărâ să se desprindă de Tratatul de la Varșovia. După ce a citit paginile subliniate, mi-a întins mâna – făcându-mă să înțeleg, fără alte explicații – că lucrurile au intrat, cum s-ar spune, pe un făgaș acceptabil.

Ajuns la acest moment al rememorărilor legate de prima vizită a domnului Evgheni Primakov, director al SVR la acea dată – deci omologul meu, nu al domnului Măgureanu, situație de normalitate deplină, deoarece subordonații domnului Primakov se aflau în zona de competență a S.R.I., nu a S.I.E., cele două servicii, SVR și S.I.E. având în principal șansa colaborării pe „diverse piețe” –, trebuie, în mod obligatoriu, făcute câte-

va precizări asupra sentimentelor și resentimentelor generate la București și Moscova de evoluția situației în Republica Moldova. Proclamarea independenței Chișinăului a fost primită cu entuziasm la București, majoritatea românilor, ca și factorii politici decidenți văzând în actul de la 27 august 1991 primul pas spre o firească reunire a teritoriului dintre Prut și Nistru cu România, în

Proclamarea independenței la Chișinău...

mai avem încă mult de plătit. Pentru că este evident că nu doriți să conveniți – în calitate de persoană superabilitată – asupra faptului că este nevoie, totuși, să lămurim odată ce a fost atunci și pentru a putea și noi să vă mulțumim unde e de mulțumit. Și din câte îmi dau eu seama, până acum, nu prea avem de ce să vă acuzăm – pe bună dreptate, dacă luăm în calcul practicile voastre de a ne elibera. Dar, totuși, e bine să se știe, pentru că, altfel, rămâne această imagine aproape catastrofică asupra situației României și asupra eventualelor conexii, relații și nu numai, chiar colaborări în materie de opțiuni la nivel internațional. Vedeți că, pe de o parte, România este acuzată continuu de relațiile cu voi, iar dumneavoastră știți la fel de bine ca mine că nu avem asemenea relații, chiar dacă există personaje interesate în astfel de proiecte și chiar dacă sesizăm că aveți relații profitabile în Germania, S.U.A., Franța, să nu mai vorbim de Austria și Ungaria. Pe de altă parte – și în același timp –, tocmai faptul că voi nu vă exprimați lasă să se înțeleagă în medii externe că așa e, că noi suntem în astfel de relații, ba chiar ne pretăm la niște jocuri criminale împotriva propriei țări, și nu criminale pentru că avem relații cu voi, ci pentru că participăm la o conspirație incredibilă, care este și greu

de definit până la urmă, dar care ne marchează chiar șansele de exprimare în conformitate cu opțiunile reale ale României. Ceva de genul unor relații cu factorii de putere care și-ar propune, la Moscova, reîntoarcerea bolșevismului.“

„**A**ceptând, la rândul dumitale, că și eu – Evgheni Primakov – sunt pus pe gânduri, îți spun – și eu – direct, nu pot să nu-ți spun și să îți repet ceea ce am exprimat mai înainte: nu am fost, nu suntem și nu vom fi, în materie de abordare a lui decembrie 1989, într-o altă ipostază decât aceea a neimplicării.“ La o astfel de precizare, rostită atât de apăsător, nu mi-a rămas decât să-i prezint ceea ce păreau a fi percepere și înțelegere noastre. „E clar ce vă doriți și ce așteptați de la noi și, pentru că suntem la ceea ce am putea numi a fi momentul sincerității, al fair-play-ului – cum ne spun noii noștri colaboratori internaționali –, noi am înțeles de la început

sensibilitatea problematicei, mai ales în ceea ce privește problema discutatelor și disputatelor intervenții externe întru sprijinirea românilor pentru răsturnarea dictatorului și a acoliților săi. De fapt, toată discuția era și va rămâne fără sens, dacă ar fi și numai să ne referim la tratatul existent între România și statele Tratatului de la Varșovia, între România și Uniunea Sovietică. Conform clauzelor incluse în respectivele documente, aveți chiar dreptul să interveniți. Nu mai vorbesc despre faptul că au fost și sugestii, dacă nu chiar cereri, în direcția unei intervenții pentru sprijinirea revoluționarilor, Washingtonul apreciind că evenimentele din România intrau în responsabilitatea Uniunii Sovietice și a aliaților din Tratatul de la Varșovia. Vi se recunoștea nu numai dreptul, ci și responsabilitatea de a interveni, pe modelul intervenției forțelor S.U.A. în Panama. Desigur că răspunsul domnului Gorbaciov a fost deo-

„Teroriști“ escortați pe străzile Timișoarei în decembrie 1989

PRIMA ZI A RECUNOȘTINȚEI

THEO STĂNESCU-STANCIU

● O tradiție moștenită de la primii coloniști ● Controversele lui 1789: o sărbătoare prea europeană sau prea... religioasă?! ● Curcanul – vedeta mesei în Ziua recunoștinței încă de la începuturi?! ● Donații pentru cea dintâi celebrare ● Americanii și obiceiurile lor într-o asemenea zi de sărbătoare

Primii coloniști nord-americani se află la originea celebrării Zilei Recunoștinței. Recolta spectaculoasă strânsă în toamna anului 1621 de pionierii stabiliți în Plymouth, Massachusetts, în condițiile climaterice destul de dure ale acelei zone, a determinat întreaga comunitate puritană de acolo, împreună cu nativii indieni Wampanaog, să hotărască celebrarea unei zile speciale în care să i se mulțumească naturii și, totodată, să se înalțe rugăciuni pentru viitor. Se naștea o tradiție care a devenit, în timp, poate cea mai reprezentativă pentru nația nord-americană.

Inițial nu a fost vorba de o zi anume, desemnată special în calendar, ci comunități locale sau autoritățile unui oraș sau altul o decretau în mod spontan. De pildă, când portul Boston a fost închis în timpul așa-numitei „Partide de ceai” – actul de protest politic al coloniștilor americani împotriva Marii Britanii din 16 decembrie 1773, determinat de mult criticata Lege britanică a ceaiului, care impozita importul –, cea care veghea la bunul mers al treburilor din zonă,

Camera Burghezilor din Virginia (una dintre cele mai vechi adunări legislative, înființată în 1619) a declarat ziua de 16 decembrie una de mare sărbătoare, tocmai pentru a susține acea cauză.

Toamna a reprezentat, cum era și firesc, perioada predilectă pentru organizarea acestor zile de mulțumire pentru recolte și lucrurile bune din viață. În timpul Goanei după Aur, marea majoritate a minerilor, cu dorul spațiilor natale, își aveau propriile zile de sărbătoare,

virtutea drepturilor istorice și a voinței locuitorilor teritoriului. Numai că ceea ce părea, la nivelul percepției publice, ca fiind și aparținând drepturilor naturale ale popoarelor – iar reunificarea Germaniei o demonstrase a fi pe deplin posibilă –, s-a dovedit nu numai mult mai complexă, ci și plurivalentă în ceea ce privește contenciosul unirii Basarabiei cu România.

Nu pentru că statul român și cetățenii săi nu și-ar fi dorit o astfel de „lucrare“, manifestările publice demonstrând o astfel de susținere, mai puțin capacitățile materiale necesare unui astfel de proiect. În același timp, dacă în România se organizau marșuri, lanțuri și poduri de flori, entuziasmul de la est de Prut – acolo unde ar fi trebuit, conform înțelegerilor convenite la nivelul decidenților globali, să se hotărască ceea ce se proclama a fi reunificarea, prin absorbție de către statul român a statului moldovean, acceptabilă doar prin acțiune democratică, adică plebiscit în cadrul propriilor frontiere – nu evidenția nicio șansă. Or, chiar dacă nu am lua în seamă complexitatea problemei transnistrene și disputele războinice dintre Chișinău și Tiraspol – sprijinit și încurajat de Moscova –, era evident că populația rurală dintre Prut și Nistru considera a avea destule motive – pe fondul disputelor privind statutul

proprietății în România, inclusiv cele referitoare la „recuperările“ din Basarabia – să susțină forțele politice care se pronunțau în favoarea menținerii independenței Moldovei.

Nici componența etnică nu putea fi determinantă, în condițiile în care rușii și ucrainenii, împreună cu bulgarii și găgăuzii, se pronunțau în mod determinant împotriva unirii Moldovei cu România. Aparținând componentelor etnice slave și slavizate, favorizate de administrațiile țariste și sovietice, comunitățile alogene ale Basarabiei considerau a avea toate motivele să-și imaginezeze că cel puțin 65% din populație era interesată în amendarea negativă a propriilor poziții.

Forțând puțin lucrurile, am continuat, urmărindu-i reacțiile, să-l informez pe oaspetele meu asupra atât de mult discutate și disputate demonstrații pe care „partidele și forțele adevărat democratice“ le organizau în fața Ambasadei Federației Ruse de la București, în maniere ce se asemuiau, cum spunea domnia sa, unor comportamente huliganice, spre delicia pe-

grei bucureștene și indignarea opiniei publice din Rusia. I-am spus că cei mai virulenți demonstranți „antimoscoviți“ și susținători înfocați ai „unirii cu Basarabia“ – nu invers – figurau în documentele noastre ca apropiați ai cercurilor de influență și informații sovietice, iar noi, românii, chiar am dori să avem o discuție pentru a lămurii astfel de comportamente, pe care le considerăm ca fiind operații speciale de discreditare a României prin prezentarea acesteia drept o țară șovin-naționalistă revanșardă, care se pronunță împotriva frontierelor stabilite prin Pacea de la Paris, din anul 1947.

Ne-am despărțit, urându-ne succes, deși era evident că, cel puțin la acea dată, eram încă departe de a fi pe aceeași percepere în materie de „succes“, pentru celebrul meu interlocutor fiind încă dificilă desprinderea de perceperea atât de consacrată a titularului de la Moscova, iar mie, neîncrederea față de tradiționalul comportament în forță pentru supunerea celui alt îmi prelungea motivele de îndoială.

(Va urma)

... și demonstrație pentru Basarabia pe străzile Bucureștiului

finalizeze proiectul de lege și să îl înainteze președintelui. El a ajuns pe biroul lui George Washington, iar, la 3 octombrie 1789, a luat forma de atunci celebrei Proclamații cu privire la Ziua Recunoștinței, prin care a fost desemnată joia de 26 noiembrie 1789 „zi de Recunoștință publică și rugăciune”. El le-a cerut conaționalilor „să îi aducă lui Dumnezeu sincere, dar și, totodată, umile mulțumiri” pentru „grija arătată oamenilor din această țară”.

Cei care au urmat, apoi, la conducerea Statelor Unite ale Americii au lansat, fiecare, proclamații privind Ziua Recunoștinței, doar că atât ziua, cât, uneori, chiar și luna sărbătorii a fost mereu diferită. La insistențele lui Sarah Hale, în 1863, Abraham Lincoln a decis ca evenimentul să fie celebrat în ultima zi de joi a lunii noiembrie.

Din motive economice, între 1939 și 1941, Franklin D. Roosevelt a ales a treia zi de joi din noiembrie. A atârnat în balanță decisiv faptul că rămâneau prea puține zile pentru cumpărăturile de Crăciun, iar comercianții afectați atât de anterioara recesiune, cât și de tulburile vremi se revoltaseră. Au fost de acord cu decizia președintelui 32 de state, în timp ce restul de 16

Masa de sărbătoare la indienii seminoli

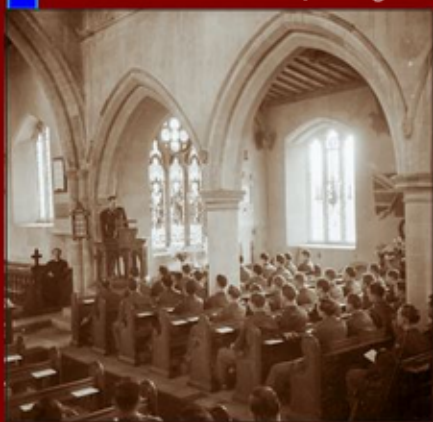
au refuzat, ajungându-se astfel ca Ziua Recunoștinței să îi împartă pe americani în două tabere, cu două date diferite de celebrare.

Pentru a pune capăt confuziei ce se putea crea prin atât de diversele proclamații prezidențiale, la 6 octombrie 1941, Congresul american a hotărât ca ultima joi din noiembrie să rămână bătută în cuie data Zilei Recunoștinței, ca sărbătoare legală, națională. Mai minuoși, membrii Senatului au introdus și observația

conform căreia era vorba de a patra joi din luna noiembrie, pentru că trebuia să se țină cont că puteau apărea și ani în care luna în cauză să aibă cinci zile de joi. Camera Reprezentanților a fost de acord cu amendamentul, iar președintele Roosevelt a semnat rezoluția la 26 decembrie 1941.

Dacă au existat controverse atât în ceea ce privea data, cât și spiritul sărbătorii în sine, americanii au fost mereu de acord asupra unui aspect și anume cel al mesei îmbelșugate, imagine reprezentativă pentru celebrarea Zilei Recunoștinței. Iar curcanul, se pare, a fost încă de la început unul dintre elementele centrale ale festinului. După cum o arată numeroase însemnări ale primilor pionieri, încă din veacurile al XVII-lea și, respectiv, al XVIII-lea, cu

Ziua Recunoștinței pe frontul celui de Al Doilea Război Mondial, în Anglia...

... și acasă, în Statele Unite

Proclamația lui
George Washington

timp în care, după cum nota în jurnal un anume Alfred T. Jackson din Connecticut, „întreaga zi nu am făcut nimic altceva decât să stau și să înfulec friptură de prepeliță și plăcintă de mere. M-am gândit mult la cei de acasă, mai ales la cei bătrâni, și mi-aș fi dorit să fiu cu ei, dar sper că asta se va petrece anul viitor...”.

Pentru mai bine de un deceniu, scriitoarea și jurnalista Sarah Josepha Hale (1788 – 1879) a inițiat o campanie pentru stabilirea unei zile naționale a Recunoștinței cu dată fixă. Născută și crescută în New Hampshire, Sarah își aducea aminte mereu cu mare plăcere de sărbătorile de acasă. În 1827, a publicat romanul *Northwood: a tale of New England* (Northwood: o poveste din Noua Anglie), în care un întreg capitol l-a dedicat descrierii tradițiilor americane din perioada toamnei, deja considerate foarte îndrăgite de aproape toți compatrioții. În publicațiile pe care le edita sau în altele destul de cunoscute și citite, în special de publicul tânăr, Sarah Hale a militat pentru ca autoritățile să fixeze, prin lege, date pentru sărbătorile cele mai importante ale nației. Rând pe rând, le-a scris în aceeași idee și președinților în funcție, dar nu a primit niciun răspuns. Abia în 1863, Abraham Lincoln s-a arătat convins, susținându-i proiectul.

Ideea în sine a organizării unei zile a Recunoștinței la nivel național nu i se datorează scriitoarei nord-americane, autoarea celebrilor versuri cu care mulți dintre noi am făcut primii pași în limba engleză, „Mary Had a Little Lamb” (Mary avea un mielule), ci părinților Americii moderne, cu aproape un secol în urmă, în plină perioadă a întocmirii Declarației de independență.

Un recent studiu al unei cercetătoare nord-americane de la Institutul Hudson, Melanie Kirkpatrick, a scos la iveală atmosfera tensionată în care a fost adoptată ca sărbătoare națională Ziua Recunoștinței.

Totul se pare că ar fi început pe la sfârșitul lunii septembrie 1789, la New York, pe atunci orașul adăpostind conducerea țării. Cu ocazia sesiunii inaugurale a Congresului nord-

american, republicanul Elias Boudinot (1740 – 1821), avocat de profesie, a luat cuvântul pentru a susține introducerea unei rezoluții în favoarea unei Zile naționale a Recunoștinței. El a cerut crearea unui comitet de lucru comun Camera Reprezentanților – Senat care să înainteze președintelui propunerea ca acesta din urmă să „recomande poporului din Statele Unite o zi de sărbătoare națională menită a proslăvi Recunoștința, o zi de rugăciune, în care toți să vină cu sufletul curat și cu inima plină, preamărindu-l pe Dumnezeu cel Atotputernic”. Pentru a-și susține ideea, Boudinot a făcut referință și la recent adoptata Constituție (1787), omul politic din New Jersey considerând că o asemenea sărbătoare națională le-ar permite americanilor să-și arate recunoștința față de Dumnezeu pentru „oportunitatea de a avea o Constituție și un guvern stabil și pentru siguranța și fericirea lor”.

Nici nu și-a terminat bine discursul, că, din sală, s-au și făcut auzite primele critici. Pentru unii, o asemenea manifestare părea „prea europeană” (republicanul Aedanus Burke, 1743 – 1802, din Carolina de Sud). Acestuia nu-i suna deloc bine acea posibilă „imitație a obiceiurilor europene”.

Obiecțiile ridicate de confratele de partid, Thomas Tudor Tucker (1745 – 1828), medic de profesie, au fost și mai la obiect. În primul rând, a întrebat el, de ce ar fi nevoie ca președintele să fie nevoit să spună poporului ce să facă, cum și ce să sărbătorească?! Sau, în al doilea rând, până atunci nu toată lumea a militat pentru separarea bisericii de stat?! Proclamând, oare, o Zi a Recunoștinței, nu s-ar fi ajuns la impunerea unei festivități religioase întregii națiuni?!

Până la urmă a câștigat tabăra pro, hotărându-se crearea unui comitet care să

Ziua Recunoștinței,
unde va pe frontul din Franța, 1918

EVENTIMENT

MONUMENT PENTRU EROI ROMÂNI ȘI FRANCEZI

Col. (r.) dr. DAN PRISĂCARU
(Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Filiala Iași)

Sâmbătă, 5 octombrie 2019, a fost inaugurat, cu un ceremonial militar și religios, Ansamblul monumental comemorativ de pe Dealul Coșna, județul Bacău, dedicat eroilor români și francezi căzuți în această zonă în Războiul de Întregire Națională.

Este cea mai mare operă comemorativă din ultimii 30 de ani dedicată eroilor din Primul Război Mondial, realizată într-un timp record (mai puțin de patru luni), exclusiv din donații, sponsorizări și prin voluntariat. Proiectul Ansamblului monumental a fost inițiat de Asociația „Prospectorii Istoriei” din Comănești și Asociația „Regimentul 15 Infanterie”. La realizarea și inaugurarea acestuia o contribuție substanțială au adus Primăria comunei Pârgărești, Statul Major al Apărării, prin Filiala Iași a Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I” și prin unitățile militare desemnate să participe la eveniment.

Au fost prezenți, ca invitați din Franța, atașatul Apărării din Ambasada Republicii Franceze în România, colonel Flavien Garrigou Grandchamp, două nepoate, Françoise și Geneviève, ale eroului francez, locotenentul Paul Édouard Berge, căzut eroic în luptele de pe Dealul Coșna la 10 august 1917, în fruntea militarilor din Regimentul 16 Infanterie „Suceava”, și o jurnalistă de la publicația franceză *L'Indépendant*.

Alături de inițiatorii și organizatorii proiectului și ai manifestării de inaugurare, ing. Florin Boșotceanu, președintele Asociației „Prospectorii Istoriei”, Ion Lunceanu, președintele Asociației „Regimentul 15 Infanterie”, Victoria Iulișca, primarul comunei Pârgărești, și subsemnatul, au fost prezenți președintele Con-

siliului Județean Bacău, Sorin Brașoveanu, general de brigadă dr. Dragoș-Dumitru Iacob, șeful Direcției Instrucție și Doctrină din Statul Major al Apărării, comandorul Leonard Baraboi, comandantul garnizoanei Bacău, colonel Ionel Postelnicu, comandantul Școlii de Subofițeri Jandarmi „Petru Rareș” din Fălticeni, structură militară în cazarma căreia a funcționat continuatoarea a tradițiilor Regimentul 16 Infanterie „Suceava”, colonel Florin Roman, directorul adjunct al Oficiului Național pentru Cultul Eroilor, comandanți de unități militare din Bacău, elevi de la Colegiile Naționale Militare „Ștefan cel Mare”, Câmpulung Moldovenesc, și „Dimitrie Cantemir”, Breaza, cadre militare active, în rezervă și retragere, precum și sute de locuitori din zonă.

Ceremonialul militar a fost organizat de Brigada 61 Vânători de Munte „General Virgil Bădulescu”, din Miercurea Ciuc, în dispozitiv fiind prezenți militari de la această mare unitate, precum și de la Brigada 15 Mecanizată „Podu Înalt” din Iași, de la Școala de Subofițeri de Jandarmi „Petru Rareș” din Fălticeni, ultimii echipați în ținuta militarilor din Regimentul 16 Infanterie „Suceava”. Asociațiile „Tradiția Militară” și „Deutsches Freikorps” au prezentat uniforme militare românești și germane din Primul Război Mondial și au reconstituit un moment de luptă din confruntarea ce a avut loc pe Dealul Coșna. ■

Președintele John F. Kennedy grațiază un curcan...

... iar președintele George W. Bush este alături de militarii americani din Irak

prilejul sărbătorilor dedicate recoltelor, erau sacrificate atât de multe asemenea păsări, încât puteau ajunge să hrănească o întreagă comunitate chiar și o săptămână! Pentru istoricul Kathleen Wall curcanul sălbatic nu a fost singura înaripată consumată în asemenea momente, mai ales că era destul de greu de prins, iar carnea sa era destul de tare și ațoasă. Au existat și alternative: gâsca și rața sălbatică sau porumbeii. Apoi, apropierea de Atlantic, în multe zone, a adus pe mese și ingrediente mai speciale, precum scoicile sau homarul.

Se pare că, la 1621, puritanii din Plymouth, Massachusetts, împreună cu indienii Wampanoag au consumat la prima sărbătoare a recunoștinței pentru recoltele atât de îmbelșugate, pe lângă curcan și gâscă, alte numeroase feluri de carne de vânat (indienii aducându-le în dar albilor cinci cerbi), dar și pește (în special țipar). Li s-au alăturat și legume locale, precum ceapa, fasolea verde, salata, spanacul sau morcovii, dar și fructe din zonă, mult prețuite de indienii (afine, prune, struguri, coacăze și zmeură).

Mulți pionieri prinseseră obiceiul de a îndopa păsările înainte de sacrificare, cel mai adesea cu bucăți de ceapă și ierburi aromatice, pentru a-i oferi cărnii savori deosebite.

Un secol și jumătate mai târziu își face intrarea tradiționala astăzi plăcintă cu carne. Din jurul anului 1790, sunt consemnate și primele rețete mai complicate, ce presupuneau utilizarea unor ingrediente precum unt, nuci, carne de porc sau ierburi aromatice (salvie și măghiran).

Masa tradițională de Ziua Recunoștinței, așa cum se desfășoară astăzi, s-a structurat în jurul veacului al XIX-lea, conținând curcan umplut, plăcintă de dovleac, cartofi dulci sau

sosul de merișoare. Sarah Hale descria și felurile de mâncare cu care trebuie să se delecteze americanii cu un asemenea prilej: un curcan fript, ce tronează în centrul mesei, „umplând atmosfera cu mirosul îmbietor al umpluturii sale savuroase”; o friptură de vită, flancată de un picior de porc; plăcinte specifice pentru fiecare zonă.

In *White House Cook Book* (Cartea de bucate a Casei Albe, 1887), Fanny Lemira Gillette nota meniul prezidențial: scoici, supă cremă de pui, pește prăjit, sos tartar, curcan fript, sos de merișoare, piure de cartofi, suc de fructe, ceapă fiartă, păstârnac fript, salată de pui, plăcintă de vânat, de dovleac și de carne, înghețată de migdale, jeleu de lămâie, brânzeturi, fructe și cafea.

Odată cu intrarea în noul veac, și Ziua Recunoștinței a îmbrăcat haine mult mai moderne și mai sofisticate. Prea delicate pentru a fi transportate pe tot întinsul Statelor Unite, merișoarele au început să fie ambalate special și conservate. Dovleacul, care creștea aproape peste tot în America, a fost transformat în piure, comercializat de fiecare magazin care se respectă, tocmai pentru a veni în ajutorul gospodinelor prea ocupate.

Astăzi, sărbătoarea îi strânge pe americani împreună, în familie și cu prietenii, căci marea majoritate a companiilor (cu excepția magazinelor) intră în vacanță patru zile, pentru un sfârșit de săptămână prelungit. Paradele spectaculoase, cu fanfare și care alegorice, și discursul președintelui prin care este grațiat un curcan la Casa Albă reprezintă alte momente cheie ale sărbătorii Zilei Recunoștinței. Începând cu anul 1934, mulți dintre americani sunt așteptați să urmărească meciuri de fotbal, audiența înregistrând recorduri absolute an de an. ■

muncă ale NKVD pentru a fi folosiți la „reconstrucția U.R.S.S.”

O primă referire la perspectiva utilizării de către U.R.S.S. a forței de muncă străină se regăsește într-o notă a lui Maksim Maksimovici Litvinov (adjunct al comisarului poporului pentru Afaceri Străine al U.R.S.S. între 1941 – 1946), intitulată „Tratamentul aplicat Germaniei și celorlalte țări inamice din Europa”, datată 9 octombrie 1943, care pare a fi redactată în contextul pregătirii materialelor pentru Conferința de la Teheran (28 noiembrie – 1 decembrie 1943; *Magazin istoric*, nr. 6 – 8/, 10 – 12/1968).

Însă principalul teoretician al politicii externe sovietice pentru epoca postbelică și în particular al chestiunii reparațiilor de război a fost Ivan Maiski, ambasadorul U.R.S.S. la Londra. Reîntors la Moscova la începutul lui noiembrie 1943, acestuia i s-a cerut să formeze o comisie care să studieze problema reparațiilor de război. Componenta, atribuțiile și graficul de lucru ale comisiei au fost aprobate la 10 noiembrie 1943, iar la 11 ianuarie 1944 Maiski i-a prezentat lui Viaceslav Molotov, comisarul poporului pentru Afaceri Străine, un prim raport „Privind fundamentele întemeierii lumii viitoare”. În document se prevedea pe lângă

Ivan Maiski

alte procedee de control și pentru incomodarea evoluției statelor europene inamice și „extragerea anuală, din forța de muncă a statului german, a câtorva milioane de oameni, ceea ce inevitabil va slăbi evoluția economiei și va diminua potențialul său militar”.

Apoi, sub îndrumarea nemijlocită a lui Maiski, Comisia a lucrat încă aproape jumătate de an la definitivarea „Programului de reconstrucție a U.R.S.S.” și, la 27 iulie 1944, i-a fost înaintat lui Stalin documentul intitulat „Reparații. Nota nr. 1”.

Comisia a calculat că valoarea totală a reparațiilor de război la care trebuia să fie supusă Germania se ridica la cca 70 – 75 miliarde de dolari, dintre care mai bine de jumătate putea fi acoperită prin „muncă forțată germană”,

respectiv utilizarea în reconstrucția U.R.S.S. a cca cinci milioane de lucrători, a căror muncă (neretribuită) era estimată pentru o durată calculată la 10 ani la 35 – 40 miliarde dolari.

La 9 octombrie 1944, în contextul vizitei lui Winston

Churchill și Anthony Eden la Moscova, Viaceslav Molotov a redactat o notă de lucru intitulată „Poziția Statelor Unite și Angliei în chestiunea reparațiilor [de război – n.n.] și contraargumentele noastre posibile”, în care se evalua că „plata reparațiilor sub forma utilizării muncii germane ar putea fi acceptată, deși în această chestiune pot apărea și polemici importante”. Se avea în vedere faptul că, în mai 1944, Departamentul de Stat al S.U.A. ar fi acceptat utilizarea mâinii de lucru germane doar pe o durată de cel mult trei – patru ani. Într-o opoziție partenerilor occidentali ai Moscovei față de această soluție tipic sovietică, Molotov și Maiski intenționau să contracareze poziția englezilor și americanilor cu argumentul că „deportarea în masă a forței

de muncă germane în U.R.S.S. va contribui la diminuarea pericolului șomajului în Germania”.

O coloană de prizonieri germani trece prin Moscova

Înainte de începerea Conferinței de la Ialta (4 – 11 februarie 1945; *Magazin istoric*, nr. 1 – 6/1967), a fost redactat un nou document, intitulat „Formule de reparații din

DEPORTAREA ÎN U.R.S.S. A ETNICILOR GERMANI DIN ROMÂNIA. DOCUMENTE ARHIVISTICE RUSE

Dr. ILIE SCHIPOR

Timp de aproape jumătate de secol, dosarul însângerat și voluminos al deportărilor din spațiul sovietic din anii '20 – '50 ai veacului trecut a fost întredeschis din considerente politice și numai atunci când înalte rațiuni de partid și de stat o impuneau doar pentru a încredința teroarea pe care Stalin, stăpânul absolut al popoarelor sovietice, a exercitat-o asupra propriilor concetățeni timp de peste un sfert de secol.

La mijlocul anilor '90 au apărut primele studii, susținute de documente provenite din fondurile speciale ale arhivelor unionale și republicane sovietice, care au abordat la început timid și prudent, apoi într-o manieră tot mai sistematică problematica deportaților, strămutaților, internaților, arestaților și condamnaților pe considerente etnice, sociale și politice din fosta U.R.S.S.

Conform unora dintre cele mai documentate lucrări care tratează acest capitol dramatic al istoriei contemporane, între 1920 și 1953 autoritățile de la Moscova au organizat 52 de campanii de deportare, structurate pe 127 de operațiuni distincte, prin care între 6 și 6,4 milioane de cetățeni sovietici au fost deportați și

internați în lagăre de educare prin muncă (ITL), batalioane de muncă (RB), respectiv secții/sectoare ale acestora (ORB), colonii și așezări speciale ale OGPU/GUGB (Direcția Politică Unificată a Statului/Direcția Generală a Securității Statului), NKVD/MVD (Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne/Ministerul Afacerilor Interne)

și NKGB/MGB (Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului/Ministerul Securității Statului) din U.R.S.S.

In acest context s-a adus în discuție și subiectul tabu al calvarului internaților civili străini duși cu forța, în Al Doilea Război Mondial și după încheierea acestuia, în lagărele și batalioanele de

rale de Contraspionaj SMERȘ (Moarte spionilor) –, locotenent-colonelul V.M. Ptișin – șef de birou în cadrul trupelor de pază a căilor ferate din cadrul NKVD al U.R.S.S. – și locotenent-colonelul Serghienko – șef de birou în Direcția Generală a Trupelor NKVD pentru Paza Serviciilor.

Aceste grupuri operative aveau misiunea să stabilească concret („la fața locului”) numărul de localități și așezări (din adâncimea dispozitivului sovietic) populate cu etnici germani, să întocmească o evidență orientativă a etnicilor germani și să evalueze structura acestora pe categorii de vârstă, între care trebuia evidențiați distinct bărbații și femeile între 16 și 50 de ani. Totodată, trebuia stabilite cele mai adecvate puncte de adunare și preluare a etnicilor germani, astfel încât acestea să fie „în apropierea stațiilor de cale ferată”.

Ca măsuri organizatorice, ordinul prevedea că: se permite utilizarea numărului necesar de lucrători SMERȘ și de ofițeri ai Direcției Generale a Trupelor NKVD pentru Paza Serviciilor; termenul pentru finalizarea operațiunii (desfășurate „cu respectarea regulilor privind conspirativitatea”) era de zece zile; rezultatele evidenței prealabile a etnicilor germani din teritoriile controlate de trupele sovietice se comunicau prin cifru.

Datele care urma să fie raportate centralei NKVD trebuia să evidențieze: numărul și denumirea localităților inventariate/recenzate; numărul lagărelor cu etnici germani internați; capacitatea

O scenă surprinsă pe o stradă din Leipzig, în 1945

și amplasarea acestora; numărul total al etnicilor germani luați în evidență; numărul etnicilor germani cu vârste cuprinse între 16 și 50 de ani, separat pentru bărbați și femei.

Prin același ordin, generalul-colonel Arkadi Nikolae-vici Apollonov – adjunct al comisarului poporului pentru Afacerile Interne al U.R.S.S. – și generalul-locotenent Ivan Markovici Gorbatiuk – șeful Direcției Generale NKVD pentru paza adâncimii dispozitivului trupelor Armatei Roșii – erau desemnați să conducă întreaga operațiune de luare în evidență a etnicilor germani, scop în care aceștia urma să se deplaseze „la fața locului” pentru a coordona nemijlocit grupele operative ale NKVD și a acționa împreună cu consiliile militare ale Fronturilor 2, 3 și 4 Ucrainene „în vederea executării în timp a acestor misiuni”.

În aceeași zi, Lavrenti Beria i-a înaintat lui I.V. Stalin, președintele Comitetului de Stat al Apărării (GOKO), Raportul nr. 1.262/b din 24 noiembrie 1944, prin care l-a informat pe șeful său nemijlocit despre măsurile pe care le-a ordonat pentru realizarea

în termen de zece zile – a evidenței germanilor din teritoriile aflate sub autoritatea trupelor sovietice, precizând că „rezultatele [acestei operațiuni – n.n.] vă vor fi aduse la cunoștință”.

La 5 decembrie 1944, generalii Apollonov și Gorbatiuk i-au raportat lui L. Beria faptul că au fost constituite 106 grupe operative în care erau încadrați 816 militari sovietici (200 ofițeri ai Armatei Roșii, respectiv 616 agenți NKVD și din SMERȘ) și că până la acea dată – „au fost înregistrați, pe toate fronturile, 187.042 oameni [dintre aceștia aproape 1/3 aveau vârsta cuprinsă între 16 și 50 de ani – n.n.] de naționalitate germană, astfel: pe teritoriul României – 83.815; pe teritoriul Ungariei – 43.312; pe teritoriul Iugoslaviei 52.697; pe teritoriul Cehoslovaciei – 2.375 și pe teritoriul Bulgariei – 953 oameni”.

În următoarele zece zile, operațiunea a continuat în ritm alert, astfel încât la 15 decembrie Beria a fost în măsură să înainteze – lui Stalin și Molotov – un raport concludiv referitor la încheierea operațiunii de inventariere a etnicilor germani din statele est-europene.

Din document rezultă că, până la mijlocul lui decembrie 1944, în cele cinci state est-europene au fost identificați și înregistrați 551.049 etnici germani (240.436 bărbați și 310.613 femei), cei mai mulți dintre aceștia (421.846, dintre care 70.476 bărbați apti de muncă, cu vârsta cuprinsă între 17 și 45 ani) fiind cetățeni ai României. Ceilalți

partea Germaniei", în care se prevedea că statele cărora Germania le-a provocat pagube economice sunt îndreptăţite la despăgubiri, inclusiv prin utilizarea după încheierea războiului a forţei de muncă germane, a cărei cantitate şi calificare urma să se stabilească ulterior. În ceea ce priveşte U.R.S.S., documentul prevedea că „media anuală a lucrătorilor germani de diferite calificări, inclusiv personal tehnic cu înaltă calificare, obligaţi la reconstrucţia Uniunii Sovietice, se va situa la nivelul a cinci milioane de persoane, pe o perioadă de zece ani după încheierea războiului“.

Deşi nu a fost inclusă pe ordinea de zi a întâlnirilor oficiale la cel mai înalt nivel, ideea obligării Germaniei la asigurarea forţei de muncă pentru reconstrucţia U.R.S.S. nu a lipsit nici în timpul Conferinţei de la Potsdam (17 iulie 2 august 1945).

Mai întâi, la 21 iulie, când se discuta chestiunea evacuării nemţilor din teritoriile germane care urma să fie cedate Poloniei, Stalin a adus voalat în discuţie tema utilizării forţei de muncă străine: „Aş dori să atrag atenţia domnului Churchill asupra faptului că înşişi nemţii şi-au folosit insuficient propria forţă de muncă. Cele mai multe întreprinderi pe care le-am găsit pe timpul înaintării noastre [pe timpul ofensivei Armatei Roşii spre centrul Germaniei – n.n.] au fost realizate cu lucrători străini – italieni, bulgari, francezi, ruşi, ucraineni

şi alţii. Toţi aceştia erau muncitori care au fost ridicaţi de către germani cu forţa din ţările lor. Când trupele sovietice au ajuns în aceste locuri, aceşti muncitori străini s-au considerat liberi şi au plecat la casele lor. Unde sunt muncitorii germani? Ei au fost, în cea mai mare parte, mobilizaţi în armata germană şi fie au fost ucişi în timpul războiului, fie au fost luaţi prizonieri. S-a ajuns la situaţia că marea industrie germană funcţiona cu un număr redus de muncitori

ne-ar fi foarte greu. Noi ne-am refăcut zonele noastre carbonifere cu ajutorul prizonierilor. Voi aveţi 400.000 de prizonieri germani în Norvegia, ei nu au fost încă dezarmaţi şi nu se ştie ce se aşteaptă de la aceştia. Aici [în soluţia utilizării prizonierilor – n.n.] aveţi voi forţa de muncă necesară.

Cu toate acestea, tema reparaţiilor de război prin utilizarea forţei de muncă germane nu a fost abordată oficial la Conferinţa de la Potsdam, iar delegaţia sovietică a preferat să nu o aducă în discuţie (convinsă fiind de opoziţia cu care acest subiect ar fi fost tratat la fel ca şi la Ialta de americani şi englezi), mai ales că, încă din ianuarie 1945, U.R.S.S. începuse deportarea cetăţenilor civili europeni fără a

De la stânga la dreapta: Mikoian, Hruşciiov, Stalin, Malenkov, Beria şi Molotov

germani şi un număr mare de lucrători străini“.

Apoi, peste patru zile, la 25 iulie 1945, în timpul celei de-a noua întâlniri a şefilor de stat prezenţi la Conferinţa de la Potsdam, între Stalin şi Churchill ar fi avut loc următorul dialog:

Churchill: La noi, în Regatul Unit, iarna viitoare va fi una dintre cele mai friguroase, deoarece nu vom avea suficient cărbune.

Stalin: Cum aşa? Anglia a exportat mereu cărbune...

Churchill: Din cauză că minierii nu au fost încă demobilizaţi, avem o însemnată penurie de forţă de muncă.

Stalin: Dar aveţi suficienţi prizonieri. La noi, prizonierii străini lucrează la extracţia de cărbune, iar fără ei şi nouă

avea acceptul (decât tacit, ca urmare a punerii partenerilor în faţa faptului împlinit) S.U.A. şi Marii Britanii.

În vederea organizării, supravegherii şi întocmirii evidenţei etnicilor germani din teritoriile aflate sub autoritatea trupelor sovietice, Lavrenti Beria, comisarul poporului pentru Afacerile Interne al U.R.S.S., a emis Ordinul NKVD nr. 001411 din 24 noiembrie 1944, prin care a dispus constituirea – în cadrul trupelor care acţionau în estul Europei – a trei grupuri operative, cel instituit la nivelul Frontului 2 Ucrainean (ale cărui trupe au acţionat şi se aflau încă pe teritoriul României) fiind format din: comisarul de securitate V.I. Smirnov – şeful Direcţiei Gene-

Addenda et corrigenda

DIN NOU DESPRE „UNCHIUL PIȚI“

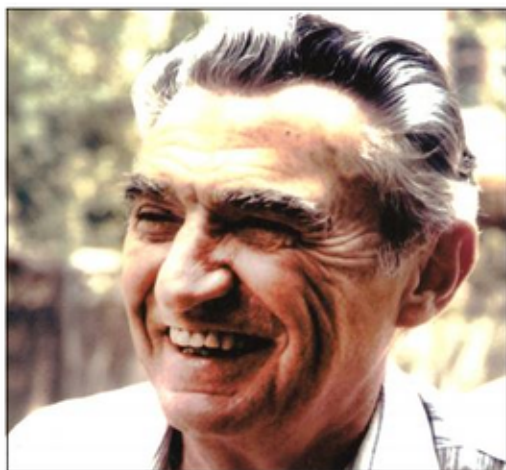
Am publicat recent în revista Magazin istoric (8/2019) articolul „Unchiul Piți” în dosarele Securității

Sunt cititorul revistei de la înființare, iar pe fondatorul publicației am avut prilejul să-l cunosc în anii ulteriori evenimentelor din decembrie 1989, când ambele noastre redacții (a mea numindu-se *Viața medicală*) erau vecine pe fosta stradă a Ministerului (care astăzi poartă numele istoricului Cristian Popișteanu).

„Unchiul Piți” a fost un foarte mare pediatru, deși fără titluri academice, apreciat de mulți confrăți (lucru nu chiar... obișnuit), adorat de micii săi pacienți și iubit de părinții acestora. Marele profesor dr. Valeriu Popescu, unul dintre constanții colaboratori cu studii științifice la *Viața medicală*, îmi relata cu prilejul deselor sale vizite în redacție cât de uluitor de bun diagnostician și terapeut era medicul primar dr. Gabriel Vasiliu – alias „Unchiul Piți” –, dar și ce sinuos traiekt avușese, la un moment dat, existența sa!

Idată cu evenimentele din august 1944 și cele politice ulterioare, dr. Vasiliu a intrat în vizorul Securității bolșevizate a țării noastre. Era fiul generalului Constantin (Piki) Vasiliu, care – militar de carieră – a făcut parte (îndeplinind ordine) dintre apropiații marelui Ion Antonescu. Împreună cu Mihai Antonescu și Gheorghe Alexianu au fost arestați, judecați, condamnați la moarte și executați prin împușcare. În plus, în urma unor delațiuni, doctorului i se pusese eticheta de legionar/simpatizant legionar. Un neadevăr, dar o informație-scai (cum aș numi-o) ce l-a urmărit toată viața.

Am dorit să lămuresc biografia acestui interesant personaj, necunoscut în arhivele iatro-istorice și „uitat” de societatea savantă de profil... Puținele surse, dosarele sale de la C.N.S.A.S. pe care, în calitate de cercetător acreditat, le-am putut studia. Singurele mențiuni în spațiul public erau un *In memoriam*, apărut în *Revista Română de Pediatrie*, nr. 2/2012, semnat de dr. Heda Korenberg (Mün-

chen), și o însemnare pe Facebook a sensibilei actrițe Maia Morgenstern. Am realizat un text și l-am trimis revistei *Magazin istoric*.

Doream ca textul extins – în care actanții aveau să fie mai numeroși, iar amănuntele istorice mai lămuritoare – să devină capitol într-o carte. Dar informațiile suplimentare (o perioadă din viața „unchiului Piți” lipsea) și mai ales fotografia doctorului nu erau de găsit. Și nici un urmaș al acestuia...

Intr-o seară, primesc un telefon de felicitare pentru textul publicat de la un, pentru scurt timp, coleg de redacție la *Viața medicală*, medicul pediatru Andrei Roman. Mulțumindu-i, m-am plâns de necazul de a nu putea relua în carte (neavând ilustrația și date fiabile) cazul „Unchiului Piți”. Mi-a răspuns: „Nu promit, dar mă interesez, am niște legături și, poate, o să te resun...”

129.203 etnici germani au fost înregistrați în Iugoslavia (73.572), Ungaria (50.292), Cehoslovacia (4.250) și Bulgaria (1.089).

Documentul mai preciza că doar o mică parte dintre cei 551.049 etnici germani înregistrați în urma acestei vaste operațiuni erau cetățeni ai Germaniei (supuși ai Reichului): 16.804 în Iugoslavia (internați deja în 22 de lagăre interne) și 7.890 în România (internați în 22 de lagăre).

În aceste condiții, o zi mai târziu, prin Hotărârea Comitetului de Stat al Apărării (GOKO) nr. 7.161ss din 16 decembrie 1944, s-a dispus: „1. Să se mobilizeze și să se interneze, în vederea trimerii la muncă în U.R.S.S., toți etnicii germani, bărbați cu vârsta între 17 și 45 de ani și femeile cu vârsta între 18 și 30 de ani, din teritoriile

României, Iugoslaviei, Bulgariei și Cehoslovaciei eliberate de Armata Roșie. Să se precizeze că mobilizările se aplică nemților cu cetățenie germană și ungară, ca și nemților cetățeni ai României, Iugoslaviei, Bulgariei și Cehoslovaciei. 2. Să se încredințeze NKVD al U.R.S.S. (tov. Beria) conducerea operațiunii de mobilizare. Se însărcinează NKVD cu organizarea centrelor de adunare, preluarea mobilizaților, constituirea și expedierea eșaloanelor [garniturilor de tren – *n.n.*], precum și cu paza acestora pe timpul deplasării. 3. Să se însărcineze tovarășii Malinovski și Vinogradov pentru România, iar tovarășii Tolbuhin și Biriuzov pentru Bulgaria și Iugoslavia privind: a) definitivarea, prin organele guvernamentale competente din aceste țări, a operațiunilor de mobilizare și internare a nemților prevăzute la pct. 1; b) punerea în practică, împreună cu reprezentanții NKVD al U.R.S.S. – tovarășii Apollonov și Gorbatuk – și în concordanță cu autoritățile militare și civile locale, a măsurilor care se

impun pentru garantarea prezenței mobilizaților germani în punctele de adunare [...] 4. Să se permită ca mobilizații germani să aibă asupra lor haine groase, rufărie de schimb, lenjerie de pat, veselă proprie și alimente, cu o greutate totală maximă de 200 kg de persoană“.

Următoarele șase puncte din totalul celor zece ale documentului – semnat de I.V. Stalin, președintele GOKO – reglementau: asigurarea traficului feroviar și rutier pentru transportul deportaților, respectiv hrănirea acestora pe timpul deplasării; preluarea deportaților și utilizarea acestora la „refacerea industriei carbonifere din bazinul Donbas și a siderurgiei din Sud“; constituirea „în locurile de muncă, a batalioanelor de muncă, formate din câte 1.000 de oameni fiecare“; încadrarea fiecărui batalion cu 12 ofițeri din cadrul structurilor Armatei Roșii; asigurarea condițiilor de muncă și trai în locurile de deținere și folosire la muncă a internaților germani; stabilirea normelor de muncă pentru deportații ajunși în U.R.S.S. și a prevederilor de plan aferente trimestrului I/1945 pentru cele două ministere care urma să beneficieze de contingentele de internați germani; organizarea asistenței medico-sanitare; stabilirea graficului „mobilizării și internării germanilor: deportarea începând din ultima parte a lui decembrie 1944 până la sfârșitul lui ianuarie 1945 și terminarea expedierii internaților la locurile de muncă – 15 februarie 1945“.

(Continuare în p. 41)

Copii de sași din Nocrich, județul Sibiu, la o aniversare în 1937 și copiii unor germani deportați în Siberia

FAMILIA ȘI URMAȘII LUI A.D. XENOPOL ÎN PORTRATE FOTOGRAFICE

MIHAI DIM. STURDZA

Printre miile de reprezentanți ai elitei care au părăsit România după 1945 s-au numărat și urmașii familiei Xenopol.

De la regretatul și bunul meu prieten Nicușor Xenopol (1928 – 2018), decedat la Augsburg, a rămas un mănunchi de fotografii deosebit de interesante. Fiul său Alexandru mi-a permis să le încredințez spre publicare revistei Magazin istoric.

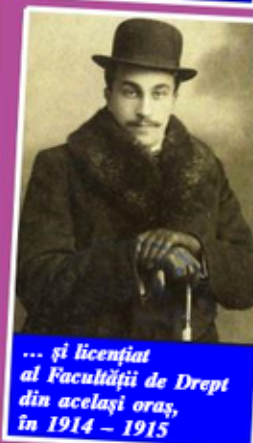
Cariera și faima unuia dintre istoricii noștri de frunte, A.D. Xenopol, sunt binecunoscute. Nu le voi mai evoca decât pentru a onora erudiția, seninătatea și dragostea de țară pe care le-a pus în slujba patriei sale.

În *Istoria ideilor mele*, text autobiografic publicat de I.E. Torouțiu în *Studii și documente literare*, vol. IV, București, 1939, A.D. Xenopol a evocat el însuși figura tatălui, Dumitru Brunswick, german de confesiune protestantă, stabilit la Galați ca profesor particular și convertit la cultul ortodox în urma căsătoriei cu Maria Vasiliu, fiica unui negustor moldovean, probabil de origine sud-dunăreană. Aceasta avea două surori; din prima descindea familia Petit de origine franceză, din Iași. Din cea de-a doua, soția unui Costea arnăuț, descindea importanta familie de oameni politici liberali Costinescu, stabilită la Iași și Piatra Neamț și, după 1890, la București.

Alexandru D. Xenopol era fratele mai mare al lui Filip Xenopol (1851 – 1895), arhitect; al Mariei (1854 – 1902), profesoară la Iași, căsătorită cu doctorul Constantin Botez, profesor universitar; al lui Nicolae (1858 – 1917), om politic, scriitor, autor între altele al romanului *Brazi și putregai*, decedat la Tokyo, unde fusese numit ministru plenipotențiar (*Magazin istoric*, nr. 9/2009; 11/2017); al Adelei (1863 – 1929), profesoară, scriitoare

Adela Xenopol

... și licențiat
al Facultății de Drept
din același oraș,
în 1914 – 1915

Radu Xenopol,
elev la Liceul
Național din Iași,
în 1906 ...

feministă; și al Lucreției Xenopol, de asemenea profesoară.

Filip Xenopol, arhitectul, a fost tatăl lui Dumitru (1883 – ???), avocat, funcționar al serviciului de contencios C.F.R. la București, și al lui Radu „Ducu” Xenopol (1892 – 1961), avocat și prosper om de afaceri. Acesta a fost arestat în 1947 de autoritățile comuniste ca proprietar al unor monede de aur zise „cocoșei”, condamnat la mai mulți ani de închisoare și confiscarea averii compuse, printre altele, dintr-o frumoasă colecție de tablouri executate de pictori români cunoscuți. Tablourile nu au fost predate Muzeului Național de Artă, fiind împrăștiate, fără nicio evidență, între diferite oficialități comuniste.

Și în cazul familiei Xenopol, de recentă origine burgheză, se observă, încă de la prima generație, încuscrirea cu vechi neamuri boierești. A.D. Xenopol, istoricul, om politic și membru al Academiei Române, a fost soțul Coraliei „Riria” Biberi, rudă apropiată a familiilor Șendrea și Șeptilici; Filip Xenopol a fost căsătorit cu Florica Gane; Nicolae Xenopol cu Felicia Băicoianu, coborâtoare din Ghiculești; Dumitru Xenopol cu Margareta Lefter-Dumitrescu, nepoată a mitropolitului Moldovei Meletie Lefter Brandaburu; iar Radu Xenopol cu Tyra Catargi. ■

Și, într-adevăr, n-a durat foarte mult și, printr-un email, am primit vești din partea fiicei lui Gabriel Vasiliu – Alina Vasiliu Nițescu, stabilită în străinătate – și un set de poze. Citise articolul, era de acord cu majoritatea celor scrise...

Am realizat un dialog și, în final, a acceptat o sinteză asupra celor discutate în „virtual”. O *addenda et corrigenda* – pe care o propun redacției *Magazinului istoric* spre publicare.

Mihail MIHAILIDE

1. Casa din Bd. Dacia, acum la nr. 73, care era numerotată 23 bis atunci când se desfășoară „povestea” dumneavoastră, a devenit magazin cu firma la stradă! La parter, acolo unde am locuit cu părinții mei și unde tatăl meu – dr. Gabriel Vasiliu a avut o perioadă și cabinet de consultații, este astăzi un magazin de mobile și decorațiuni de lux; întregul apartament a fost amenajat în salon de prezentare, cu permisiunea proprietarului actual. La etaj, proprietate a familiei vărului meu primar (decedat în 2018), același magazin a închiriat spațiul, extinzându-și activitatea.

2. În ceea ce mă privește, adaug un asterisc: în baza Diplomei Institutului „Ion Mincu” din București (1972) sunt arhitect. Am lucrat zece ani la Institutul de Proiectări Construcții Tip (I.P.C.T.) și apoi la Institutul „Carpați” timp de șase ani, până la plecarea definitivă din țară în 1988. Deci, nu la „Proiect București”, așa cum sursele dumneavoastră indicau. Până la plecarea mea din țară, împreună cu soțul meu și cu fetița noastră, Alexandra, am locuit în apartamentul din Bd. Dacia. Tatăl meu și-a încheiat activitatea la spitalul C.F.R. 2, unde a lucrat circa 30 de ani, și s-a pensionat imediat după decesul mamei mele, survenit, după o lungă suferință, în 1982. Am avut legături strânse

de familie și el ne-a ajutat cu mult drag la îngrijirea și educația fiicei noastre, Alexandra, născută în 1983. Cum vă relatam, eu am plecat din țară în februarie 1988, dar reunirea cu soțul și fiica noastră a avut loc abia după 2 ani, după mult zăbucium și neplăceri, atât pentru mine, cât și pentru ei, la București.

3. Protestez, la rândul meu, în legătură cu simpatiile atribuite de securiști și cu atât mai mult cu reiteratele minciuni ale apartenenței tatălui meu la mișcarea legionară. Preocupările lui au fost întotdeauna legate de profesie și de îngrijirea micilor săi pacienți, pentru care făcea tot ceea ce era cu putință în acele vremuri.

4. Tatăl meu, medicul pediatru Gabriel Zamfir Vasiliu, s-a stins din viață acum șapte ani, adică în 2012, la București, unde a trăit ultimele patru luni, și este înmormântat la locul de veci al familiei mamei sale, Gabriela Vasiliu, și alături de dânsa, la Cimitirul „Sf. Vineri”. În 1990, tatăl meu s-a recăsătorit cu Ilse Müller Călinescu, văduva unui distins medic pediatru. Era stabilită în Germania și și-a păstrat numele după căsătorie, deci nu l-a purtat pe cel de Vasiliu.

Arh. Irina VASILIU NIȚESCU

CU AGRESIVITATE
(Biverb: 4, 6)

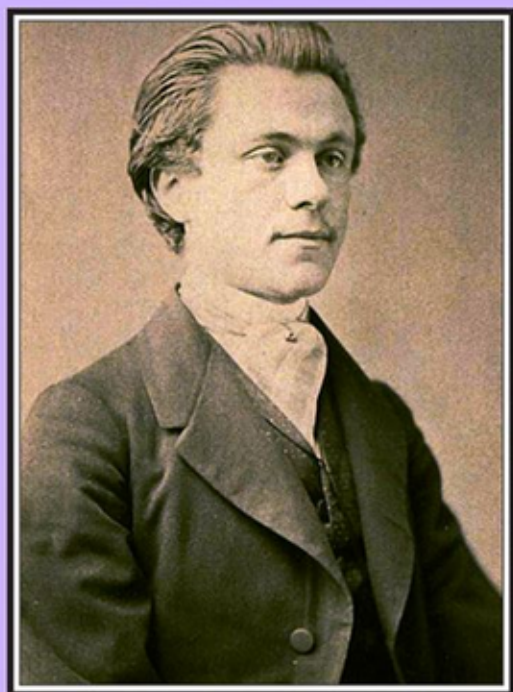
Gh. BRAȘOVEANU

Soluția integralei **POLITICIENI ROMÂNI**,
din nr. 10/2019

L – A – S – U – N – CANTACUZINO – SIMION
– O – D – ACT – UR – CASE – A – ARTE – NT –
BRATIANU – EC – CN – TRIUMFA – TACHE – G
– DAR – TOI – EMA – NP – HARET – ETIC – RA
– AA – ARII – VG – ARCAS – CM – IULIUMANIU
– DUCA – MI – ION

Soluția jocului **ÎN VIZITĂ LA ARABI**, din nr.
10/2019

PELERINAJ LA MEDINA
(PE – LE – R / ÎN – A – J – LA – M / E – DIN – A)

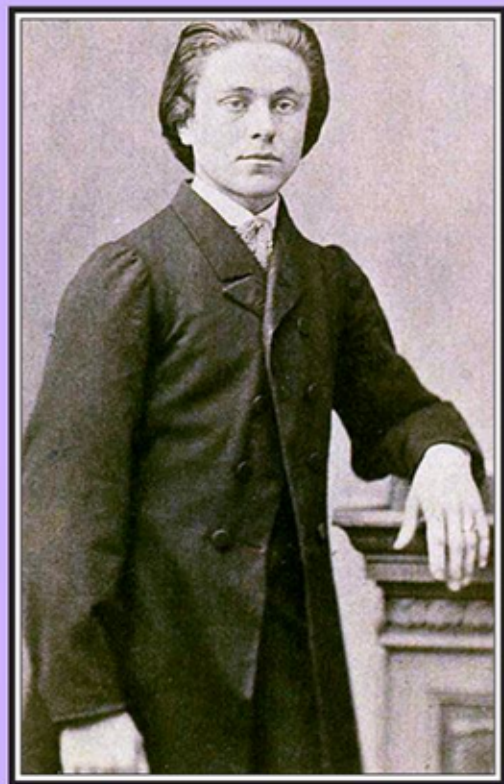
Nicolae Xenopol, în două ipostaze

Maria Xenopol, căsătorită Botez

ALBUM ISTORIC

Vă prezentăm fotografii inedite
în care apar membri ai familiei
marelui istoric și filosof al istoriei
A.D. Xenopol.

A.D. Xenopol, la 19 ani...

... și într-o fotografie făcută la Budapesta

Frații Dumitru (Tilică) și Matei Xenopol

*Radu Xenopol,
elev la Liceul Național din Iași...*

*... și, în centrul imaginii, cu soția, Tyra,
la Hipodromul de la Băneasa, în 1943*

Filip Xenopol, în două ipostaze

Lucreția...

... și Adela Xenopol

nici avioane de luptă. În primele două săptămâni am fost total la mâna aviatorilor inamici. Au fost puține ceasuri ale zilelor sau nopților când nu eram ținta avioanelor și zeppelinurilor. Zeppelinul era unul singur și nu venea decât noaptea, dar pricinuia mare tulburare. Ca să dau o idee despre pierderile orașului lipsit de apărare, e de ajuns să afirm că în prima după-masă și în dimineața care a urmat acestor atacuri aeriene 1.200 de bărbați, femei și copii nevinovați au fost omorâți și a existat un număr mare de răniți. Populația nu învățase încă să se pună la adăpost și 30 de oameni sau chiar mai mulți erau omorâți o dată de o bombă pe străzile aglomerate. Tocmai mă îndreptam spre Legație, când a început primul raid într-o dimineață. Câteva minute bombe au căzut pe lângă mine. Una a nimerit într-o spălătorie la colțul străzii pe care se afla Legația, cam la 70 m de mine, omorând vreo șase femei și copii. Alta a căzut pe un tramvai tras de cai la vreo 30 și ceva de metri, aruncând în aer caii și omorând câțiva bărbați și femei, o a treia a căzut pe un tramvai la câțiva pași de

mine, răsturnând tramvaiul și rănind sau omorând toți pasagerii. Alta a străpuns pur și simplu o mașină părăsită, dar nu a explodat. Am fost bucuros să ajung la relativa siguranță de la Legație. Noaptea următoare jucam bridge în apartamentul nostru de la un etaj înalt al unei clădiri de pe Calea Victoriei sau Strada Mare, când a început primul raid al zeppelinului. Avându-l ca partener pe primul secretar al Legației franceze, Arsène Henri, tocmai începusem să joc o rundă în care îmi amintesc că dublasem suma, când a căzut prima bombă, în aparență la vreo 90 m, apoi a urmat alta, mai aproape cu 90 m, și a treia practic la partea blocului nostru, făcând ca totul să se zgâlțâie ca și cum s-ar fi pregătit să se dărâme. În acel moment bucătăreasa ardeleană și-a dat în vileag adevărata naționalitate, exclamând: *Ach Gott, was zu machen, was zu machen!* [Doamne, fă ceva, fă ceva! – L.C.-B.].

A doua zi s-a aflat că aceste bombe căzuseră în grădina Legației franceze, unde locuia domnul de Saint Aulaire, acum ambasador la Londra. Cu o altă ocazie, bomba aruncată din zeppelin a căzut pe

casa atașatului militar, dărâ-mând cu totul dormitorul în care se odihnea.

După vreo trei săptămâni de astfel de atacuri am fost ușurați oarecum prin sosirea neașteptată a șase avioane britanice, care zburaseră de la Salonic, prin Bulgaria, ca să ne vină în ajutor. Deși într-un număr insuficient, acești șase aviatori au făcut foarte mult pentru apărarea orașului și au gonit în mod repetat avioanele inamice, iar pe unul l-au doborât în flăcări.

Între timp, diviziile românești s-au întors și au înfruntat inamicul ce avansa către București. După o bătălie înverșunată, inamicul a străpuns frontul și s-a apropiat de Capitală.

A fost o confuzie de nedescris. Guvernul nu prevăzuse înfrângerea și ideea de a fi obligat să evacueze Capitala nici nu-i trecuse prin cap. În ultimul moment, înainte ca forțele inamice să ajungă în București, au plecat două sau trei trenuri. Oficialii guvernamentali, Curtea, deputații și corpul diplomatic s-au împachetat cu familiile în aceste trenuri și au plecat la Iași, pe frontiera ruso-moldovenească. Între timp, unitățile rămase din armata învinsă au fost retrase pe o linie care mergea de la Carpați de-a lungul Siretului, până la mare.

Ne-am văzut obligați să ardem practic întreaga arhivă a Legației înainte de a pleca și am luat cu noi doar cifrurile și câteva dintre hârtiile cele mai importante.

Iașiul era un oraș cu vreo 30.000 de locuitori. Din cauza valurilor de refugiați din alte

Studenții români își manifestă, la Sorbona, bucuria pentru intrarea României în război

Memoriile lui William F.A. Rattigan (a căror prezentare a început în numărul trecut al revistei) ne aruncă din Bucureștiul de dinainte de intrarea României în Primul Război Mondial (Magazin istoric, nr. 10/2019) în cea a dezastrului din toamna lui 1916.

UN DIPLOMAT BRITANIC LA BUCUREȘTI

WILLIAM F.A. RATTIGAN

Mare demonstrație la București, 24 octombrie 1915, pentru intrarea țării în război, alături de Antanta

În tot timpul anului 1915 și în prima parte a lui 1916 reprezentanții diplomați ai celor două tabere beligerante au dat o luptă aprigă ca să asigure aderarea activă de partea lor a României. Domnul Brătianu a fost de neclintit. Din punctul de vedere al unui politician român el avea desăvârșită dreptate. Trebuia să aibă grijă să nu-și târască țara în război de partea perdanților. În același timp, România își avea propria iridentă, Transilvania, Banatul, Bucovina și Basarabia. Dacă se

alătura Puterilor Centrale și acestea erau victorioase, se putea aștepta să primească ca răsplată provincia rusească a Basarabiei, dar nu putea spera să își atragă Transilvania, Banatul sau Bucovina, care erau toate părți ale Imperiului Austriac. Tot așa, dacă Aliații câștigau războiul și era de partea lor, putea spera la majoritatea sau toate trei provinciile amintite mai sus, dar nu și la Basarabia. Dacă rămânea neutră până la sfârșit, s-ar fi putut alege cu nimic. Cel mai mult avea de câștigat de la Aliați, așa că era clar că va veni de partea noastră deîndată ce se va convinge de victoria noastră finală.

Acest moment a venit după toate aparențele în toamna anului 1916. Respingerea nemților la Verdun, victoriile britanice de pe Somme și învingerea de către Brusilov a austriecilor în Galiția păreau să arate că Puterile Centrale erau definitiv pe panta descendentă. Guvernul român a intrat de aceea în faza negocierilor active cu reprezentanții Aliaților. După multe negocieri, s-a hotărât în sfârșit ca România

să se alătore Aliaților spre sfârșitul lui septembrie, 1916, cu condiția de a i se garanta dobândirea întregii Transilvanii și a Banatului și a unei porțiuni din Bucovina.

Data intrării României în război a fost în final fixată pentru sfârșitul lui septembrie 1916 [România a intrat în război la 14/27 august L.B.-C.]. S-a lansat atacul contra Austro-Ungariei și la început promitea să reușească dincolo de orice speranță, dar

avansarea a fost oprită după trei săptămâni, iar apoi a urmat dezastru după dezastru.

Intre timp, câteva zile după declarația de război, Bucureștiul a fost supus unor atacuri aeriene. Capitala se afla la doar 40 de mile [65 km] de granița cu Bulgaria și aviatorii inamici puteau în consecință să se întoarcă la bază, să realimenteze și să revină într-o oră. În România nu existau arme antiaeriene și

acesta, iar unul fusese chiar ucis. Păreau să gândească că rușii trăgeau în ei din capriciu, în ideea că fac sport, și nu cu intenția de a-i omorî. Eu unul am fost ușurat să ajung neatins la adăpostul trestiiilor.

In timpul nopții, focurile de armă pe malurile bălții erau ca o luptă în miniatură. Le-am dat rușilor un spațiu cât s-a putut de mare și n-au mai tras în mine. Am așteptat până s-a făcut întuneric, ca să le dăm timp să se retragă la baza lor, și apoi am pornit cu barca noastră. Prada ajunsese la 143 de rațe și 44 de găște. Printre rațe se aflau și lișițe, rațe sălbatică, rațe cenușii. Nu era nicio rață sălbatică americană, deși le auzeam fluierând în întuneric. Toate găștele erau cenușii, cu excepția uneia singure, care cred că era găscă cu gâtul negru.

Aranjasem să mi se trimită o mașină, dar pentru că tolba era grea și drumul mizerabil, am călătorit îngrozitor înapoi spre Iași și pe cele mai multe dealuri a trebuit să fim trași de boi.

Procentul de păsări răpuse la numărul de cartușe pare nefiresc de mare, dar am martori că cifrele sunt exacte. Mi-am ales cu grijă împușcăturile și n-am ochit mai departe de 25 m. Proportia de păsări lovite de cartușe a crescut prin lovirea a nouă lișițe cu patru focuri, dar acestea au fost singurele ocazii în care am doborât mai mult de o pasăre dintr-un

foc. Am adunat 17 lovituri din ambele țevi ale puștii la găște, dar erau prea aproape de mine și desigur nu am ochit găște la mai mult de 20 m, cele mai multe erau mai aproape de 10 m decât de 20. Rațele și găștele au fost o adevărată binecuvântare pentru diversele spitale etc., la care le-am împărțit.

După câteva luni nu se mai găseau nici conserve și oamenii au început să moară de foame ca muștele. Tifos, variolă și alte epidemii făceau în curând ravagii și în iarna 1916 – 1917 s-au înregistrat mai mult de 300.000 de morți în regiune. Ca să mai adauge ceva la încercările noastre, iarna a fost mai grea decât de obicei și luni în șir temperatura a fost de -24° C. Din cauza absenței mijloacelor de transport și stării drumurilor – aflate la metri buni sub zăpadă – s-au terminat repede lemnele, iar de cărbuni nici vorbă. Culmea a venit în februarie 1917 când, la o temperatură de 0° , nu aveam niciun fel de combustibil,

singurul aliment fiind niște boabe de fasole. Soția mea a suportat minunat aceste greutăți și a lucrat din noiembrie 1916 până în octombrie 1917 – când am plecat – la spitalul militar francez. A devenit o foarte capabilă soră de caritate și asista la unele dintre cele mai grele operații ale răniților, îngrijind bolnavi de tifos pe întreaga durată a epidemiei. Mortalitatea în rândul celor care contractaseră această boală era foarte mare: 80% dintre români, deși rușii păreau să aibă o mai mare putere de rezistență, căci în cazul lor numărul morților era de mai puțin de 50%. Fără îndoială că în condițiile date oamenii au slăbit în asemenea măsură, încât nu se mai puteau lupta cu boala.

Intre timp, armata română decimată se reorganizase și fusese reechipată. Un număr mare de ofițeri francezi cu experiență au fost trimiși sub conducerea generalului Berthelot în decembrie 1916

ca să-i antreneze pe români după metodele occidentale și au făcut minuni. Moralul trupelor s-a refăcut complet și ardeau de dorința de a-și lua revanșa pentru dezastrele umilitoare din toamna ce trecuse. În timpul iernii dușmanul fusese obligat de asprimea vremii să se abțină de la orice ofensivă serioasă, dar era clar că odată cu venirea primăverii urma să se facă un efort hotărât pentru a-i scoate pe români din

Generalul Henri Berthelot (primul din stânga) și principele Carol (primul din dreapta)

părți ale României populația se ridicase la vreo 100.000 de locuitori și era imposibil de găsit locuințe pentru atâția oameni. Când am ajuns acolo, am descoperit că pentru noi nu era rezervată nicio reședință și împreună cu alți câțiva diplomați am așteptat în gară până în zori, când o familie de englezi, care locuia în oraș, auzind de întâmplările noastre, au avut bunăvoința să ne ia la ei. Acolo am rămas pe toată perioada șederii la Iași, deși familia aceea a plecat în Anglia puțin după sosirea noastră acolo.

Mult timp noi, împreună cu majoritatea diplomaților, a funcționarilor Curții, cu membrii guvernului și ofițerii mâncam într-un restaurant prăpădit de 7 m pe 7 m. Mâncarea era puțină și în afara celor care veneau primii, restul trebuia să aștepte la coadă pentru un loc liber. După ce găseai un loc, singurul mod de a obține mâncare era să-ți faci loc cu coatele până la bucătărie și să te bați pentru ce găseai acolo. După câteva săptămâni mâncarea nu s-a mai găsit în restaurante și am devenit dependenți de conserve și de ce mai puteam obține făcând expediții în Rusia.

Intre una dintre acele expediții am trecut pe lângă o baltă mare, care părea să aibă vânat, dar cum era imposibil să găsești cartușe la Iași, nu am știut cum să le prind. Totuși, câteva săptămâni mai târziu, exact când penuria de alimente era mai acută, a sosit un pachet cu 200 de cartușe de la Westley Richard. Fuseseră trimise cu

șase luni mai înainte și fuseseră mutate din poștă în poștă, ajungând la mine printr-un miracol, după multe ocolișuri. Cartușele erau calibrul 8 și nu avea niciun rost să te gândești să cauți altele. Dar nu m-am lăsat descurajat de micimea calibrului, omorâsem grămadă de rațe sălbatice în Egipt și în alte părți cu nr. 7. Înarmat așadar cu acestea și cu 25 de cartușe umplute cu praf de pușcă de la armata română, m-am îndreptat spre mlaștină. A trebuit să mă târăsc prin apă 15 km încărcat cu armă, muniție, haine de schimb, cizme înalte, mâncare etc., pe drumuri de țară cu fundate de o palmă în zăpadă topită și noroioase și am ajuns la baltă prea târziu ca să mai apuc un loc bun de tras. Dar stând la mal, am reușit să bag în traistă trei găște și 16 rațe. Am stat noaptea la castelul prințului Sturdza [probabil cel de la Popești L.B.-C.] și m-am sculat la două noaptea ca să fiu la vânătoarea de dimineață. În timp ce barcagii vâsleau către mijlocul bălții, am ochit o grămadă de păsări sălbatice, dar era prea întuneric ca să tragem. Pe măsură ce se lumina, am devenit

totuși din ce în ce mai ocupat. După o vânătoare de o oră am început să adun vânatul și am găsit 48 de rațe pe o arie de 70 m de la adăpostul meu. Câini nu aveam, apa era adâncă de 2,5 m, iar trestia era foarte groasă, așa că era aproape imposibil să găsești o pasăre rănită. Pe la prânz aveam în tolbă 75 de rațe și 32 de găște.

După-masă ne-am dus în larg, ca să tragem de la distanță. Noaptea dinainte auzisem multe focuri de armă pe malurile bălții trase de soldați ruși cu arme de luptă. Se pare că rupeau cartușele în două și îndesau înapoi resturile în cartuș. Trăgeau la orice zbor al unei păsări sălbatice care trecea la 100 m de ei. Acum, când ne aflam la jumătatea suprafeței de apă, am auzit un foc de armă de la marginea bălții și un glonte a trecut pe lângă noi și s-a proptit în apa de lângă barcă. Încă două au suierat foarte neplăcut de aproape de capetele noastre. Barcagiul a explicat că gloanțele erau trase de soldații ruși și a mai adăugat că în ei se trăgea foarte des. Mulți prieteni de-ai lui fuseseră răniți în felul

Ofensiva lui Brusilov în Galiția
a arătat slăbiciunile Puterilor Centrale

Eliberarea Budapestei și a celei mai mari părți a teritoriului Ungariei în august 1919 (Magazin istoric, nr. 8, 9/2019) a fost un eveniment istoric de importanță europeană, care a generat ulterior ample discuții la nivelul participanților la Conferința de Pace, cât și între reprezentanții Ungariei și României. Conducerea militară română considera că nu exista un interes major ca această ocupație să mai dureze, iar Misiunea Militară Interaliată de la Budapesta avea sarcina „de a aranja cu comandamentele român și sârb retragerea trupelor române și sârbe”, care nu erau necesare pentru menținerea ordinii. În acele condiții, Guvernul român, în acord cu ideile Consiliului Suprem Aliat, comunica la 2 septembrie, prin delegația română aflată la Paris, „interesul pe care l-ar avea, de a-și retrage trupele sale dincoace de Tisa, declinandu-și orice răspundere pentru starea haotică în care va fi aruncată din nou această regiune a Europei, disputată între bolșevici și monarhiști reacționari.”

EVACUAREA BUDAPESTEI

Cavaleriști români pe străzile Budapestei (această fotografie și cea din p. 40 jos sunt reproduse din albumul Cum s-a făcut România Mare, editat de George Damian și Marius Diaconescu)

ION GIURCĂ

Pe baza deciziei Guvernului român, la 7 septembrie 1919 generalul C. Prezan a ordonat generalului Gh. Mărdărescu să înceapă pregătirile pentru evacuarea tuturor trupelor și serviciilor la est de Tisa, pe măsură ce autoritățile maghiare vor lua măsurile pentru asigurarea ordinii în teritoriul evacuat. Data începerii evacuării trupelor române din Ungaria la est de Tisa urma să fie stabilită de comandantul trupelor din Transilvania, de comun acord cu C. Diamandy, comisarul Guvernului român în Ungaria, cărora li se

acorda deplină libertate de acțiune în acest sens.

Aliații ne cer să mai rămânem

Hotărârea Guvernului de la București a generat reacții din partea unor reprezentanți ai populației ungare, cât și a Aliaților, care considerau că Ungaria nu dispunea la acea dată de cadrul instituțional și forțe capabile să asigure ordinea, iar plecarea trupelor române

bucățița mică de țară pe care o mai stăpâneau.

In aprilie 1917 armata română, deși mai redusă numeric față de puterea ei combativă din anul precedent, era în mod incomparabil o forță mai puternică. Când s-a lansat, ofensiva inamică s-a izbit de o rezistență hotărâtă și în final a fost redusă la tăcere după bătălia de la Mărășești (*Magazin istoric*, nr. 8/2018), în care armatele române au luptat cu vitejie disperată. Această bătălie a durat două săptămâni și forțele austro-germane au suferit asemenea pierderi importante, că au fost nevoite să suspende atacul.

Între timp, revoluția începuse să submineze disciplina armatei ruse și, deși în primele faze ale revoltei procesul de dezintegrare era treptat, de îndată ce Kerenski a fost înlocuit de regimul bolșevic armata a început să se fărâme cu o extraordinară repeziune. Întregi divizii răzvrătite și-au omorât ofițerii și au dezertat. Bande de astfel de dezertori au rătăcit prin Moldova, prădând țara. Adeșteori corpuri mari din acești briganzi veneau în conflict cu armata română, dar nu se comparau cu oastea disciplinată. Dezertarea rușilor dădea armatei române o sarcină imposibilă. Frontul avea găuri mari peste tot, prin care dușmanul putea să pătrundă necontrolat și în ciuda eforturilor supraomenești ale suveranului și ale armatei era evi-

dent că România urma să fie forțată să capituleze. Să nu se uite că poziția ei era aceea a unei insule înconjurată pe toate părțile de dușmani fără speranța vreunui ajutor de la Aliați. La nord-vest și sud erau nemții, austrieii și turcii. În spatele ei se afla Rusia revoluționară, cu nimic mai puțin ostilă decât ceilalți. Muniția era puțină, iar stocul de alimente aproape epuizat. De aceea s-au început convorbiri de pace și s-a încheiat pace cu Puterile Centrale. Nu mai trebuie să adăugăm că termenii acestei păci erau extrem de severi, dar nefericiții de români nu aveau cum să reziste și au fost practic obligați să se predea. Spre onoarea lor, au respins o condiție, aceea de a-l detrona pe regele Ferdinand. Decât să răspundă acestei cerințe avansate de nemți în furia lor contra a ceea ce au numit trădarea Hohenzollernilor, românii au declarat că vor lupta până la moarte și atitudinea lor decisă a fost răsplătită prin renunțarea la această cerere. Este o dovadă clară a felului în care regele se făcuse iubit de poporul său. Marea popularitate a reginei Maria trebuie și ea

pusă la socoteală. Arătase curaj extraordinar în condiții vitrege și nu se menajase, îngrijindu-i pe răniți cu mare dăruire. Ea și fiicele sale, reginele de acum ale Greciei și Serbiei, își petrecuseră practic tot timpul în spitalele militare și nici în timpul epidemiei de tifos nu și-au slăbit eforturile.

Spre mijlocul verii 1917, exact când se zvonea că nemții vor străpunge apărarea românească, eu eram complet blocat din cauza apei la genunchi, rezultată dintr-o lovitură ușoară. Din cauza efectelor foametei, orice diagnostic era mai sever și tot așa a fost și al meu. Curând m-am aflat în chinurile artritei reumatoide. Când s-a anunțat că toată lumea trebuia să se pregătească pentru o evacuare imediată în Rusia, eu eram cu ghips și desigur incapabil să mă mișc. Mă așteptam să petrec restul războiului într-un lagăr german de prizonieri, dar, din fericire, rezistența a durat până când, după câteva săptămâni, dezertările rusești în masă au făcut imposibilă continuarea luptei. De acum eram suficient de

bine ca să fiu mutat pe o targă și să-mi încep drumul spre casă, prin Rusia bolșevică. Eram însoțit de soția mea și de o ordonanță rusească. Niciunul dintre noi nu prea vorbeam rusește și aveam încredere în ordonanță să traducă românește, limbă pe care eu o rupeam.

(Continuare în p. 61)

Curajul arătat de rege și regină în condițiile vitrege ale războiului le câștigase iubirea românilor

Interaliatate, în dimineața de 4 octombrie, detașamentele înaintate aflate la Győr, Veszprem și Szekesfehervar au început predarea teritoriului hotărât, aceste orașe fiind preluate de către maghiari la 7 și 8 octombrie, în zilele următoare trupele noastre deplasându-se către aliniamentul stabilit pe Dunăre și în capul de pod, ocupat în ordine și fără incidente până la 10 octombrie de Regimentele 2, 5 și 7 Roșiori, 7 și 8 Vânători.

Pe fondul unor neînțelegeri între reprezentanții Guvernului român și cei ai aliaților în privința ocupării teritoriului Ungariei, la 7 octombrie Marele Cartier General a ordonat Comandamentului Trupelor din Transilvania să evacueze toată zona de la vest de Tisa, începând de la 10 octombrie, precizându-i principiile de acțiune. Alarmați de atitudinea Marelui Cartier General român, reprezentanții Misiunii Militare Interaliatate au intervenit imediat pe lângă autoritățile române, astfel că generalul C. Prezan a anulat ordinul, dar a menținut măsurile de înlocuire a unor unități aflate în Ungaria.

În cea de a doua jumătate a lunii octombrie 1919, între reprezentanții politici și militari ai României și cei ai puterilor aliate au avut loc mai multe discuții tehnice în privința prezenței trupelor române în Ungaria, aducându-se în atenție faptul că unitățile noastre acționează doar la ordinul Marelui Cartier General, dificultățile previzibile pentru trupele

române generate de venirea iernii, dorința părții române de a evacua teritoriul ungar până la Tisa, necesitatea implicării marilor puteri în instalarea la Budapesta a unui guvern capabil să restabilească situația în țară, continuarea activității armatei române în privința asigurării mijloacelor de luptă necesare armatei și jandarmeriei ungare, delegarea cu puteri depline a lui C. Diamandy și Sir George Clerk pentru a fixa data când trupele noastre vor putea să înceapă evacuarea Ungariei.

Îndeplinindu-se majoritatea cerințelor în privința constituirii armatei și jandarmeriei ungare, văzute ca o garanție a stabilității țării, la 1 noiembrie, ministrul Afacerilor Străine a transmis Marelui Cartier General că armatele române de pe teritoriul ungar pot fi retrase cu începere de la 10 noiembrie, cu o marjă de trei zile, pe linia Tisei. În consecință, s-a hotărât ca evacuarea unităților luptătoare să înceapă la 13 noiembrie, scop în care Marele Cartier General și Comandamentul Trupelor din Transilvania au planificat și organizat în detaliu operațiunile care urma să fie executate,

comandamentele trebuind să adopte măsurile care se impuneau.

Predarea centrelor principale, a localurilor publice aflate sub pază, a lagărelor de prizonieri s-a făcut către autoritățile civile sau militare, încheindu-se procese verbale în trei exemplare, dintre care unul s-a predat autorității comunale respective, unul Comisiei mixte care a însoțit coloanele de evacuat, iar al treilea a fost înaintat Comandamentului Trupelor din Transilvania.

Comandamentul Trupelor din Transilvania (comandantul, șeful de

George Russell Clerk

Membri ai Misiunii Militare Interaliatate la Budapesta (de la stânga la dreapta): Constantin Diamandy, H.H. Bandholtz, Ernesto Mombelli (Italia), Reginald Gorton (Marea Britanie), Jean César Graziani și Gheorghe Mărdărescu

**Regele Ferdinand îl decorează
pe generalul Gheorghe Mărdărescu**

ar avea ca efect imediat reinstalarea anarhiei în țară. Generalul american H.H. Bandholz îi scria premierului Ion I.C. Brătianu „că retragerea trupelor române ar fi periculoasă, fără să fie restabilită ordinea în Ungaria”. Iar Misiunea Militară Interaliată „crede indispensabil ca această plecare să se efectueze în astfel de condițiuni, încât ordinea să nu fie tulburată un singur moment, în special la Budapesta.”

În acel context, la 13 septembrie, generalul Franchet d'Esperey îi transmitea lui Victor Antonescu, ambasadorul nostru la Paris, „că sfătuiește România să nu părăsească așa de curând Budapesta, căci lipsa de alimente se va resimți dureros, iar, pe de altă parte, vor rămâne în Budapesta patru generali aliați, fără forțe, în mijlocul unei populațiuni înfometate, gata de revoltă”. Intervențiile unor factori de decizie politică și militară din statele aliate au determinat Guvernul român să revoce ordinul dat pentru evacuarea trupelor la est de Tisa.

Problema evacuării trupelor române aflate la vest de Dunăre a fost pusă în discuție începând cu 25 august 1919, inițiatorul și protagonistul principal fiind generalul H.H. Bandholz, al cărui elan a fost temperat ca urmare a deciziilor adoptate la Paris. Abia la 19 septembrie, membrii Misiunii Interaliată, de comun acord cu reprezentanții României la Budapesta, au hotărât trimiterea unei comisii la amiralul M. Horthy pentru a evalua stadiul de organizare a armatei ungare, ajungându-se la concluzia că aceasta nu prezenta niciun pericol pentru armata română, că cele două divizii de infanterie și un regiment de cavalerie erau în măsură să asigure ordinea în acest teritoriu, exceptând Budapesta.

Având la bază raportul primit, la 25 septembrie șeful Misiunii Militare Interaliată a intervenit la generalul Gh. Mărdărescu, căruia

i-a solicitat să evacueze trupele române aflate la vest de Dunăre, dar să mențină un cap de pod cu raza de 20 km în jurul Budapestei. Acceptând solicitarea primită, la 28 septembrie generalul Gh. Mărdărescu a semnat ordinul de evacuare, din care rezultau următoarele: armata ungară, luându-și angajamentul să mențină ordinea în teritoriul ocupat la vest de Dunăre, trupele noastre vor preda acest teritoriu autorităților militare ungare; care era aliniamentul ce urma a fi ocupat în capul de pod la vest de Budapesta; între trupele române și maghiare se va institui o zonă neutră de cel puțin 5 km, în interiorul căreia va fi interzisă pătrunderea vreunui element al celor două armate; au fost stabilite normele privind evacuarea-preluarea teritoriului, care vor rămâne cu caracter permanent; etapele zilnice de evacuare a teritoriului și stabilirea liniei de demarcație între trupele române și ungare; predarea către armata ungară a principalelor localități și centre economice; predările vor avea loc între orele 8 și 10 dimineața, în scopul ca trupele române să aibă timp să-și execute în cursul zilei și marșul în etapa respectivă; marșurile se vor executa pe jos, cu excepția trenurilor regimentare și a bagajelor grele, pentru care se va asigura materialul rulant de cale ferată necesar în stațiile Győr, Veszprem și Szekesfehervar; data începerii predării teritoriului urma să fie ordonată ulterior; până atunci se vor întreprinde măsurile premergătoare, astfel încât operațiunile să înceapă imediat după primirea ordinului.

Totul pentru scutirea suferințelor populației

Conform planificării stabilite de comun acord cu reprezentanții Misiunii Militare

Aliații au intervenit pe lângă autoritățile române pentru a amâna evacuarea teritoriului ungar, „căci lipsa de alimente se va resimți dureros”; militari români împart hrană copiilor săraci din localitatea Peczel

Am văzut în primul episod care ar fi putut fi modelele istorice pentru „adevărații Arnoteni“. Să îl însoțim pe autor în încercarea de a identifica sursele de inspirație pentru alte personaje.

„CRAII DE CURTEA-VECHE“ AI LUI MATEIU I. CARAGIALE. ÎN TRE FANTEZIE ȘI ISTORIE

MATEI CAZACU

● Despletită și despuată, pe malul lacului Herăstrău ● „Mobila“ din grajd: mama romancierului ● Ridica pavilionul când se ducea la țară ● Pena Corcodușa, o „floare de maidan“, „o făptură a iadului“ ● Unul dintre „edecurile“ Ministerului Afacerilor Străine ● „Teozoafa Papura Jilava“ ● Descendență din pirați mediteraneeni ● Creator de blazoane

Un alt personaj, e drept secundar, este „bătrâna“, mama lui Maiorică, deci a lui Grigore Lahovari. Iată cum o înfățișează Mateiu.

„Mai trăia, dar uitată, vestita Sultana Negoianu: ca într-o altă întrupare, iscată de vreun blestem, fusese osândită să-și supra-viețuiască falnica amazoană ce, în puțini ani, și nu era pe atunci tocmai lesne, să înspăimânte cu luxuria principatele încă neunite. Îi cunoșteam trecutul, mă îmbiasse a-l cerceta enigma tulburătorului ei surâs din portrete – furtunosul trecut ce făcuse de grea ocară numele marelui neam din care rămăsese singura și cea din urmă –, îl cercetasem parcă aș fi știut că avea să-mi vie prilejul să-l scriu.“

Si Mateiu reconstituie o genealogie total fantezistă, inspirată parțial din opera de pionierat asupra genealogiilor boierești (1899) datorată unui tânăr de 19 ani, Octav-George Lecca: Sultana Negoianu ar fi coborât din Ilinca, fiica lui Petrașcu Vodă cel Bun (1554 – 1557), deci sora vitregă a lui Mihai Viteazul. Dintr-o

primă căsătorie cu marele vornic Barbu Arnoteanu ar fi avut un fiu, pe Maiorică, dintr-o a doua cu fostul mare logofăt Iordachi Canta, cneaz rus și candidat nefericit la domnia Moldovei, avusese o fată, Pulcheria, „bogata prințesă Canta din Moldova“, asupra căreia vom reveni.

Mateiu continuă portretul Sultanei Negoianu: „Tot atât de darnică cu trupul cât de avutul ei, ca în furia mistuitoare a unei turbe, făcuse să se dea în el iama, împărătește, și tot și încă nesătulă și-l spurcase până și cu dulăii. Mă mărginesc la a însemna potriveala dintre această patimă și de altminteri nu prea rara ei nebunie ce nu întârziase să izbucnească. Într-o dimineață de toamnă din 1857, fusese găsită rătăcind despletită și despoiată la Herăstrău, pe malul lacului“.

Acuma, în 1910, scrie în altă parte Mateiu, „nenorocita nu era

Mateiu Caragiale în tinerețe

stat major și suita acestora) a părăsit Budapesta la 11 noiembrie 1919, prilej cu care generalul Gheorghe Mărdărescu a emis o proclamație către locuitorii orașului. „Părăsind capitala Ungariei, România ține a afirma încă o dată că în urma atacului de pe Tisa, care a motivat acțiunea sa militară, n-a fost călăuzită decât de legitima apărare și cerințele militare. Armata românească a căutat ca să facă cât mai ușoară posibil pentru populație prezența trupelor în Ungaria și nicio efortare n-a fost neglijată, care să ușureze viața populației suferinde. Cu simțământul de a-și fi exercitat dreptul ei și de a fi îndeplinit o datorie de umanitate, armata românească ține încă o dată să afirme că a considerat totdeauna afacerile lăuntrice ale Ungariei ca aparținând singur poporului ungar, căruia [și] dorește restabilirea liniștii, evitând orice persecuțiuni politice, sociale sau religioase. Armata românească mulțumește pentru atitudinea corectă a populației Capitalei, în tot timpul ocupației.”

În după-amiaza zilei de 12 noiembrie Eșalonul I al Comandamentului Trupelor din Transilvania și C. Diamandy au părăsit Budapesta, în capitala ungară rămânând ca delegat colonelul Constantin Dumitrescu, cu

Statuia generalului Gheorghe Mărdărescu, inaugurată de curând la Cluj

personalul strict necesar. Potrivit planului stabilit de Misiunea Militară Interaliată cu colonelul Dumitrescu și în înțelegere cu autoritățile ungare, predarea și evacuarea teritoriului Ungariei până la Tisa trebuia executată în perioada 12 – 14 noiembrie, în prezența reprezentanților aliaților. Având în vedere complexitatea operațiunilor de predare-evacuare a teritoriului între Dunăre și Tisa, acțiunile s-au desfășurat între 14 – 21 noiembrie,

când unitățile au executat acțiunile stabilite, apoi, conform hotărârii generalului Gh. Mărdărescu, s-au dispus la est de Tisa într-un dispozitiv de acoperire. Așa cum rezultă din documentele vremii, operațiunile de evacuare au decurs în ordine, trupele române au asigurat și în acea perioadă viața și avutul locuitorilor și bunurile statului ungar, lăsând pe teritoriu și predând chiar materialele de război, rămase în diferitele stabilimente industriale.

Se încheia astfel prezența militară românească pe teritoriul Ungariei la vest de Tisa, dar, din rațiuni politice și militare ale aliaților și ale părții române, aceasta a continuat între Tisa și frontiera româno-ungară, stabilită de principiu la Paris, până la sfârșitul lunii martie 1920. ■

DEPORTAREA ÎN U.R.S.S. A ETNICILOR GERMANI DIN ROMÂNIA. DOCUMENTE ARHIVISTICE RUSE

(Urmare din p. 29)

La două zile după aprobarea Hotărârii GOKO nr. 7.161ss din 16 decembrie 1944, Lavrenti Beria a transmis generalului-colonel Arkadi Nikolaevici Apollonov și generalului-locotenent Ivan Markovici Gorbatiuk Ordinul operativ nr. 522 din 18 decembrie 1944, prin care erau stabilite măsurile concrete ce urma a fi executate de cele două struc-

turi în vederea pregătirii și desfășurării operațiunii de internare și trimitere la muncă forțată în U.R.S.S. a etnicilor germani din Estul Europei. Pe lângă reproducerea unor prevederi ale Hotărârii GOKO nr. 7.161ss, prin acest ordin se reglementau: organizarea centrelor de adunare a persoanelor supuse deportării; punerea la dispoziția celor doi generali a 8.000 de lucrători din trupele NKVD și 300 lucrători operativi, spe-

cializați în evidența, escorta și paza civililor, care urma să fie sprijiniți de trupele de grăniceri din apropierea zonelor de mobilizare a etnicilor germani; eșalonarea în timp a operațiunii: mobilizarea și internarea deportaților în perioada decembrie 1944 – ianuarie 1945, respectiv trimiterea pe calea ferată și ajungerea acestora în locurile de detenție din U.R.S.S. până la 15 februarie 1945 etc.

(Va urma)

Matei a întors capul unei fete bătrâne, vară cu tante Margot, cu mama, Florica [de fapt, cu sora ei, Marica] Sion. Datorită sprijinului lui tante Margot, s-a însurat [1923], Florica avea parale bune.

Pe nesimțite, Matei n-a mai pus piciorul la Maison d'Art; cu timpul nici Florica – probabil sfătuită de el, de frică să nu afle cumva istoria cu mobilele din grajd.

Din scoaba ce era, Matei făcuse burtă; pe stradă purta baston cu cap de fildeș, mănuși «beurre», ac de cravată cu diamant – cine mai era ca el? – nu cunoștea pe nimeni... Titlurile nobiliare, blazoanele, decorațiile îl frământau – și-a întocmit pavilion, îl ridica la ei la țară, când erau acolo.

S-a lăfăit așa vreo câțiva ani; într-o bună zi, prea plin de bine, a răposat.

Identificarea celorlalte personaje din roman a tentat pe mai mulți istorici și istorici literari, printre care Panaitescu-Perpessiciu, editorul operei complete, și criticul Șerban Cioculescu, un împătimit al cărții vechi și al operei lui Mateiu Caragiale, pe care mi l-a făcut cunoscut în 1961, când mi-a arătat desene și texte originale ale autorului și mi-a citit, îl văd încă în fața ochilor, câteva poezii, printre care *Trântorul* și *Dregătorul*. Au urmat Barbu Cioculescu, Constantin Popescu Cadem, Alexandru Oprea, editorul corespondenței mateine, profesorul Andrei Pippidi și alții, pe care nu-i putem cita din lipsă de spațiu. Cu toții au observat că fiecare personaj reprezintă o sinteză a mai multora, astfel că niciunul nu poate fi identificat univoc.

Totuși Pena Corcodușa, care la 1877 era „o fată de mahala, nu prea tânără,

Cele două surori, Florica și Marica Sion; în medalion, Marica, soția lui Mateiu

puțin căruntă la tâmplă“, o „floare de maidan“, al cărei farmec „sta în ochi, niște ochi mari verzi, verzi-tulburi, lături-de-pește cum le zice românul, genați și sprâncenați, cu privirea cam rătăcită“, iar în 1910 „o făptură a iadului“, reprezintă o excepție, căci această femeie a existat cu adevărat, așa cum ne asigură Perpessiciu și Andrei Pippidi.

Poponel, „unul din edecurile Ministerului Treburilor din Afară, băiat de mare viitor“, prieten cu Gore Pirgu, este considerat de Barbu Cioculescu a fi viitorul diplomat însărcinat cu afaceri la Roma, Madrid, Belgrad și Cairo, apoi ministru plenipotențiar, Ion (Jeannot) Vlădăianu [sau Vlădoianu, 1884 – 1959], zis și Mișichi, Mișighă sau Trouville, un cunoscut și concurent al lui Mateiu Caragiale care îl pomenește în aproape toate scrisorile adresate prietenului Nicolae Boicescu. Mai interesant este însă faptul că Vlădoianu a servit și pentru creionarea personajului Gore Pirgu.

„Teozoafa Papura Jilava“, cu care Pirgu, deghizat în „dulce păstoraș al Carpaților, cu cavalerul în brâu“, „învârtea o bătăută zuralie“ la o „adunare de cioclovine îmbrăcate toate în port național, dar fără a vorbi una boabă românește“, este identificabilă cu scriitoarea Fany Seculici (1868 – 1926), al cărei pseudonim literar era Bucura Dumbravă (*Magazin istoric*, nr. 11/2014), autoarea unor romane de largă circulație ca *Haiducul* (1907) și *Pandurul* (1912), fondatoarea Lojii teozofice române.

În fine, „bunul meu amic Uhry“ este, fără îndoială, jur-

Fany Seculici

Margareta Miller-Verghi

o povară: locul nu-l încurca și nici nu trebuia păzită, pentru că nu făcea niciun rău, adică nu făcea nimic, nu scotea o vorbă, nu se mișca, sta ghemuită ca o momâie în fundul patului,

într-un colț; numai în nopțile cu lună, chiar dacă perdelele erau lăsate, se da jos, umbla de-a bușele și lătra cum o auzisem. Și să fi dat mult să nu o vezi... o iazmă“.

Și în acest caz, Mateiu se joacă cu genealogia, cu secolele și cu generațiile. Mama lui Grigore Lahovari era Elena Dedulescu, moartă în 1879, deci cu șase ani înainte de nașterea autorului. E adevărat că mama ei se numea Sultana, dar nu cunoaștem nimic despre viața ei și, oricum, generațiile nu se potrivesc. Marele vornic (apoi mare ban) Barbu Văcărescu (mort la 1831) se căsătorise cu Stanca Slătineanu și apoi cu Zoe Guliano (Paleolog). Niciuna dintre aceste familii nu revendica – și nu putea să o facă – o descendență din domnița Ilinca, în realitate nepoata de fiu a lui Mihai Viteazul, moartă tânără și fără copii (1660), din căsătoria cu Istratie Leurdeanu.

In schimb, figura bătrânei ghemuite într-un pat ca o momâie se leagă de un eveniment din viața lui Mateiu însuși, imediat după Primul Război Mondial, pe care îl povestește memorialistul Grigore (Grigri) Ghica (1901 – ?): „Mătușa mea Margareta Miller-Verghi (1864 – 1953), vară primară cu mama (născută Lupașcu) – îi ziceam Margot – [... era] săracă, cu mama bătrână, n-avea măcar bani unde locui convenabil. Se gândea să creeze un fel de casă de cultură, unde să facă expoziții, ceaiuri literare, teatru de societate. Vara mea Cella Delavrancea se măritase cu Aristide Blank, el îi făcea toate gusturile, satisfăcea toate capriciile; ea a obținut suma cu care s-a născut «Maison d'Art» în strada Clemenceau – fostă Corăbii –, lângă Ateneul Român.

Câțiva ani a avut succes destul de mare, societatea o frecventa... Mulți pictori, artiști tineri, scriitori, sculptori și-au făcut începuturile acolo.

Unul care venea des, pe urmă și la mese, era Matei Caragiale, copil din flori al marelui scriitor. Urât, deștept, rău inofensiv, îngâmfat, plin de talent; a scris o carte bună, primentă descori: *Craii de Curtea-Veche*.

Vorbea pompos, cam încălțit, era obraznic, amoral, leneș. Ura pe oricine avea bani, situație; disprețuia pe toți ceilalți. Interesant, știa multe; povestea frumos; cu haz când terfelea. N-avea lețcaie, «împrumuta» – tata [Eduard Ghica] i-a dat de ajuns parale.

Cella Delavrancea și I.L. Caragiale

Obişnuit al casei, a cerut voie să pună în grajdul gol niște mobile (avea «prea multe»), chiar el le-a adus într-o seară. Se ducea zilnic să le vadă.

Într-o bună zi, tante Margot m-a rugat să descopăr ce vaiete vin din grajd; cu a doua cheie am intrat, m-am îngrozit: pe o laiță, sub niște boarfe, zăcea o bătrână, se văita; am întrebat-o cine e, ce face acolo? Era... mama [Maria Constantinescu, 1864 – ?] lui Matei. Ea era mobilă! O băgase în grajd, poate neavând unde în altă parte; bolnavă, iarna grea, degera. Matei ducându-se să-și «vadă mobilă», îi ducea de mâncare.

Ne-a fost milă și, oarecum, să-i vorbim. Aproape de Paști «mobila» a dispărut.

Dan Cernovodeanu și Mihai D. Sturduța, care a studiat toate familiile nobiliare din Mediterana Orientală (Grecia, Albania, Insulele, Turcia etc.), pe fanarioți și pe mulți alții. Știm însă că în heraldica medievală occidentală lebăda apare foarte des cu scopul, ne spune Michel Pastoureau, „de a compensa modestia unui rang printr-o emblematică uneori prestigioasă”. „Exemplul cel mai patent, scrie el, este probabil cel al coifului cu lebădă, ales și purtat în secolele XIV și XV de mai multe sute de personaje, mici și mari, cu posesiuni în cele patru colțuri ale Europei creștine, dar legate toate, într-un fel sau altul, de un neam prestigios: cel al conților de Boulogne. Toate aceste personaje, prin alegerea unei creste de coif (cimier, piesa plasată deasupra scutului) cu lebădă, «se joacă» afirmându-și descendența din legendarul cavaler cu lebăda, adică bunicul presupus al lui Godefroy de Bouillon, mort în jurul anului 1000. Dar dacă privim mai de aproape, aceasta este mult mai mult decât un joc. Este o afirmare a rubedeniei care se sprijină pe o conștiință de stirpe extremă, căci aceste personaje, deși aparțin unor case diferite (Clèves, Auvergne, Bohun, Dorchester etc.), sunt legate cu toatele realmente de prestigioasa casă de Boulogne și descind toți dintr-un strămoș sau dintr-o rudă a lui

Godefroy de Bouillon

Godefroy de Bouillon. Creasta coifului îndeplinește aici din plin funcția de totem. Ea constituie memoria primă a unui clan care, patru sau cinci secole după moartea unui ilustru strămoș, caută încă să se recunoască și să se adune, fie și pe durata unui turnir sau a unui ritual cavaleresc, în jurul unei embleme comune, formând ca o cataliză a tradițiilor de stirpe și organizând toată mitologia înrudirii.”

Un alt caz analizat de Michel Pastoureau este cel al dragonului cu aripi aflat într-o albă, adică imaginea zânei Mélusine, strămoașa familiei

conților de Lusignan (*Magazin istoric*, nr. 5/2019), care au dat un rege în insula Cipru, în secolul al XIV-lea.

Credem deci că ideea lui Mateiu Caragiale blazonul cu lebăda își are originea în descoperirea, în cursul săpăturilor de la Biserica Sf. Nicolae Domnesc de la Curtea de Argeș din 1917, a unei superbe paftale de aur înfățișând o femeie cu gât lung și corp de lebădă într-un castel medieval, flancată de un cavaler și de o domniță, operă de artă de care s-au ocupat George Brătianu și Orest Tafrali, între alții. Mai recent, scriitorul și istoricul de artă Pavel Chihaia, care a analizat această bijuterie, a ajuns la concluzia că este vorba de reprezentarea cavalerului cu lebăda din legenda despre bunicul lui Godefroy de Bouillon. Observăm însă că făptura de pe pafta pare a fi o combinație a acestui motiv cu cel al zânei Mélusine, soția contelui de Lusignan. Acesta, încălcând interdicția de a o vedea îmbăindu-se într-o sâmbătă, observa că are o coadă de pește, ceea ce o face să dispară pentru totdeauna. Mateiu Caragiale a avut desigur cunoștință de această descoperire – popularizată între 1921 și 1924 – și a utilizat-o pentru blazonul eroului său.

Pafta descoperită la Curtea de Argeș

(Va urma)

nalistul Radu (Rodolphe) Uhrynowsky, de la ziarul liberal *L'Indépendance Roumaine*, consul al României la Mannheim în 1924, mai apoi în Suedia, unde Mateiu îi scria în 1930, în speranța obținerii unei decorații finlandeze.

In schimb Pașadia, Pantazi și Gore Pirgu au fost construiți din materiale atât de variate, încât au aerul unui mozaic din care se pot recunoaște diferite pietricele, dar nu toate, căci nu știm sigur care este partea de realitate și cea de imaginație care au prezidat la crearea lor.

Să începem cu Pantazi, omul „fermecător de trist“, cu ochii „de un albastru rar“, cu „fruntea senină [...] înfățișarea nobilă, ce-i întipărea mata paloare a feței smede și trase, prelungită de o țacălie moale ca mătasea porumbului, a cărei culoare o avea chiar“, care era „un obosit, un sfios sau un mare mândru“, „totdeauna singur“. „Străin totuși nu era. A român nu semăna iarăși“, își „plimba melancolia“ în „Cișmegiul de atunci, singuratic și lăsat

în sălbăticie... pășea grav, sprijinindu-se în bățul său de cireș, străbătea încet aleile, fumând, oprindu-se uneori dus pe gânduri. Dar cari puteau fi ele ca, năpădindu-l, să-l miște până la lacrimi?“. Revenea la București după 30 de ani de călătorii și, împrietenindu-se cu autorul, își făcea autobiografia: deși născut la București, pe Podul-de-Pământ (Calea Plevnei), în casele părintești din fața Viișoarei, „de viță sunt însă străin – și aici, întremându-se deodată, glasul i se polea parcă de trufie [...] Sunt grec, urmă el, și nobil, mediteranean; cei mai vechi străbuni ce-mi cunosc, erau, în suta a șaisprezecea, tâlhari de apă, oameni liberi și cutezători, vânturând după pradă mările în lung și în larg, de la Iaffa la Balcare, de la Ragusa la Tripoli. Din Zuani cel roșu, prin doi din fiii săi, purced cele două ramuri ale neamului (o ramură în Sicilia, la Catania). Că la obârșie am fi barbari [...] că am fi fost

normanzi, se prea poate, de vreme ce toți până la cei din urmă [...] am păstrat ca însemne trainice de stirpe părul roșcat și ochii albaștri“.

Acest început furnizează o pistă de cercetări: familia românească Lenș, de origine franceză (Linchou), descindea dintr-un pirat nord-african, „barbaresque“, de unde Mateiu Caragiale a făcut „barbari“, capturat în secolul al XVI-lea și cumpărat la Marsilia de con-

tele de Linche de Moissac. Robul, desemnat în acte ca „maur (more)“, s-a botezat, devenind Jean, și a avut copii ai căror urmași au luat numele stăpânilor – așa cum s-a întâmplat și la noi cu mulți robi țigani dezrobiți –, iar dintr-unul dintre ei instalat la Constantinopol se trage familia care si-a românizat numele. Soluție atrăgătoare, dar evident falsă, deoarece morfotipul familiei Lenș (maur) nu era compatibil cu cel al normanzilor roșcați cu ochi albaștri...

În ceea ce privește descendența din pirați mediteraneeni, mai sunt exemple ca familia Mavrogheni din

Paros cu principalul ei reprezentant în Muntenia, voievodul Nicolae Mavrogheni, fost dragoman al lui Kapudan Pașa, marele amiral al flotei otomane. Și chiar strămoșii lui Mateiu, originari din insula Hydra, adevărat cuib de pirați.

Al doilea element este blazonul lui Pantazi: „pe scut sprijinit de monoceri [unicorn, rinocer] înlănțuiți, în câmp albastru lebăda de argint luându-și zborul cu gâtul străpuns de o săgeată purpurie“. Ramura siciliană a familiei adăugase la aceasta „în câmp de aur cu chenar de sângeap un pardos negru“.

Și aici Mateiu Caragiale, mare specialist și împătimit în arta blazonului nobiliar, își derutează cititorii: un astfel de blazon nu există sau nu este cunoscut în heraldica românească, dovadă eruditele lucrări ale lui

Ex-librisul lui Mateiu Caragiale, desenat de el

Moartea la Uglici, în decembrie 1591, a țareviciului Dmitri, fiul lui Ivan cel Groaznic, moment controversat

Boris Godunov a rămas până la urmă singurul regent.

Ambasadorul Persiei notează, la mijlocul anului 1590, că acesta a primit o titulatură inexistentă până atunci în Rusia: „cumnat al țarului și cărmuitor, mare comis și boier, voievod al palatului și posesor de mari state, regatele Kazan și Astrahan“.

„O atență analiză a documentelor acelei epoci relevă o mare diferență între timpul lui Ivan cel Groaznic și cel al lui Boris. În vremea lui Boris palatul din Moscova a devenit sobru și cast, liniștit și bun, guvernul pașnic și nepus pe harță. În locul «grozăviilor» și «execuțiilor» obișnuite la Curtea lui Ivan Vasiliievici, la țarul Feodor și la bunul cărmuitor Boris poporul a putut vedea «dreptate» și «stabilitate». Dar dincolo de «sufletu-i luminos» și de bunătate ar fi greșit să vedem în Godunov un conducător moale și slab. Ținea ferm frâiele puterii și știa să lase să se vadă asta, atunci când i se părea util, într-un mod nu mai puțin dur decât Ivan. Ivan cel Groaznic nu s-a descurcat fără funie și butuci, Boris nu s-a grăbit să

facă uz de ele. La intrigi nu răspundea cu sânge, ci cu exiluri, amenința și pedepsea cu punere sub urmărire și judecată, iar «dizgrațiile» moscoviților nu se lăsau cu vărsare de sânge», scria istoricul Serghei Platanov, în 1921.

Contra mitei, hoției, tâlhăriei

Odată instalat la putere, Godunov a întreprins măsuri pentru a combate rămânerea în urmă a Rusiei sub aspect militar, cultural, tehnic. A adus să lucreze în serviciul rușilor cât mai mulți specialiști din apusul Europei, ofițeri, soldați profesioniști, armurieri, meșteri în diverse profesii, arhitecți, cartografi, medici, pentru ca, ajutată de ei, Moscova să beneficieze de noutățile care dominau Europa vremii, ca urmare a „revoluției prafului de pușcă” și realizărilor Renașterii.

Godunov a avut și gândul de a deschide în Rusia școli și o universitate în manieră europeană, dar, lovindu-se de protestele înaltului cler, a hotărât să trimită măcar în afara țării, la studii, nobili ruși tineri, pentru a se instrui, în Anglia, Franța, Germania și Elveția. A fost o primă experiență a Rusiei de a se racorda la știința apusului Europei, din care însă nu a ieșit cine știe ce. Războiul civil început în 1603 a întrerupt legăturile studenților ruși cu patria. Ei și-au desăvârșit studiile, dar majori-

tatea a rămas în acele țări, nu s-a întors acasă. Numai doi tineri s-au întors, un anume Dmitri, care a lucrat la Moscova, în calitate de tălmăci al ambasadorului suedez, și un anume Ignati Alekseev, fiul lui Kucikin, care învățase la Lübeck, și reușise să scape astfel din prizonieratul la suedezi.

Pași importanți a făcut Godunov și în ce privește Biserica ortodoxă. Ea deținea o treime din pământurile agricole. Apărând interesele marilor proprietari, Boris a interzis Bisericii să-și sporească avuția cumpărând terenuri. Aceste măsuri nu au atras însă neapărat critici din partea conducerii bisericilor, și asta mai ales pentru că, prin eforturile lui Godunov, în 1589 Biserica ortodoxă rusă a devenit autocefală. Primul patriarh rus a fost mitropolitul Iov. Până în 1589 Biserica rusă fusese parte a Patriarhiei de la Constantinopol, deși, odată cu conciliul de la Florența, din 1439, unde se încercase realizarea unirii cu Roma, ea se bucura *de facto* de independență.

Boris nu și-a cruțat forțele în lupta cu mita, hoția și tâlhăria. Ucazurile lui din 1580 – 1590 instituiau „o judecată dreaptă, fără a se ține seama de persoană”, impuneau să nu se dea sentințe fără un număr suficient de probe. Pentru a-i dezobișnui pe oamenii legii să trăiască luând mită, Godunov le-a crescut lefurile, le-a distribuit pământuri. Toți cei care fuseseră în dizgrație în timpul lui Ivan cel Groaznic au fost amnistiați.

Concomitent, povara birurilor asupra populației a fost

Exclusivitate

Tiran, uzurpator și asasin, așa l-a păstrat istoria pe țarul Boris Godunov, ieșit din anturajul imediat al lui Ivan cel Groaznic, istoria fiind ajutată și de opera omonimă a lui Modest Musorgski, scrisă pe libretul romanului lui Aleksandr Pușkin, dedicat aceluiași Godunov.

BORIS GODUNOV UN PERSONAJ PARADOXAL

Prof. dr. T.D. CERNIKOVA
(Moscova)

La 18 (28) martie 1584 murea țarul Moscovei Ivan al IV-lea cel Groaznic (Magazin istoric, nr. 7/1980, 3/1982, 5/1997, 3/2014). În fața Rusiei stăteau probleme grele. În primul rând trebuia restabilită ordinea internă, grav afectată de anarhia impusă de opricinici (poliția personală, secretă, a țarului), în anii 1565 – 1572, și de resursele secate în cursul Războiului livonian, lung de 25 de ani (1558 – 1583), război pierdut de Rusia. În al doilea rând, era nevoie de o sporire a autorității externe a țaratului Moscovei.

Un țar destoinic, dar fără noroc

Cel care a înțeles aceste probleme și le-a căutat rezolvarea, la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea, a fost Boris Feodorovici Godunov (1552 – 1605). Provenea din rândurile nobilimii mijlocii. Godunovii erau destul de vestiți, dar în ochii familiilor aristocrate și princiare ce se trăgeau din Ghedymin sau Riurik erau socotiți „de origine umilă”. Două împrejurări au asigurat debutul carierei lui Boris. Era căsătorit cu fiica lui Maliuta Skuratov, opricinikul favorit al lui Ivan cel Groaznic (1533 – 1584), iar sora lui, Irina Godunova, a devenit soția țareviciului Feodor, al doilea fiu al lui Ivan cel Groaznic,

de la iubita lui soție Anastasia Romanovna Zaharieva-Iurieva. După moartea, de mână tatălui, a țareviciului Ivan Ivanovici, singurul moștenitor legitim al tronului a devenit Feodor Ivanovici (Ioannovici). Așa că pe neașteptate, soarta i-a ridicat și pe țareviciul Feodor, și pe cumnatul lui, Boris Godunov, om deopotrivă înțelept și viclean, perfid și cu aplecare spre dreptate, deschis noilor tendințe, dar și superstițios.

Rămas singurul regent

În vremea domniei lui Feodor I Ioannovici (1584 – 1598) Boris Godunov a fost

șeful guvernământului Moscovei. Țarului Feodor însuși nu i se prea potrivea rolul de conducător. Avea un caracter moale și nehotărât. O ținea toată ziua în rugăciune. Nu-l interesau nici problemele militare, nici cele politice. Cunoscând firea progeniturii sale, Ivan cel Groaznic, înainte de a muri, a creat un Sfat al boierilor, care trebuia să-l ajute pe Feodor să conducă țara.

Curând s-a încins lupta între membrii Sfatului țarului Feodor. Majoritatea boierilor de viță nu se puteau împăca deloc cu avansarea între ei a foștilor opricinici Godunov și Belski, nobili de origine umilă. Ajutat și de soartă,

Tunul-țar de la Kremlin,
opera armurierului Andrei Ceohov

format din aristocrația polono-lituaniană, dar tot Seimul a prelungit de câteva ori armistițiul între Moscova și Rzeczpospolita.

Războiul cu Suedia, din 1590 – 1593, s-a încheiat prin pacea de la Tiavzino, din 1595, prin care Rusiei i se înapoiau zone pierdute în urma Războiului livonian: Ivangorod, Iam, Kopia și Korela. În 1591 și 1598 hanul Crimeii a amenințat Rusia cu invazii, dar de ambele dăți a fost nevoit să bată în retragere, primind o ripostă fermă.

Pentru siguranța externă la frontiera sudică și estică au fost înălțate fortărețe puternice. Dar și la granița apuseană s-a construit o nouă fortăreață, de cărămidă, la Smolensk. Și Capitala a intrat în construcție. Pe traseul actualului bulevard inelar al Capitalei, Moscova era în-cinsă de Targorod, tot din cărămidă, supranumit mai târziu, datorită culorii albe, a văruielii, „Orașul alb”. Această fortificație lungă de 9 km avea 27 de turnuri, dintre care 10 de trecere. Lucrările au durat din 1585 până în 1593, au fost conduse de arhitecți ruși, Feodor Kon și Kondrat Feodorov. Pe linia bulevar-

dului inelar actual al Moscovei s-a mai înălțat o fortăreață, de data asta din lemn, pe metereze de pământ. S-a numit Skorodom, de la viteza cu care a fost construită (*skoro* înseamnă repede în limba rusă).

Pentru aceste noi fortărețe s-au turnat noi tunuri și mortiere. Între tunuri, o operă a armurierului Andrei Ceohov (1545 – 1629), denumită, după dimensiunea ei, Tunul-țar, tronează și astăzi pe teritoriul Kremlinului Moscovei.

La moartea țarului Feodor, care nu a avut copii, în 1598, majoritatea păturilor societății ruse, care aveau drept de reprezentare în Zemski Sobor, vedeau în boierul Boris Godunov persoana demnă de a se urca pe tronul rus. Așa că la reuniunea Zemski Sobor din 1598 înaltul cler, negustori, boieri l-au rugat pe Boris să primească căciula lui Monomah (coroana țărilor ruși). Dar Duma boierilor, care oglindea poziția aristocrației înalte, de viță, și care nu era împăcată cu ideea ridicării acestui „parvenit cățărător”, a temporizat o vreme decizia, apoi a fost nevoită să-l recunoască pe Boris Godunov ca noul țar al Rusiei.

Pentru întărirea poziției dinastiei sale Boris Godunov a încercat să-și dea fata, pe Ksenia, după un prinț din

apusul Europei. S-a gândit la început la Gustav, fiul regelui suedez Erik al XIV-lea. Dar când s-a aflat față în față cu acest mire lui Boris Godunov nu i-a mai plăcut deloc și Gustav a ajuns în exil la ruși. Al doilea candidat la mâna prințesei Ksenia a fost ducele Hans de Schleswig-Holstein, mezinul regelui danez Frederik al II-lea, dar el a murit de o boală necunoscută, la Moscova, imediat după ce sosise în Rusia.

Intră în scenă Falsul Dmitri

Planurile nereușite ale acestor căsătorii dinastice ale țarului Ksenia au deschis seria de nenorociri în viața Godunovilor. Lor li s-a adăugat imprevizibila natură rusească. Ploi fără de sfârșit, veri reci cu ploi neîntrerupte, o iarnă timpurie căinoasă, în 1601/1602, ceea ce a provocat o foamete cumplită în 1602 – 1603. În țară a murit atunci probabil aproape 20% din populație, au existat și cazuri de canibalism. Conștiința medievală a atribuit aceste necazuri Providenței, care pedepsea astfel pentru ale-

Bătălia de la Kluzino,
în apropiere de Smolensk,
unde în iunie 1610 trupele ruse
au fost învinse de armata polonă

redusă, a luat măsuri în favoarea negustoriei rusești. O vreme a fost privată de privilegii compania engleză de comerț din Moscova, care fusese scutită de taxe vamale. În delta Dvinei de nord s-a construit Arhangelskul, care a devenit centrul unor piețe, unde negustorii occidentali își desfășeau mărfurile, le vindeau negustorilor ruși și cumpărau de la ei alte mărfuri cerute în Europa.

Toate aceste demersuri au stabilizat o vreme situația internă a Rusiei, au impus autoritatea lui Boris ca lider, în fața diferitelor straturi ale societății ruse, dar conflictul tot mai acut cu partea aservită a țărănimii, deteriorarea stării șerbilor și pașii contradictorii întreprinși de guvernământ în direcția populației căzăcești autonome de la granițe nu au permis estomparea acutelor probleme de la sfârșitul veacului al XVI-lea.

Greutățile vieții din a doua jumătate a domniei lui Ivan cel Groaznic au condus la fuga populației țărănești spre marginile Rusiei și, ceea ce era foarte periculos, în granițele Rzeczpospolita. Încercând să oprească depopularea Rusiei centrale, încă din timpul lui Ivan cel Groaznic, în 1581, s-a anulat vremelnice Ziua Iuriev (23 aprilie, dreptul țăranilor de pe lângă moșii, pa-

Feodor Ivanovici (Feodor I), al doilea fiu al lui Ivan cel Groaznic

late și mănăstiri să-și schimbe locul de reședință). Godunov a continuat aservirea țăranilor. Prin 1592 – 1593 a fost adoptată o lege care interzicea mutarea țăranilor din Ziua Iuriev. În 1597 țarul Feodor I a dat un ucaz prin care, în curs de cinci ani, moșierilor li se permitea să-și caute și să-și aducă înapoi țăranii care fugiseră de pe pământurile lor. Cei care îi ascundeau primeau amenzi grele.

Fortărețe peste tot

Mulți șerbi fugeau la cazacii liberi, pe Don sau în Siberia. De aceștia din urmă statul avea grijă, le trimitea hrană, arme și venituri substanțiale. În veacurile XVI – XVII s-a produs o colonizare

rusească de succes a Siberiei apusene, s-au construit orașe-fortărețe pe Volga, Iaik, Terek. În 1585 – 1586 s-au ridicat orașele Tiumen în Siberia, Voronej pe Don și Livnî pe râul Sosna. Un pic mai târziu pe Volga s-au construit Țarișin, Saratov, Samara. În anii 1580 – 1590 s-au înălțat Ufa, Kromî, Eleț, iar Kurskul, Astrahanul și Kazanul și-au ridicat noi fortărețe.

Pentru a opri exodul fugariilor din centrul țării spre orașe și așezări de graniță, spre cazaci, s-au pus piedici pătrunderii libere a „plimbăreților” în regiunile căzăcești și cazacilor în ținuturile rusești. Ceea ce a creat probleme comerțului liber practicat de cazaci, la prețuri avantajoase pentru ei, în adâncimea Rusiei, acolo unde își duceau mărfurile produse de meșteșugarii lor, dar și prăzile de război, respectiv prizonierii. Căzăcimea a început să cârtească împotriva lui Godunov. În 1604 – 1613 și cazacii, și șerbii, și fugarii din toate părțile au contribuit la așa-numitele Vremuri tulburi (1598 – 1613), alimentând o bună parte dintre unitățile armate ale țarevicilor impostori, pretendenți la tronul Moscovei.

În problemele externe guvernământul lui Godunov a folosit mai ales metodele diplomației, nu forța armelor. În 1586, la moartea regelui polon Ștefan Bathory, ambasadorul rus, boierul Rjevski, a propus magnaților să-l aleagă rege al Rzeczpospolita pe țarul moscovit Feodor Ioannovici. Candidatura lui Feodor nu a trecut în Seim,

Panoramă a orașului Tiumen, ridicat la sfârșitul veacului al XVI-lea, în urma cuceririi imensităților Siberiei, cu ajutorul cazacilor

EVENIMENT

FESTIVALUL DE BENZI DESENALE ISTORICE BRAȘOV 2019

De la stânga: Cosmin Nasui,
Puiu Manu dă autografe
și Nicolae Pepene

Manifestarea, care a avut loc între 3 și 6 octombrie, în clădirea Olimpia (Sub Tâmpa), Piața Sfatului, Casa Sfatului și Parcul Eroilor, a propus pasionaților de istorie, bandă desenată și arte vizuale expoziții muzeale și expoziții cu lucrări de BD create de copii, ateliere și lansări de carte, proiecții de film și dezbateri.

Expoziția centrală din Sala Olimpia, curatoriată de istoricul de artă Cosmin Nasui, a prezentat planșele a 17 artiști ilustratori care au trimis dosare de candidatură în cadrul unui apel pentru proiecte, lansat în vară. Temele istorice alese de cei cinci ilustratori declarați câștigători au fost: „Participarea României la JO de la Moscova, 1980” (Daniel Danil); „1961, construirea Zidului Berlinului” (Vlad

Forsea), „1938, 17 decembrie: Otto Hahn, «fondatorul erei atomice», a descoperit fisiunea nucleară” (Cristiana Călin); „1957, 4 octombrie: U.R.S.S. lansează Sputnik I, primul satelit artificial al Pământului” (Ionuț Popescu) și „1940, 27 aprilie: Himmler ordonă înființarea lagărului de concentrare de la Auschwitz” (Alexandra Gold).

Expoziția rămâne deschisă până în luna ianuarie 2020, la Muzeul Județean de Istorie Brașov (www.brasovistorie.ro).

Am realizat, pentru cititorii revistei Magazin istoric, un interviu cu Dodo Niță, istoric al benzii desenate.

– Ați pregătit două expoziții în cadrul acestui Festival, ambele în aer liber: „Anul 1989, anul schimbării, reflectat în banda desenată europeană” – în Parcul Eroilor – și „1989 – Ultimul an de apariție al revistei Cutezătorii” – în Piața Sfatului. Ce ne puteți spune despre ele?

– Revista *Cutezătorii* a fost tipărită săptămânal timp de 22 de ani și a reprezentat organul oficial de informare și propagandă al Organizației Pionierilor din România, publicând articole, informații, reportaje, interviuri, povești, poezii, pagini de jocuri și benzi desenate.

În expoziția dedicată anului 1989, sursa aproape exclusivă de documentare a benzilor desenate au constituit-o imaginile preluate de la televizor, cu un puternic impact emoțional: scena balconului, steagul tricolor, cu stema socialistă decupată, pancartele cu sloganuri, tancurile care bombardează clădirile civile, cuplul Ceaușescu în fața plutonului de execuție...

Tot pentru anul 1989 organizatorii Festivalului au lansat și un concurs pentru tineri între 10 și 18 ani și au primit 60 de planșe-benzi desenate. Am fost impresionat de umorul, atenția la detaliu și profunzimea acestora.

– O expoziție foarte interesantă, de altfel o premieră în seria expozițiilor muzeale cu tematică BD din România, este „Puiu Manu. Povestea unui maestru al benzii desenate istorice”, curatoriată de istoricul Nicolae Pepene, directorul Muzeului Județean de Istorie Brașov. Care este ineditul acestuia?

– Da, într-adevăr, este o premieră. Și a fost impresionant că la vernisajul din cadrul Festivalului a participat și maestrul Manu. Expoziția e organizată ca o reconstituire a atelierului său – a fost adusă chiar și planșeta de lucru a artistului –, care i-a fost dăruită la începutul carierei de mama sa, în anii '50, și pe care a lucrat până acum doi ani, când a primit de la fiica sa o nouă planșetă de lucru. Conține documente inedite din colecția personală, cărți de bandă desenată care l-au inspirat, lucrări originale din întreaga creație, scenarii, schițe, cât și pensule și trofee. Maestrul este încă activ profesional la vârsta de 91 de ani și este cel mai longeviv desenator, depășind 60 de ani de activitate în banda desenată românească.

Oana NASUI

gereea unui Godunov, nenăscut pentru a i se pune pe cap coroana țarilor. Zvonurilor care circulau despre Boris Godunov că nu ar fi fost deloc străin de eliminarea tuturor adversarilor lui și de moartea la Uglici a țareviciului Dmitri, în vârstă de numai nouă ani, li s-a adăugat un altul, nou, că țareviciul Dmitri ar fi în viață, s-ar fi salvat într-un mod miraculos. Se mai spunea și că încoronarea acestuia, „domnitor legitim“, va fi salvarea întregului popor rus. Curând în Reczpospolita și-a făcut apariția un impostor energic și talentat. Istoricul V.O. Kliucevski (1841 – 1911), apoi și alți istorici nu au dat crezare versiunii lui Boris Godunov că falsul Dmitri I ar fi călugărul fugat Grigori Otrepiev. Dar până acum nimeni nu a reușit să facă lumină, convingător, asupra adevăratei lui origini. Cert este că acestui fals Dmitri i-a fost scris să-l scoată din scenă pe Boris Godunov.

În noiembrie 1604 Falsul Dmitri I a năvălit în Rusia cu mici pâlcuri, formate din mercenari polonezi, nobili ruși emigrați și cazaci zaporojeni. În ciuda unei serii de înfrângeri, presupusul fiu al lui Ivan cel Groaznic a reușit să-și strângă repede trupele, formate din ruși devotați lui, din toate păturile sociale, de la boieri la șerbi și cazaci. În timpul bătăliei cu falsul Dmitri, la 13 aprilie 1605, țarul Boris Godunov murea în urma unei lovituri, iar moștenitorul lui, țarul Feodor al II-lea Boriso-

Falsul Dmitri,
aici conform versiunii
că el ar fi fost, de fapt,
călugărul Grigori Otrepiev

vici, de 16 ani, va fi alungat de moscoviții răsculați la 1 (11) iunie 1605, apoi ucis împreună cu mama lui de oamenii falsului Dmitri, la 10 (20) iunie 1605.

În memoria contemporanilor Boris Godunov a rămas o personalitate paradoxală. V.O. Kliucevski, în *Opere în nouă volume. Curs de istorie a Rusiei*, remarcă: „în ciuda experienței căpătate în mulți ani când s-a aflat la putere, a bunătații pe care a risipit-o cu

generozitate, odată cu urcarea lui pe tron, asupra tuturor claselor, a capacităților de guvernare, uimitoare la el, popularitatea lui a fost fragilă. Boris a aparținut acelei categorii de oameni nefaști, care și atrăgeau, și îndepărtau, atrăgeau prin evidente calități ale minții și prin talent, îndepărtau prin defecte indelebile ale sufletului, ale conștiinței lor. Boris știa să trezească în cel din fața lui uimire și recunoștință, dar nu inspira încredere nimănui, era mereu bănuț de duplicitate și perfidie și socotit capabil de orice. Fără îndoială că teribila școală a lui Ivan cel Groaznic, pe care o urmasa Godunov, a avut un cuvânt greu de spus în amprenta bine fixată pe personalitatea sa.

Observatori atenți și fără patimă, ca diaconul Iv. Timofeev, autor al unor interesante însemnări despre Vremurile tulburi, caracterizându-l pe Boris, trec direct de la oprobiul declarat în termeni aspri la elogiile entuziaste și ne nedumesc cu privire la personaj: de unde s-a încărcat el când a făcut atât de mult bine, să fi fost vorba despre un dar al naturii sau despre forța unei voințe de fier, care se pricepea să arbozeze orice mască, orice aparență? Acest «țar de jos» a reprezentat o mixtură misterioasă de bun și rău, un jucător aflat în fața talgerelor unei balanțe, pe care conștiința lui s-a aflat într-un perpetuu dezechilibru“.

Feodor al II-lea, moștenitorul
lui Boris Godunov, va fi ucis

În românește de
Florentina DOLGHIN

masculin și celibatară a coloniei. Ofițerii acestui regiment vor deveni partenerii celor mai frumoase tinere dintre cele nou-sosite.

Expresia „fiicele regelui” a intrat în limbajul istoricilor de la o singură folosire, de Maica Marguerite Bourgeoys (1620 – 1700), din congregația Notre-Dame, în volumul ei de *Memorii*, apărut în 1698. Reprezentanții autorității monarhice au păstrat multă vreme sintagma dinainte, „fete de măritat”. Maica Marguerite Bourgeoys le primea pe aceste fete, cu vârste între 12 și 30 de ani, în două case, denumite „ferme”, asumându-și misiunea de a le găzdui și a le face educația. Trebuia ca ele să învețe cum să ducă o viață onorabilă, să gătească cu carne, să pregătească leșia pentru rufe și să spele rufele, să coasă, să cârpească, să toarcă, adică, pe scurt, să devină „neveste de coloniști”, să facă menajul și să-și crească pruncii. După venirea lor, mai ales în perioadele acostării navelor pornite din Franța, adică din august până în octombrie, au urmat nunți în serie.

Ideea migrației feminine spre America franceză aparținea talentatului consilier al regelui, Jean-Baptiste Colbert (1619 – 1683), poreclit „Nordul”, un om rece și calculat, deosebit de muncitor, chiar neobosit, fost intendent al cardinalului Mazarin. Colbert era cel mai puternic ministru al lui Ludovic al XIV-lea, iar în calitatea lui de con-

trolor general al Finanțelor, din 1665, avea totul în mână, mai puțin problemele legate de război, pe care trebuia să le împartă cu marchizul de Louvois. Lui îi datorează Franța vremii toate succesele ei economice, pentru că este autorul unei sumedenii de ordonanțe și reforme în justiție, pentru renașterea marinei franceze, dezvoltarea manufacturilor, administrarea teritoriilor de peste mări. Regele nu a făcut decât să-i aprecieze imensa forță de muncă și ambiția și să-și petreacă multe ore din săptămână cu el, numai ei doi, în fața teancurilor de documente, acte și hărți.

Nici nebune, nici schiloade

Așa se face că Franța lui Ludovic al XIV-lea, „împlinită” teritorial cu noi pământuri (nu-i mai lipseau decât Lorena, Corsica, Savoia și Nisa), era mult mai bine controlată decât în vremea lui Ludovic al XIII-lea și Richelieu.

Un pictor din veacul al XVIII-lea, Etienne Jeaurat (1699 – 1789), asociind fals plecarea fetelor cu prostituția, și-a imaginat astfel, în 1745, strângerea lor pentru a fi duse la spitalul parizian Salpêtrière ...

Dovadă și interesul pentru administrarea și popularea zonei din nordul continentului american. Suveranul a plasat oficial acel teritoriu sub autoritatea regală și și-a numit un intendent, pe Jean Talon (1626 – 1694), de origine irlandeză, care, de la sosirea sa la Quebec, în 1665, ia o serie de măsuri, aprobate, evident, de Colbert. De pildă, aceea de a retrage drepturile de negoț, de pescuit și de vânatoare celibatarilor. Ce le rămânea bărbaților decât să se căsătorească, să-și fondeze o familie pentru a rămâne în zonă? Și, într-adevăr, în timpul administrației lui Jean Talon populația Noii Franțe s-a dublat.

Parisul murmura atunci că „regele se debarasează de nebune și de prostituate, trimițându-le cu forța în colonii”. Istoricii au demonstrat însă ulterior, pe baza arhivelor cercetate, că această idee este complet neîntemeiată. Un membru al misiunii iezuite în Canada se simțea dator, încă din 1639, să combată zvonurile din țară. „Circulă la Paris ideea că pe corăbiile care pleacă spre Canada sunt imbarcate tinere a căror castitate nu este confirmată de niciun doctor. Este un zvon fals”. Dintre cele 764 de fete trimise la Quebec 500 provin din casele de caritate din Paris, La Rochelle sau Rouen. Orfane, fără bani, le lipsesc uneori și hrana, și igiena curentă. Lumea nouă reprezintă pentru ele promisiunea unui viitor mai bun.

CURAJOASELE „FIICE ALE REGELUI“

Harta Noii Franțe, întocmită de exploratorul francez Samuel de Champlain (c. 1567 – 1635), cel care a descoperit lacurile Huron și Ontario, și (sus, în dreapta) reconstituire contemporană (2015) a plecării unui lot de „Fiice ale regelui“

FLORENTINA DOLGHIN

Mai 1663, portul atlantic francez La Rochelle. Catherine Moitié, 14 ani, nu e deloc la largul ei. O ține strâns de mână pe sora ei mai mare, Marguerite, și urmărește cu privirea baletul mateloților care încarcă produse alimentare și bagaje pe impozanta corabie cu trei catarge „Phoenix de Flessingue“. În câteva minute e rândul lor să se îmbarce. Destinația? Un

tânăr oraș din Lumea Nouă, Quebec, pe celălalt țărm al Atlanticului (Magazin istoric, nr. 5/1986). Împreună cu alte 32 de fete, Catherine și Marguerite constituie primul contingent al așa-numitelor „fiice ale regelui“.

Între anii 1663 și 1673, același traseu va fi urmat de peste 730 de tinere. Ce să le fi îndemnat pe aceste fete să plece la celălalt capăt al lumii? Voința suveranului lor, Ludovic al XIV-lea, urcat pe tron în 1661 și decis să facă din Noua Franță, care cuprindea Acadia, Canada și Louisiana, o colonie înfloritoare, bine populată. Mai ales că a fost informat de consilierii săi, încă de la începutul domniei, că Noua Franță este în ruină și că acolo trebuie urgent intervenit. Și cum forța unui teritoriu constă înaintea de toate în populația lui, în zece ani regele trimite în această colonie, conform recensămintelor istoricilor, în medie 77 de tinere anual. Foarte puțin, raportat la populația Franței, cea mai mare țară europeană a vremii, dar semnificativ, pentru situația Noii Franțe.

Acele pământuri nord-americe, devenite franceze încă din 1534, când le-a explorat Jacques Cartier, la comanda regelui Francisc I, sunt așezări simple, locuri de vânat, de pescuit, de făcut comerț cu blănuri. Cei 2.500 de coloniști sunt majoritar bărbați celibatari veniți să facă avere, pentru a se întoarce apoi în Franța. Ca să-i determine să rămână, suveranul imaginează o soluție simplă: decide să le trimită femeile ca

să-și întemeieze familii și să se stabilească definitiv acolo. Locotenenții săi primesc așa-dar sarcina să adune voluntare.

La ideea lui Colbert

De fapt, de pe la 1634 peste 200 de tinere, cărora li se spunea „fete de măritat“, s-au instalat în Noua Franță. Ajunse peste Ocean, au fost date în grija comunităților reli-

gioase locale, fără vreo implicare a casetei regale în finanțarea existenței lor de zi cu zi. Pentru echilibrul demografic al zonei numărul lor s-a dovedit însă total insuficient. Dintre cei 2.200 de soldați ai regimentului Carignan-Salières, trimis în Quebec în 1665 pentru a proteja teritoriul de atacurile irochezilor, cam 500 au acceptat propunerea ministrului Colbert de a rămâne în Noua Franță, ceea ce a sporit populația, dar numai de sex

Maica Marguerite Bourgeoys, care s-a ocupat de educația nou-venitelor (în viziunea lui Pierre le Ber)

regele intenționează să trimită și alte fete sau femei văduve în Noua Franță, ar fi bine ca asupra lor să aibă și un certificat din partea preotului sau judecătorului localității lor de reședință, care să menționeze că sunt libere și sunt apte a se căsători; fără el fețele ecleziastice de aici se văd în dificultate de a le da binecuvântarea; două sau trei căsătorii duble am întâlnit deja. Ar trebui mai multă grijă din partea celor care se ocupă de îmbarcarea lor.“

În 1668 Anne Gasnier, o femeie din orașul Quebec, este desemnată să meargă în Franța și să participe la ale-

gera fetelor care prezentau cel mai generos potențial pentru a se adapta contextului special din Noua Franță. La 11 februarie 1671 Colbert îi răspunde lui Jean Talon: „Am ordonat să vă fie trimise certificate de la locurile unde acele tinere au fost luate, în care să se specifice care sunt libere și se pot căsători fără nicio dificultate“.

Există și probleme ivite în procesul de alegere a tinerelor de către pretendenți. Unii, mai avizați, solicită o conlocuire de un an cu soarta, înainte de mariaj. Fac trimiteri la experiența unora care au găsit în acel an partide mai bune. Iar fetele, înțelepte, nu se opun, pentru că știu cât pot avea de suferit mai târziu.

În octombrie 1663 Marguerite pleacă să se instaleze în Insula d'Orléans, de pe fluviul Sfântul Laurențiu, la numai opt km de Quebec. Catherine este prea mică, are numai 14 ani, ca să se căsătorească. Ea merge la Montreal, unde găsește să se angajeze la bogatul domn Lemoyne. Acolo face cunoștință cu marinarul Désiré Viger. Se vor căsători la 19 septembrie 1667 și vor îndeplini misiunea dată de Lu-

dovic: vor avea zece copii! În medie, fiecare fiică a regelui va

Primarul Montrealului Jacques Viger, descendent al unei „fiice a regelui“

naște de șapte ori. În 1673 populația Noii Franțe atinge astfel 8.500 de suflete (față de 2.500 cu zece ani în urmă) și 20.000 la începutul veacului al XVIII-lea. Un pariu reușit. Se constată și că aceste femei curajoase, care au născut mulți copii, sunt mai longevive decât verișoarele lor rămase în Franța. Și astăzi Quebecul își sărbătorește tinerele pioniere plecate din Franța ca mame fondatoare ale patriei. La 8 iunie 1833, Jacques Viger, anticar, arheolog și ziarist (1787 – 1858), unul dintre descendenții cuplului Catherine și Désiré, devine, pentru șapte ani, primul primar al Montrealului.

Orfane în Franța, pioniere în Canada, devenite fondatoare ale unei națiuni, „fiicele regelui“ și-au îndeplinit misiunea. La 11 iulie 2013, so-sirea „fiicelor regelui“ în Noua Franță a fost desemnată eveniment istoric de către Ministerul Culturii și Comunicațiilor din Canada, în aceea zi fiind vernisată și o expoziție temporară, cu ocazia celor 350 de ani de la trimiteri regimentului Carignan-Salières în Canada. ■

Un monument înălțat în așa-numitul „Parc al fiicelor regelui“, din Quebec, și (în dreapta) placa din portul francez Dieppe, inaugurată la 8 iunie 2013, ce comemorează 350 de ani de la plecarea primelor tinere spre Noua Franță

Sunt tinere de până în 40 de ani, „nici nebune și nici schiloade“, cum insinuează gurile rele. Unora le-a murit tatăl, iar familia lor este la Montreal. Pentru ele alegerea nu este prea grea. Este și cazul celor două surori, Catherine și Marguerite, care se văd nevoite să-și caute norocul dincolo de Atlantic. Amândouă sunt robuste, altfel nici nu ar fi fost trimise în această „misiune regală“, ca să reziste climei și să se poată ocupa de cultivarea pământului. În plus, pentru ele, ca și pentru altele ca ele mai sărmene, este o șansă să poată părăsi viața de asistat public, din insalubrele porturi ale coastelor Franței, ca La Rochelle, Dieppe, Honfleur, Le Havre.

Trebuie spus însă că între aceste fete se află și fiice de mici funcționari, militari, meșteșugari și țărani, dar și, mai rar, membre ale micii nobilimi. Administratorii Noii Franțe preferă ca regele să trimită mai ales normande, reputele pentru organismul călit, ușor de adaptat muncii dintr-o fermă. Statistica ulterioară revelează faptul că aproape 90% dintre ele provin din mediul urban sau semi-urban.

Călătoria nu este însă deloc ușoară. Corabia trebuie să navigheze mai bine de o lună. Fetele sunt instalate în cala navei, destul de înghețuite, unele au rău de mare, hrana nu este nici ea din belșug și sunt tot mai stresate și speriate. Scorbutul face ravagii, din cauza insuficienței

de vitamina C din alimentația lor. Mor și corpurile sunt livrate mării, moment precedat de scurte ceremonii. Istoricii au avansat cifra de 60 de decedate în cursul celor zece ani ai acestei mișcări migratorii. Adică șase – șapte fete pe călătorie.

Un descendent al lor – primar

Revenind la corabia „Phoenix de Flessingue“, la 30 iunie 1663 fetele aud strigăte de pe punte: „Pământ! Pământ! Urcă rapid ca să asiste la acostare. Corabia se află în apele fluviului Sfântul Laurențiu, puțin mai târziu vor arunca ancora în portul Quebec. Tinerele pupile ale regelui sunt emoționate, bucurătoare, dar și ușor înfricoșate, pentru că circulau povești cum că Noua Franță era populată cu sălbatici și că iarna dura opt luni. Și dacă nu-și vor găsi soți? Niciodată? În fond, aceasta era misiunea lor încredințată de suveran, care a și plătit călătoria. Fiecare dintre ele a primit câte o rochie și un cufăr conținând

obiecte greu de găsit pe malurile fluviului Sfântul Laurențiu: „o bonetă, un tulpă de taftă, o pereche de panglici pentru pantofi, o sută de ace, un pieptăne, o pereche de ciorapi, o pereche de mănuși, o foarfecă, două cuțite, o căciulă, patru șireturi și două livre de bani peșin“. O dotă esențială pentru a face o partidă bună!

La Quebec, călugărița Marie Guyart, din ordinul Ursulinelor, care le primește pe candidatele la o viață nouă în Biserica Ursulinelor, se ocupă de ele în sensul impus de religie. Măicuțele transformă aceste tinere sărace și fără educație în viitoare soții perfecte. Ele le învață să scrie și să citească. Numai 13% dintre „fiicele regelui“ sosite în Canada știau să-și scrie numele. În general, la acea vreme a ști să scrii presupunea costuri, trebuia să-ți cumperi pene, cerneală, hârtie. Ca niște pețițoare adevărate, măicuțele se ocupă și de organizarea unor baluri, care să favorizeze întâlnirile galante. În câteva săptămâni orfelinele se căsătoresc cu acte în regulă.

Ce-i drept, aceste căsătorii la comandă trezesc și suspiciuni. Încă din 1670 intendentul Jean Talon face aluzie în mesajele lui către monarhul de la Paris că întâmpină rezistență din partea preoților din colonii, care ezită uneori să binecuvânteze asemenea uniuni pripite, contractate în mai puțin de șase luni de la sosirea fetelor. „Dacă

... și un altul, contemporan momentului, a redat în acest fel sosirea lor pe pământ american și prezentarea în fața emisarului regal

premergătoare Războiului Rece) nu s-a făcut înainte de a instala două republici separatiste comuniste, una în zona turcă și cealaltă în zona kurdă. Tânărul șah Mohammad Pahlavi a pacificat cu armata aceste regiuni, readucând toată țara sub autoritatea Teheranului.

Următoarea umilință adusă de occidentali iranienilor a fost Operațiunea „Ajax”, în 1953. Serviciile de informații britanic (MI6) și american (CIA) au orchestrat o lovitură de stat ce a dus la înlăturarea premierului democrat Mohammad Mosaddegh. El naționalizase industria petrolului iranian (aprobată cu unanimitate de voturi în Parlamentul iranian) în 1951, privând statul britanic de cea mai profitabilă „afacere” din istoria imperiului și devenind astfel eroul național al iranienilor (astăzi, la 70 de ani de la aceste evenimente, iranienii numesc Marea Britanie „vulpea bătrână”). Șahul l-a demis pe premier, dar văzând că populația nu îl sprijină, s-a speriat și a fugit la Roma; se părea că pierduse totul. La câteva zile, protestatari și comandanți militari, cu sprijin financiar american, au ocupat străzile. Aproape 300 de oameni au fost uciși, iar premierul Mosaddegh a fost arestat. A fost sfârșitul democrației în Iran. Șahul constituțional Mohammad Pahlavi s-a întors în țară, devenind din ce în ce mai autoritar. Se considera acum și simpatizat de Occident și legitimat de poporul iranian să conducă țara spre modernitate.

În anii următori șahul s-a apropiat tot mai mult de S.U.A., prezența militarilor și tehnicienilor americani fiind una obiș-

Ofițeri britanici și un tanc sovietic, în 1941

nuită în Iran. Elita politică și culturală occidentală vizita frecvent Iranul. Ajutat de CIA și de serviciul israelian de informații Mossad, în 1957 șahul și-a înființat poliția politică SAVAK (Organizația Națională de Informații și Securitate), cu care a controlat opoziția de orice fel.

Nu poți fi împăratul unei țări sărace

În ianuarie 1963, șahul a lansat Revoluția Albă, o serie de reforme care au zguduit puternic societatea iraniană: reforma agrară, emanciparea femeii, naționalizarea pădurilor, industrializarea țării, privatizarea unor obiective industriale, programe educaționale și de igienă extinse. Se urmărea modernizarea profundă a societății iraniene după model occidental. Referendumul de legitimare, organizat și supravegheat de stat, a trecut cu 95% dintre voturi. Șahul obișnuia să spună: „Voi revoluționa societatea atât de rapid, încât va trebui să alergați ca să puteți ține pasul cu mine”.

Țara era în sărbătoare, părea că visurile oamenilor vor deveni realitate în cel mai scurt timp, că democrația va fi reinstalată de șah. Nu a fost așa. Experiența din 1953

l-a încredințat pe șah că țara nu era pregătită pentru democrație. Pentru a implementa aceste reforme cât mai rapid și eficient, șahul a lăsat Constituția la o parte, a cenzurat presa și s-a înconjurat de politicieni și militari obedienți, intervenind tot mai mult în conducerea statului; devenea astfel un monarh autocrat ca și tatăl său.

Parada militară organizată de șah după ce a supus zonele în care sovieticii au încercat să instaleze două republici separatiste comuniste

REVOLUȚIA ISLAMICĂ DIN IRAN

Dr. MIHAI CERNĂTESCU
(Universitatea din Pitești)

Seria de evenimente denumite Revoluția Islamică a culminat în februarie 1979 cu înlăturarea ultimului monarh iranian, șahinșahul Mohammad Reza Pahlavi, și aducerea în fruntea țării a unui regim

Parada militară la Persepolis, în 1971

Teheran, 1978

republican teocratic condus de Ayatollahul Khomeini. Deși revoluția propriu-zisă a durat doar un an, 1978 – 1979, cauzele ei se întind pe aproape jumătate de secol.

Reza Shah, militar de carieră în Brigada Persană de Cazaci, l-a înlăturat în 1921 pe ultimul șah (rege în limba persană, ca și jocul omonim) din dinastia Qajară și s-a încoronat rege în locul lui în 1925, fondând dinastia Pahlavi. Admirator sincer al lui Kemal Atatürk, Reza Shah a sprijinit educația laică, a introdus o serie de reforme sociale și economice, care au adus Persia (Iran din 1935) în epoca modernă a istoriei: persanizarea iranienilor, adoptarea hainelor europene și interzicerea veșmântului islamic pentru femei, introducerea numelor de familie și subminarea societății tribale, emanciparea femeii, înlocuirea legislației islamice cu una europeană, modernizarea armatei, construirea de căi ferate și infrastructură rutieră. Șahul a folosit armata zdrobind fără milă orice fel de opoziție, în principal din partea clerului și a marilor latifundieri (care erau și lideri de triburi). Pentru aceste reforme s-a încon-

jurat de specialiști europeni, în majoritate germani, fiind un monarh temut, și nu iubit de iranieni. Era înalt, impunător și dur; obișnuia să umilească în public și să lovească în vintre pe cei care nu executau precis ordinele.

Sfârșitul democrației

În 1941, forțe britanice și sovietice au invadat țara (deși Iranul și-a declarat neutralitatea), având nevoie de Coridorul Persan, dar Reza Shah i-a sfidat pe agresori și a asigurat fuga cetățenilor germani din Iran în Turcia. Pentru a salva dinastia, a abdicat în favoarea fiului său Mohammad Reza (născut la 26 octombrie 1919) și a fost exilat de britanici în insula Mauritius, apoi la Durban și a murit în 1944 la Johannesburg.

Retragerea Armatei Roșii din Iran în iunie 1946 (la presiunea S.U.A., prima criză dintre superputeri

Reza Shah și Mohammad Reza Pahlavi

Imagini din timpul Revoluției Albe: șahul înmânează certificate de proprietate în urma reformei agrare și femei care votează pentru prima oară

arate lumii propriile realizări. Peste 50 de șefi de state (printre care Nicolae și Elena Ceaușescu) aveau să participe la serbările de la Persepolis, din octombrie 1971. Măsurile de securitate și inaccesibilitatea fostei capitale imperiale (aflate acum în mijlocul deșertului) au făcut ca iranienilor să nu li se permită accesul și să privească la televizor luxul nemăsurat al festivităților, paradelor militare și petrecerilor, unde liderii străini beau alcool. E drept că sufletul iranienilor este un amestec între identitatea persană antică și cea islamică, dar chiar și așa a fost prea mult. Oamenii simpli s-au simțit jigniți de acest monarh înstrăinat de valorile propriului popor care, în loc să le ofere corectitudinea unei democrații, le arăta la televizor o opulență inaccesibilă și le impunea un regim totalitar. Efectiv oamenii nu înțelegeau ce face.

Șahinșahul a atras într-adevăr atenția lumii, dar presa occidentală a văzut măsurile coercitive ale SAVAK-ului, închisorile și reprimarea opoziției. Închisoarea și fostul sediu al SAVAK-ului din Teheran s-au transformat în muzeu după revoluție; le-am vizitat în câteva rânduri și am înțeles motivele eficienței lor. Presa internațională a fost inundată de relatări privind încălcarea drepturilor omului, tortura și execuțiile politice din Iran. Această campanie media și protestele diasporei iraniene din Occident au pătat iremediabil prestigiul șahinșahulului pe mapamond. În același timp, liderii occidentali îl încurajau pe șahinșah să cheltuiască miliarde de dolari pe arme sofisticate și să transforme țara în „Politiștului Golfului Persic”. Zgurașit cu apelative precum „dictator opresiv” în presa occidentală, șahinșahul a folosit arma petrolului

pentru a se răzbuna. Utilizând poziția de forță pe care o avea în cadrul OPEC (Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol), șahinșahul a susținut scumpirea țițeiului. În 1973 prețul s-a majorat de patru ori, cauzând o criză gravă societății occidentale, iar monarhul iranian i-a umilit în mod special pe britanici.

La jumătatea anilor '70 puterea ajunsese cu totul în mâna șahinșahulului. El era statul. Viața politică era un cerc cu două partide, poreclite „Partidul DA!” și „Partidul DA, SĂ TRĂIȚI!”, înlocuite ulterior de un singur partid politic, partidul monarhului cu numele Partidul Rastakhiz (Renașterea), în care toți iranienii trebuia să se înscrie. Oamenii nu mai aveau cale de mijloc, ori sprijineau monarhul, ori erau împotriva lui.

Îmbogățit rapid din petrodolarii occidentali, regimul a investit enorm în proiecte economice gigantice. Migrația tinerilor de la sate la orașe, care continua de câțiva ani, pentru a beneficia de această bunăstare, a luat proporții. Mulți erau deja educați și nu și-au găsit un loc de muncă pe măsura așteptărilor. Ei au creat o pătură economică urbană numeroasă și săracă, gata să își arate nemulțumirea cu prima ocazie.

Pentru păstrarea identității

O altă decizie neinspirată, care i-a mâniat pe iranienii pioși, a fost modificarea calendarului. Calendarul solar iranian, ca și calendarul lunar arab, începe numerotarea anilor cu Hegira, fuga profetului Mohammad de la Mecca la Medina, în septembrie 622. În anul 1976 șahinșahul a ordonat începerea

Opoziția a venit din partea clericilor. La fel ca și tatăl său, a catalogat-o drept reacțiune a unor înapoiți mintal, medievali, care nu înțeleg progresul și emanciparea societății umane. Cel mai pornit împotriva reformelor șahului s-a dovedit Ayatollahul (grad superior în ierarhia clericală șiiță) Khomeini (născut cel mai probabil în anul 1902), un profesor de drept islamic din Qom, personaj relativ necunoscut, care s-a transformat în cea mai acidă voce contra șahului. Ayatollahul Khomeini l-a denunțat în mod repetat pe șah drept o marionetă americană, iar reformele sale ca fiind îndreptate contra Islamului. Șahul a ezitat, nevrând să-și păteze Revoluția Albă cu sânge. A trebuit ca prim-ministrul să acționeze și apoi să-și asume răspunderea reprimării. Aproximativ 200 de suptori ai Ayatollahului Khomeini au fost uciși în confruntări cu armata, iar el personal a fost arestat la domiciliu, ulterior fiind eliberat. În alte zone ale țării protestele au fost mult mai slabe și liniștirea lor mai ușoară.

Khomeini și-a continuat opoziția, atacând și legile șahului care ofereau americanilor imunitate în fața tribunalelor iraniene. Un alt motiv de nemulțumire a fost acordarea dreptului de vot femeilor. Khomeini a fost iarăși arestat la domiciliu, apoi exilat, la 6 noiembrie 1964, la Bursa, în Turcia. În octombrie 1965 i s-a permis să se mute la Najaf, în Irak, iar din 6 octombrie 1978 a fost expul-

zat din Irak și s-a mutat la Neauphle-le-Château, lângă Paris.

În tot acest exil Ayatollahul Khomeini, prin predicile sale, a atacat constant regimul monarhic, devenind cea mai critică voce a opoziției, și s-a transformat treptat în liderul Revoluției Islamice.

Alte grupuri sociale nemulțumite de reforme au fost cele ale marilor latifundiați (în special din cauza reformei agrare) și ale afaceriștilor tradiționali (amenințați de afacerile noii nomenclaturi din anturajul șahului). Ei au finanțat protestele care au dus la răsturnarea regimului monarhic și la instituirea Republicii Islamice Iran în 1979.

Creșterea prețului la țigări după mijlocul anilor '60 a dus la un influx de valută în țară. Se părea că visul Revoluției Albe devine realitate. Economia mergea bine, prestigiul țării pe plan internațional era cel mai ridicat din ultimele secole. Opoziția internă a încetat, iar atacurile proferate de Khomeini din Najaf afectau prea puțin societatea. Grupurile interne de opoziție, marxiste, socialiste, naționaliste, progresiste și religioase, nu reușeau să depășească controlul SAVAK și să se organizeze eficient. Cei mai importanți clerici ai țării, ayatollahii Taleghani și Shariatmadari, nu au urmat exemplul lui Khomeini și au evitat activitatea politică. În acest context de liniște și prosperitate, la 26 octombrie 1967, într-o opulentă festivitate desfășurată la Teheran, șahul s-a încoronat ca șahinșah (împărat în limba persană); regimul era la apogeu, șahul alegând acest moment pentru că „abia acum merita încoronarea” și pentru că „nu există onoare în a fi împăratul unei țări sărace”, cum considerase Iranul până atunci.

Investiții în proiecte gigantice

Începutul sfârșitului avea să vină patru ani mai târziu, cu prilejul aniversării a 2.500 de ani de la fondarea Imperiului Persan Ahemenid de către Cyrus cel Mare (*Magazin istoric*, nr. 10/1971). Șahinșahul a vrut să-și legitimeze destinul, să-l lege de al marelui împărat antic (cu care simțea o legătură mistică) și să

Premierul Mohammad Mosaddegh și susținători ai șahului

Telex Telex Telex Telex Telex Telex

GENERALUL FUSCUS, SUPRAVIEȚUITOR AL ERUPȚIEI VEZUVIULUI

Aproape 2.000 de persoane din anticele orașe italiene vecine cu Pompei și Herculaneum au murit din cauza rocilor arzânde, a lavei și gazelor toxice emenate de vulcan, atunci când Muntele Vezuviu a intrat în erupție, la 24 august 79.

Au existat și supraviețuitori. Potrivit unui studiu recent publicat de cercetătorul Steven Tuck, în revista *Analecta Romana*, cea mai mare parte a lor a rămas pe coasta de sud a Italiei, reînălțându-se în comunitățile din Napoli, Cumes, Ostia și Puteoli.

Unul dintre supraviețuitori a fost Cornelius Fuscus, generalul aflat la comanda Legiunii a V-a Alaudae, mort mai târziu în Dacia, în anul 87, în prima bătălie de la Tapae, din timpul campaniei militare a împăratului Domițian. Tuck menționează inscripția care specifică faptul că Fuscus „provenea din colonia Pompei, apoi el a locuit la Napoli, înainte de a intra în armată”.

Tabloul picturului rus Karl Briulov (1799 – 1852), Ultima zi a orașului Pompei, a stârnit un interes extraordinar când a fost expus la Roma; inspirat de acest tablou, Pușkin a scris un poem, iar autorul britanic Edward Bulwer-Lytton (1803 – 1873) un roman

UN OM MIC CU DESTIN MARE

Londra, 1726. Un text anonim circulă printre membrii înaltei societăți de pe Tamisa: un poem despre Matthias Buchinger, o personalitate germană. Textul ridică în slăvi un personaj cu „minunate competențe”. Acest Matthias Buchinger avea atunci 52 de ani și s-a născut la Ansbach, în Germania.

Matthias Buchinger, gravură din 1709

Nu are nici picioare, nici brațe și măsoară numai 73 cm în înălțime.

S-a născut în 1674, cu membrele inferioare și superioare atrofiat. Apoi și-a petrecut copilăria într-o casă specială, unde l-au dus părinții. Matthias nu s-a lăsat doborât de handicap, s-a antrenat să folosească la maximum excrescențele de care dispunea, să prindă și să mănânce cu ele obiecte, așa că, în timp, a devenit extrem de abil. Familia s-a gândit atunci să-l facă croitor. „Au abandonat proiectul – se amuza Matthias –, n-au găsit locul unde puteam ține degetarul”.

Matthias era cunoscut ca „omulețul din Nürnberg”. S-a decis să plece la Londra, unde a participat la mici spectacole „de monstruleți”, alături de liliputani și surori siameze.

În 1716 Matthias Buchinger este invitat să se prezinte regelui George I. Îi oferă suveranului un flaut conceput de el și încearcă să negocieze o rentă viageră cu acesta, dar fără succes. În anul următor ajunge la Paris, în fața lui Ludovic al XV-lea. Trei ani mai târziu se instalează în Scoția și continuă să se dea în spectacol la Dublin și la Londra. Acolo se căsătorește a patra oară, cu o femeie de talie normală. „Omulețul din Nürnberg” va avea 14 copii. La moartea lui, în 1740, *Dublin Penny Journal* scria că „și-a câștigat mult respect din partea

semenilor”. Matthias Buchinger, omul de 73 de centimetri, și-a donat corpul de excepție școlii de anatomie din orașul irlandez Cork.

numeroțării anilor cu ascensiunea la tron a lui Cyrus cel Mare, trecând peste noapte de la anul islamic 1355 la anul monarhic 2535.

Un secret bine păstrat al monarhiei a fost că din 1974 șahinșahul a fost diagnosticat cu cancer și urma un tratament dificil. Lupta cu timpul nu putea fi câștigată și l-a determinat să accelereze și mai tare procesul de moderni-

zare a economiei și a societății. Peste noapte s-au dublat planurile economice cincinale și s-au injectat în industrie sume fără precedent. După ani de creștere economică record, țara nu mai putea absorbi aceste investiții fabuloase. Efectele au fost nimicitoare: inflație masivă, exacerbarea diferenței dintre bogați și săraci, frustrare. Pur și simplu, șahinșahul i-a transformat cu forța pe iranieni, un popor musulman șiit și tradițional, în ceva ce nu erau: occidentalii Orientului Mijlociu. Oamenii simțeau că își pierd identitatea, de care erau atât de mândri. Tot mai mulți au privit mai de aproape „Marea civilizație” oferită de regim și corupția din camarila regală; mulți au fost dezamăgiți. Oamenii s-au simțit intoxicați de modelul de viață occidental, de sexualitate,

Septembrie 1969, Teheran: întâlnirea dintre Nicolae Ceaușescu și șahul Iranului (Fototeca online a comunismului românesc, cota 138/1969)

corupție și lipsa moralității. Modul de viață al monarhului arăta limpede că preferă cultura occidentală în detrimentul celei iranienne, pe care o vedea inferioară și de care se înstrăinase complet. În mediul privat criticii regimului demonstrau că nu mai este un rege potrivit pentru o țară islamică.

Pe de altă parte, tinerii educați doreau re-

forme mai profunde și mai ample; democrație și abolirea monarhiei. Dezamăgiți de regim, tinerii educați și-au întors privirile spre opera scriitorilor sociologi Jalal al-e Ahmad (care evidenția efectele negative ale culturii occidentale asupra culturii islamice iranienne și nevoia unei supervizări clericale culturale) și Ali Shariati (care domonstrase teoretic posibilitatea unei democrații islamice). Ambii scriitori, lideri ai intelectualității iranienne, muriseră în condiții suspecte, primul în 1969, iar al doilea în 1977.

În lipsă de alternativă, oamenii s-au întors și au sprijinit pe cel care le-a oferit păstrarea identității, bătrânul Ayatollah Khomeini din Najaf.

(Va urma)

UN DIPLOMAT BRITANIC LA BUCUREȘTI

(Urmare din p. 37)

Din nefericire, cum ne bazam pe rezervele noastre de mâncare în călătoria spre Petrograd, luasem un primus și o sticlă cu alcool metilic. După o călătorie de câteva ore, o hoardă de dezertori ruși a urcat în tren și au dat buzna în compartimentul în care eu eram complet întins, cu piciorul în ghips. Soția mea a

făcut tot ce i-a stat în putință ca să-i împiedice să mă jefuiască, dar cum a văzut că e depășită, s-a dus să găsească ordonanța. S-a întors cu vestea că băuse toată sticla de alcool metilic și zăcea într-o beție adâncă, ce părea că va ține zile în șir. Până la urmă, unul dintre soldații ruși, care fusese în America, a venit la noi și ne-a vorbit cu accent de Bowery [cartier din partea de sud a]

Manhattan. I-am explicat cine suntem și l-am rugat să-și folosească bunele oficii pe lângă camarazii lui ca să ne rezerve spațiu suficient. S-a executat pe dată și trebuie să spun că acești dezertori s-au purtat amabil.

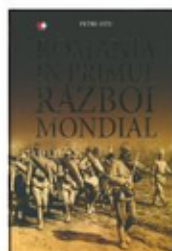
(Va urma)

**Prezentare
și versiune românească:
Lia BRAD-CHISACOF**

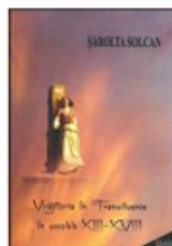
DENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

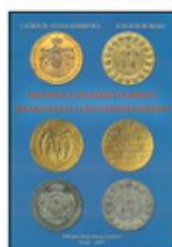
● **Ion Giurcă – TREI LUNI ÎN POCUȚIA. ACȚIUNI ALE DIVIZIEI 8 INFANTERIE, 23 MAI – 24 AUGUST 1919**
Editura Militară, București, 2019, 412 pp.

● **Petre Otu – ROMÂNIA ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL. GHID ILUSTRAT COMPLET**
Editura Litera, București, 2019, 352 pp.

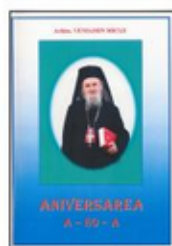
● **Șarolta Solcan – VRĂJITORIA ÎN TRANSILVANIA ÎN SECOLELE XIII – XVIII**
Editura Universității din București, București, 2019, 431 pp.

● **Dr. Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Dr. Augustin Mușan – DISTINCȚII ONORIFICE CONFERITE GRĂNICERILOR ROMÂNI ÎN PERIOADA 1918 – 1919. HONORIFIC DISTINCTIONS AWARDED TO ROMANIAN FRONTIER GUARDS BETWEEN 1918 AND 1919**
Editura Moroșan, București, 2018, 94 pp.

● **Liliana Corobca – ILUZIA CRISTALIZĂRII. COMUNISM, EXIL, DESTINE (ÎN DIALOG CU RADU NEGRESCU-ȘUȚU)**
Editura Corint, București, 2019, 472 pp.

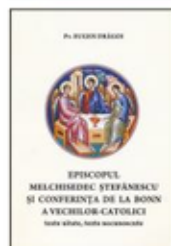
● **Arhim. Veniamin Micle – ANIVERSAREA A-80-A**
Sfânta Mănăstire Bistrița, Eparhia Râmnicului, 2019, 159 pp.

● **Madeleine Albright – FASCISMUL. UN AVERTISMENT** (traducere din limba engleză de Maria Aciobăniței prin Lingua Connexion)
Editura RAO Distribuție, București, 2019, 282 pp.

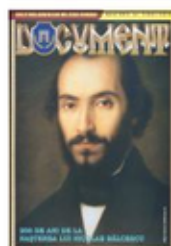
● **Tiberiu Tănase – LEGIONARISM VS. COMUNISM. CONSIDERAȚII PRIVIND RAPORTURILE DINTRE MIȘCAREA LEGIONARĂ ȘI PARTIDUL COMUNIST ROMÂN ÎN PERIOADA 1941 – 1948**
Editura Universul Academic, București, 2019, 113 pp.

● **Pr. Eugen Drăgoi – EPISCOPUL MELCHISEDEC ȘTEFĂNESCU ȘI CONFERINȚA DE LA BONN A VECHILOR-CATOLICI. TEXTE UITATE, TEXTE NECUNOSCUTE**
Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2019, 133 pp.

● **David Boyle – CODUL ENIGMA. ALAN TURING ȘI ÎNFRÂNGEREA GERMANIEI NAZISTE** (traducere din limba engleză de Alexandra Limoncu; studiu introductiv de Florian Banu)
Editura Corint, București, 2019, 132 pp.

● **DOCUMENT** (Buletinul arhivelor militare române)
Anul XXII, nr. 2 (84), 2019, 100 pp.

● **CAIETE SILVANE** (Revistă de cultură editată de Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj, sub egida Uniunii Scriitorilor din România)
Serie nouă, Anul XV, Nr. 6 (173), 2019, 52 pp.

UN MINISERIAL ADUS OFRANDĂ BERII

Oktoberfest – 1900 este titlul provizoriu al unui mini-serial (șase episoade) turnat în această vară, într-un vechi han abandonat din Deutenhausen, în regiunea Dachau (nord-vest de München), o mare frescă istorică a implacabilei mutații industriale înregistrate în lumea berăriilor la răscrucea

dintre secole. Miniserialul, ce urmează a fi difuzat pe canalul public de televiziune Das Erste, descrie lupta dintre două familii de berari care își dispută întâietatea asupra economiei și societății müncheneze.

De o parte este orașul München vechi, tradițional, adică berea locală a familiei Hoflinger, reprezentată de patroana văduvă a fabricantului de bere, Maria Hoflinger, de cealaltă – epoca nouă, progresul, berea industrială, reprezentată de baronul berii Curt Prank, originar din Berlin și venit să „inunde” orașul, dar mai ales „Wiesn”-ul (cum se spune pe scurt pentru Theresienwiese, marea piață din München care găzduiește an de an, toamna, Sărbătoarea berii), cu berea lui.

Scenă din serial

Rând pe rând micile fabrici de bere se închid, făcând loc marii producții industriale. Orașul, deopotrivă conservator și progresist, crește, se extinde, are o efervescentă viață economică, arta modernă se strecoară în casele notabilităților.

Realizatorii filmului au găsit cele mai potrivite locații pentru turnarea filmului în vechile fabrici de bere din Republica Cehă, unde s-au păstrat câteva berării artisanale ca acelea din Münchenul de altădată. Oktoberfestul anului 1900 a fost reconstituit la Praga, pornind de la fotografiile de epocă.

LEONARDO DA VINCI, INVENTATORUL

S-au împlinit anul acesta 500 de ani de la moartea lui Leonardo da Vinci. Cunoscut mai ales ca pictor – în primul rând pentru capodopera *Gioconda*, cel mai fotografiat tablou dintre cele expuse la Muzeul Luvru –, artistul a fost și un inventator de geniu. Este ceea ce și-a propus să arate Berkshire Museum, din Pittsfield, S.U.A., prin expoziția „Leonardo de Vinci: Mașini în mișcare”, împrumutată de la muzeul din Florența, Italia.

Bicicleta, desen de Leonardo...

Tânăr fiind, a realizat că statele italiene erau frecvent atacate de alte state mai puternice și și-a concentrat eforturile pentru realizarea unor arme eficiente. Așa a imaginat un tanc cu patru roți, propulsat prin forța celor adăpostiți în interior, care, manevrând diferite manete, puteau să tragă în țintele inamice. A imaginat și o mitralieră mobilă, ce putea fi deplasată cu ușurință pe

câmpul de luptă și executa un foc ucigător cu cele nouă țevi. A creat și un pod alcătuit din trunchiuri de copaci ce putea fi montat și demontat rapid, pentru forțarea unor cursuri de apă. Între creațiile sale expuse se mai numără o macara dublă, acționată de una – două persoane pentru a urca și coborî simultan greutăți la înălțime, o mașinărie cu care fierarii băteau fierul fără să își folosească forța brațelor, o tipografie ce era acționată de un singur om.

Exponatul care i-a încântat cel mai mult pe micii vizitatori a fost o bicicletă din lemn, cu care s-au putut plimba în voie prin sălile expoziției.

... și o reconstituire a mitralierei

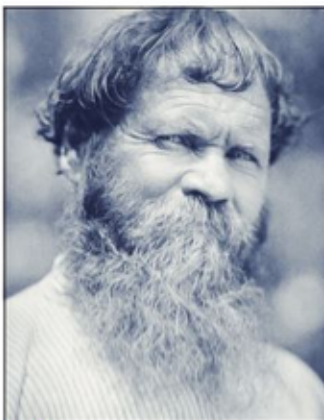

Hoppé în 1972

Aici se încheie povestea călătoriei întreprinse în 1923 de fotografatul britanic E.O. Hoppé în țara noastră, începută în nr. 9/2019.

EMIL OTTO HOPPÉ PORTRETISTUL ROMÂNIEI MARI

O altă experiență care îl leagă pe Hoppé de călătorii dinaintea sa, din veacul anterior, a fost traversarea munților călare, de la Brașov, prin pasul Turnu Roșu, spre Câmpia Română. Și aici a avut o aventură amuzantă. Într-o noapte, rătăcindu-se, a găsit cu greu adăpost într-un bordei, unde i s-a oferit să împartă patul cu un alt locatar. Spre a evita această situație, s-a culcat pe dușumeaua de pământ bățut, unde a dormit foarte bine, iar a doua zi, dimineața, și-a luat micul dejun cu mămăligă rece garnisită cu ardei iute. Atunci a aflat că tovarășul de cameră era un invalid de război ce-și pierduse vederea, dramă care l-a mișcat profund.

Lipovean

Țăran din Bucovina

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

Ajuns la Sinaia, a avut o nouă întâlnire cu regina Maria, căreia i-a mai făcut câteva portrete, de data aceasta găsim-o îmbrăcată nu în port popular, ci în toaletă de gală: rochie și pelerină neagră, iar pe cap o diademă cu diamante ce-i puneau în evidență carnația albă și părul blond. Tot atunci a luat mai multe cadre cu principesa Ileana dansând, desculță și înfășurată în văluri albe, pe peluza Peșelului. Imaginile obținute par desprinse din peri-

oada arhaică a Greciei antice și amintesc de experimentele coregrafice ale Isadorei Duncan. Fotografatul însuși a fost impresionat de grația și pasiunea dansatoarei. „Am avut ocazia să o privesc și am fost la fel de vrăjtit ca atunci când aș fi văzut-o pe Pavlova în *Dansul lebedei*.”

Ca semn de apreciere, la despărțire, suverana i-a dăruit una dintre cărțile sale, cu autograf. În jurnalul ei, pe data de 21 iulie, regina nota: „O dimineată aglomerată

scriind scrisori etc. O ultimă ședință cu Hoppé, discutând despre cartea lui și cum putem să o facem noi împreună, făcând câteva alte fotografii.”

Când aștepta trenul, în gara Sinaia, a avut ocazia să o cunoască pe principesa Martha Bibescu, care s-a oferit să-i fie ghid spre a-i arăta anumite colțuri minunate de natură în zona Sinaiei. Aflând că programul său este deja ferm stabilit să călătorească în Dobrogea, i-a reco-

BRUTAR

1

1873. La Teatrul Aleksandrin din Petersburg, fondat în 1756, printr-un ucaz al țarinei Elizaveta Petrovna, cortina se ridică și, în aplauzele frenetice ale publicului, iese în scenă frumoasa actriță franceză Blanche d'Antigny. Are 33 de ani, este și o curtezană râvnită în orașul de pe Neva, adorată de prefecul de poliție Mezențev, de prinții Gorceakov și Demidov. Nu apucă însă să se producă în niciun fel, pentru că în sală se stârnește un scandal cu înjurături și pumni, care se transformă într-o încăierare pe viață și pe moarte între două grupuri. Momentul este regizat de o rivală a actriței, Flora Rousseau, și ea actriță, care și-a instruit iubitul să provoace momentul. Jignită, Blanche își anulează angajamentul în capitala țărilor, pleacă la Cairo, apoi se întoarce la Paris, unde deține o splendoare de casă. Nu va mai reveni în Rusia, pentru că în iunie anul următor moare, victimă a tuberculozei. Blanche nu va ști că posteritatea îi va fi asigurată de Emile Zola, care în 1880 publică romanul *Nana*, unde prototipul eroinei este chiar ea.

3

1760. La Torgau, pe Elba, 44.000 de prusaci ai lui Frederic al II-lea, în timpul căruia Prusia devine una dintre marile puteri ale Europei, înfruntă, în cadrul Războiului de șapte ani, 50.000 de austrieci. Regele își trimite jumătate din armată, sub conducerea lui Johann von Zieten, să facă un ocol pentru a ataca pe la spate dușmanul. Manevra eșuează, Zieten fiind descoperit pe drum de un detașament inamic. Frederic își aruncă diviziile în mijlocul luptei. În încleștare trei cai sunt uciși sub el. O schijă îl lovește în piept, însă, din fericire, șocul este amortizat. Regele cade inconștient la pământ, dar își revine repede. „N-am nimic“, spune el, și se întoarce în luptă. Obține însă o victorie *à la Pirus*, pentru că austriecii capitulează după ce pierd 11.260 de oameni, iar Frederic lasă pe câmpul de luptă 13.120 de prusaci.

13

1504. Într-o epocă de mari descoperiri geografice, când fiecare națiune își are interesele ei comerciale și veghează cu invidie ca rezultatele fiecărei expediții să rămână riguros tănuite, când registrele corăbiilor, însemnările căpitanelor, hărțile și portolanele sunt păstrate cu strășnicie ascunse, regele Manuel I cel Mare (1495 – 1521), la Lisabona, dă un edict prin care interzice, sub pedeapsa cu moartea, să se dea lămuriri asupra „navigației dincolo de fluviul Congo, pentru ca străinii să nu poată trage foloase de pe urma descoperirilor Portugaliei“.

19

1872. În sala Teatrului Bossel, din București, se pune în scenă primul text de revistă românească, scris de Matei Millo, Se numește *Apele de la Văcărești* și subiectul este inspirat de descoperirea izvoarelor feruginoase din Dealul Văcăreștilor, unde bucureștenii merg duminică și în zilele de sărbătoare nu numai pentru tratament cu apa tămăduitoare, ci și pentru o întâlnire, un flirt, o discuție politică sau de afaceri.

27

1962. La aeroportul din Londra doi angajați transportă plata pentru compania B.O.A.C.: 62.500 de lire. Șase bărbați, perfect informați și deghizați în angajați ai aviației, îi înconjoară: câteva lovituri de măciucă și totul se termină. Fug prin parcare, unde-i așteaptă două automobile mari Jaguar. Poliția are suspecti, dar nu suspectează pe cine trebuie. A acționat banda unui anume Bruce Reynolds, recent ieșit din închisoare, care, de fapt, se pregătește pentru a jefui în augustul următor, lună de concedii, trenul poștal Londra-Glasgow. Incidentul de la aeroport nu este decât un fel de antrenament pentru sudarea echipei, pentru ca oamenii să aibă încredere unii în alții, pentru a evita ca ei să se lase prinși.

telului, iar pe piscul cel semeț, „trufașă citadelă“, cuib de acvile imperiale, plămădire în piatră a măririi peste veacuri, cu drapelul fluturând spre a arăta că ilustra castelană se afla acolo. De-o parte se contura viața mizeră a celor de jos, la modul cel mai propriu, de cealaltă noblețea eternă, intangibilă. Chiar dacă, prin educație, avere și relații în lumea celor cu blazon, Hoppé era departe de a fi un socialist și cu atât mai puțin un comunist, critica socială era iminentă în multe cadre ale artistului. Și aceasta nu numai în cele făcute în România, acestea fiind primele de acest fel, ci și mai târziu, în suitele de fotografii luate în Anglia, Statele Unite și India.

In lucrarea sa autobiografică din 1945, Hoppé a inserat o selecție foarte severă de lucrări din întreaga carieră, lungă și bogată. Între acestea se află și portretul delicatei și pioasei tinere măicuțe de la Mănăstirea Țigănești. Dacă din sulele de mii de imagini luate într-o viață plină, unde văzuse și cunoscuse atât de multe somități și imortalizase chipuri interesante, a selectat-o pe anonimă călugăriță româncă, aceasta arată că autorul prețuia deosebit acest portret. Plasată la mare cinste, în suita unor personalități de marcă ale condeiului, teatrului liric, penelului și eboșoarului, ale căror coperti erau rezervate capetelor încoronate ale Rega-

Regina Maria

tului Unit al Marii Britanii, monahia de la Țigănești impresionează prin serenitatea figurii și delicatețea mâinii de care atarnă șiragul de mătănni. În același volum de buzunar, la pagina 130, jos, a fost inclus un peisaj de la Cetatea Făgăraș, un joc de verticale și orizontale ce formau un carioaj la întâlnirea dintre plopul tineri și supli din primplan și liniile grele ale acoperișului și ale gurilor de tragere ale fortificației din fundal. Acestui peisaj care i-a captat atenția i-a consacrat și o frază în notele sale de călătorie: „Într-o parte a castelului se află un șir de plop-

zvelți care produc cel mai ciudat efect, care va fi observat în ilustrația mea.“

Vizita în România a fost un eveniment important în biografia și cariera lui Hoppé. Ea a reprezentat debutul unor lungi peregrinări în ținuturi îndepărtate pentru a aduna iconografia destinată albumelor monografice naționale publicate în seria *Orbis Terrarum* a Editurii Wasmuth din Berlin. În autobiografie, artistul preciza: „Cea mai lungă excursie a mea în străinătate a fost în România și a dus la publicarea cărții *In Gipsy Camp and Royal Palace*.“

În toamna lui 1923, în periodicul *The Observer* apărea o notă în care erau date informații despre vizita fotografului în țara noastră, anunțându-se și pregătirea unei cărți care avea să apară în primăvara următoare. Cu aceea ocazie i-a fost luat un scurt interviu, în care artistul a lăudat țara și oamenii ei, arătându-și optimismul față de viitorul ei strălucit, chiar dacă, în acel moment, circulau anumite zvonuri privind acte de corupție și de terorism. „România este destinată să

devină o țară bogată. Are forță hidraulică din belșug, abundență de resurse minerale și gaze naturale practic neexploatate. Foarte puțin pământ este lăsat de pârlăogă, fiecare hectar este cultivat. Există mari posibilități agricole și mână de lucru ieftină. Mulțumirea țărănimii se datorează

Bunica desculță, cu nepoții nevârstnici alături

mandat ca măcar o zi să-și rezerve pentru vizitarea reședinței sale de la Mogoșoaia, lucru pe care fotografii l-a și făcut, luând cu acea ocazie câteva imagini remarcabile. Una dintre ele a fost realizată de sub arcada turnului de poartă, relevând foișorul din cărămidă cu specificul coloanelor brâncovenesti. Biserica din exteriorul incintei palatului, simplă și elegantă, a fost și ea un subiect atractiv pentru fotograf.

În Dobrogea, ca și în Bucovina, portretistul de studio Hoppé a executat, în aer liber, câteva memorabile portrete ale localnicilor care, prin cadrul artistului, apar cu aura de noblete a modelelor cu sânge albastru ale Occidentului: chipul ridat ca o hârtie boțită, privirea sclipitoare din ochii mijii și rictusul din colțul gurii cafegiului tătar fac din el tipul șugubă al lui Nastratin Hoge; pescarul lipovean, cu barba uriașă și tunsoarea cu castronul, aruncă priviri viclene, complici voioase, ca un boier rus către slugile sale; un bătrân ruten are alura trufașă și înțeleaptă a unui șleahic polon din suita regelui Jan Sobieski, pe când un tânăr consătean al acestuia, cu mustață mare, agresiv avântată deasupra buzei, arată ca un vajnic oștean al aceluiași monarh războinic ce a despresurat Viena de ordiile musulmane; bărbatul cu un singur ochi și pălărie cu streășină, specifică Bucovinei, în a cărei panglică și-a înfipt un bilet, pare flatat de interesul ce îl arată fotografii; băiețașul evreu are zâmbetul voios, victorios și mândru, pe care-l avusesse, probabil, biblicul David

după ce-l trăsese în frunte pe uriașul Goliat cu praștia; rutenul vârstnic, cu barbă ascuțită și privire severă, i-ar fi putut sluji lui Serghei Eisenstein, dacă l-ar fi văzut, drept model pentru chipul lui Ivan cel Groaznic atunci când l-a ales pe Nikolai Cerkasov în acel rol, în filmul omonim din 1942.

Este ciudat că artistul nu a fost atras de chipurile bărbaților din popor întâlniți în Muntenia, de cei de la Țigănești, de la Curtea de Argeș sau Mogoșoaia, ci în mod special de aceia din Dobrogea și Bucovina. Poate pentru că aceștia din urmă aveau trăsături mai puternice, mai sculpturale, stăpânite de un dramatism teatral. Din zona valahă provin mai mult portrete figură întreagă, precum acela al ciobanului bătrân, purtând toaie pe umăr, de care este animată traista, acela al mocașului călare, cu desăgii prinși de șaua de lemn, sau al soldatului din trupele de vânători de munte, cu întregul echipament. În Transilvania a surprins o compoziție foarte alertă, cu doi săteni în strai de sărbătoare, cu pieptarul înflorat, care își strâng mâna și se cinstesc dintr-o sticlă ce și-o dau de la unul la altul. La Făgăraș l-a fotografiat pe preotul de țară, îmbrăcat în odăjdiile strălucitoare purtate în timpul ofierii slujbei, ieșit în fața bisericii cu sfințele daruri sau în reverenda neagră de zi cu zi și cu pălărie pe cap. În zona sudică a țării a imortalizat, cu precădere, tipuri feminine, călugărițe, apoi sătence sau orășence în costum popular și pui de țî-

gani, surâzători și vioi, în pofida zdrențelor cu care erau acoperiți.

În timpul drumețiilor sale prin mediul rural, Hoppé a surprins pe clișeele sale imaginea iconică a sătencei române, așezată în fața porții cu fusul și caierul de lână în mână, preluând parcă tema din fotografia etnografică a secolului al XIX-lea practică de Carol Pop de Szathmari, Theodor Glatz, Carl Koller, Franz Duschek sau Carl Schäffer, de-o parte și de alta a Carpaților. El merge chiar mai departe, pozând în aceeași atitudine plină de robacitate chiar orășence din elită, precum doamna Maria Chintescu, gătită în strai de țarancă, bogat decorat pe cătrînță cu fir de argint, mimând, cu șăgălnicie, torsul. Dar ce diferență între concentrarea pe munca ei, pe care o are bunica desculță, cu nepoții nevârstnici alături, jucăuși și curioși a-l vedea de aproape pe fotograf, și doamna ce surâde cu dinții strălucitori ca o actriță de cinema, care nici măcar nu-și privește fusul, fiind mai interesată de felul cum își ascunde sub cătrînță picioarele încălțate în pantofii cu toc înalt!

Inechitățile sociale, contrastele despre care-i vorbise regina Maria – pe care le punctase, de altfel, în prefața volumului – și pe care le observase și notase chiar el, de atâtea ori, au fost enunțate și în fotografiile. Există două variante ale unei imagini luate la Castelul Bran: în prim-plan un locuitor umil al zonei, un bărbat sau o femeie, ce se prosternază în fața unei troițe plasate pe peluza din fața cas-

o caracteriza și cu care adesea salvase multe situații penibile, a răspuns, râzând: „Am lăsat-o acasă, dragă, știi, era prea grea.“

Hoppé a valorificat și ulterior materialul românesc, atât cel scris cât și cel fotografic. Impresiile de la vizitele la castelele Peleș și Bran le-a relatat, în 1926, în revista *The Spur*, într-un articol în care au fost preluate fragmente din volumul memorialistic și mai multe imagini, edite și inedite. Fotografii ale artistului au ilustrat un articol intitulat *What Roumania Means to its Queen* (Ce înseamnă România pentru regina ei), publicat de suverană în periodicul *Woman* la începutul anului când era programată vizita sa americană.

In numărul din iulie 1929 al revistei *The Cunarder* a fost publicat un articol în care, pe lângă textul în care își descria impresiile de călătorie și frumusețea bisericii metropolitane de la Curtea de Argeș, se aflau și câteva fotografii cu acest monument eclezastic, un portret al reginei Maria și profilul umbrat al monahului de la acel lăcaș. În arhiva fotografiei se mai află o pagină dintr-o revistă neidentificată, cu un articol intitulat *In Far Roumania* (În îndepărtata Românie), semnat de el, și două imagini din portofoliul românesc. Tot acolo se mai află și câteva dactilograme cu însemnări olografe ale unei serii de articole în pregătire, intitulate generic *The Land Beyond the Mountains* (Țara de dincolo de munți), cu versiuni în limba germană, care nu se știe dacă au fost vre-

odată tipărite, dar din care au fost folosite substanțiale extrase în memorialul dedicat României.

Artistul ce făcuse așa importante servicii României și familiei regale prin fotografiile și publicațiile sale a fost distins cu o decorație. În notele sale apare mențiunea despre aceasta fără a se preciza despre ce ordin era vorba. Probabil că i s-a oferit „Coroana României“. Distincția, care desigur îl măgulea, i-a pricinuit însă unele neplăceri căci el, neștiind că trebuia să primească aviz din partea Ministerului de Externe al Marii Britanii spre a o purta, a arborat-o de câteva ori, în ocazii oficiale, până ce i s-a atras atenția că așa ceva nu se cuvenea și a trebuit să solicite aprobările necesare, ce nu au întârziat să sosească.

Față de Lee Miller (*Magazin istoric*, nr. 9, 10/2011), care a străbătut țara la 15 ani distanță, în 1938, și a avut drept constant și competent ghid în periplul ei românesc pe folcloristul Harry Brauner, care a purtat-o direct la surse, în lumea satului și a civilizației tradiționale, E.O. Hoppé, exceptând momentele când s-a aflat în grija unuia sau altuia dintre infatuații prefecți sau a altor oficialități serviable, a descoperit aproape de unul singur țara datorită micilor sale accidente și aventuri, a intrat în dialog cu oameni de toate categoriile, a aflat detalii deosebite, a pătruns în mod admirabil spiritul și mentalitatea locală, în ansamblu și în particular, atât în mediul rural, cât și în cel urban. Observa, nota, desena și fotografia cu aparatul său de buzunar. S-a

înțeles cu toată lumea și toată lumea l-a înțeles și l-a ajutat, deși era străin!

In prefața pe care a semnat-o, regina Maria sintetiza tocmai aceste calități ale autorului: „Dl. Hoppé este un maestru al artei sale, el nu numai că vede, ci și simte. El reușește să ajungă în inima lucrurilor pentru a surprinde atmosfera, a pătrunde poezia și a face să trăiască imaginile nu numai în frumusețea lor, ci și în cugetul și în înțelesul lor adânc.“

Într-un recent articol intitulat *Pe urmele lui Kurt Hielscher* se afirma că acesta, „pe la 1930, a fost primul care a cercetat România proaspăt devenită mare, privind prin obiectivul său natura, clădirile și oamenii“. Totuși, fotografia german pășea pe urmele ce le lăsase, cu câțiva ani buni înaintea sa, britanicul E.O. Hoppé. Iar albumul lui Hielscher, *Romania din 1933*, apărea în aceeași colecție „Orbis Terrarum“ unde fuseseră editate și albumele confratelui insular. Dacă opera lui Hoppé, în toată complexitatea ei, a rămas lungă vreme necunoscută, totuși, publicațiile sale – albumele, cărțile, articolele și ilustrațiile din periodice – puteau fi consultate în biblioteci și astfel primatul tematic și valoarea creației validate în patrimoniul mondial.

În 1923, E.O. Hoppé a realizat primul și cel mai veridic portret fotografic de țară, portretul României Mari, lăsând o moștenire iconografică de inestimabilă valoare care abia acum, după 96 de ani, este relevată în totalitate și făcută cunoscută prin expoziții și volume monografice. ■

nou-introdusului sistem de înproprietărire, dar ei încă nu apreciază cum se cuvine eliberarea din robie. Sunt mocăiți, precauți, vicleni și îndărătnici. Femeile sunt extrem de harnice, dar bărbații nu par a arăta un mare entuziasm pentru muncă [...] Afirmațiile neclare și injuste care au apărut recent – în cele mai multe cazuri anonime – ce descriau România ca un excelent focar de terorism și corupție sunt, totuși, conform experienței mele, cu totul opuse. Vizita mea a fost făcută din motive pur artistice și niciodată nu am simțit a fi supravegheat sau suspiciat. Din contră, am avut cea mai mare libertate de mișcare și am fost tratat, de toată lumea, cu foarte mare curtenie și ospitalitate, de la familia regală la Sinaia până la păstorii rătăcitori din câmpiile nesfârșite ale Dobrogei.“

Volumul său memorialistic, conținând 240 de pagini de text, indice de nume (ca o lucrare academică) și ilustrat cu 32 de fotografii a văzut lumina tiparului în 1924, la Editura Methuen & Co. din Londra. Dar portofoliul de fotografii al lui Hoppé era mult mai mare, el intenționând, probabil, să publice un album bogat ilustrat pe care, din cauza comenziilor ce i-au sosit în următorii ani de la Wasmuth Verlag din Berlin pentru a colabora la colecția *Orbis Terrarum*, nu l-a mai putut duce la bun sfârșit. Acest fantastic tezaur iconografic se află astăzi păstrat de Curatorial

Bărbatul cu un singur ochi și pălărie cu streășină

Assistance, Inc./E.O. Hoppé Estate Collection din Pasadena, California.

Pe lângă planșele fotografice, cartea este înnobilită cu mai multe vignete plasate la început și sfârșit de capitol, semnate cu inițiala B, de la Bold, un cunoscut al autorului, care s-a ocupat de grafica volumului. Este vorba de mici peisaje, de monumente, straie țărănești, vase de ceramică și donițe de lemn, instrumente muzicale tradiționale (caval, nai, buciur, cimpoi) și câteva compoziții mai complexe, de mici dimensiuni. Chiar dacă, poate, aceste imagini în peniță au fost finisate și/sau stilizate de Bold, baza de la care acesta a pornit au reprezentat-o, desigur, schițele fugare executate

de însuși Hoppé care, având și aplicație pentru plastică, desena frecvent în carnetul său, așa cum adesea menționa în notele sale de drum.

Spre a face reclamă volumului și a contribui la mai buna cunoaștere a României în Anglia, în chiar anul apariției, 1924, a organizat o expoziție de cultură și civilizație tradițională românească în marele și elegantul său atelier din South Kensington, în Casa Millais. Din comitetul de organizare au făcut parte Emma Asquith, soțiile miniștrilor Nicolae Titulescu, Take Ionescu, a consulului general Marcu Beza și văduva romancierului Bram Stoker, autorul celebrului roman *Dracula*. Expoziția, ce fusese vernisată de Nicolae Titulescu, a coincis cu vizita la Londra a regelui Ferdinand și a reginei Maria. În jurnalul suveranei nu se găsește însă nicio referire la acest eveniment, deși în notele dispartate ale fotografului apare o informație punctuală despre vizita ei în sălile de expunere, însoțită de ducele și ducesa de York, viitorul rege George al VI-lea și regina Elizabeth. Acolo a avut loc și o întâmplare amuzantă: își pregătise

fiica de patru ani, Muriel, să se poarte frumos la sosirea vizitatoarei, dar când a văzut-o pe oaspetea cu sânge albastru, micuța s-a adresat, intrigată, mamei aflate în preajmă: „Oh, mămică, și-a pierdut coroana!“. Suverana, cu scânteietoarea prezență de spirit ce

Cetatea Făgăraș

Maria Rosetti

numai maghiară.

Ei, fideli următori ai lui Szecsenyi [Istvan, 1791 – 1860, om politic maghiar; a întemeiat Academia maghiară de Științe, a contribuit la înființarea Teatrului Național din Pesta, construirea podului peste Dunăre între Buda și Pesta; adversar al lui Kossuth], Weseleányi [Miklos, 1796 – 1850, om politic maghiar; a pledat pentru sistemul pedagogic frobelian destinat copiilor mici], Kossuth [Lajos, 1802 – 1894, om politic maghiar, pașoptist], ei, care voiau a face și din pietre unguri, ei lucră neconștient la maghiarizarea noastră.

Dieta din Pesta a votat nu de mult o lege prin care voiește a maghiariza toate școalele sătești din Transilvania, Banat și Maramația, prin cultura lor ungurească, ei voiesc a învenina frageda noastră tinerețe!

Dar ce vom face noi? Și ce va zice întreg românismul?

Noi, care suntem încătușați de mâini și de picioare, noi care nu putem face nici chiar un pas spre înaintare, fără ca să fim împiedicați de inemicii noștri, noi care atâta timp am suferit sclavagiul, vom cerea a veni la lumină și ne vom apăra existența.

poet, văzând că ungurul lui Atila nu va mai putea domni peste naționalități, voiește de a-și lua refugiul la cultură – da, la cultură –, însă dacă vei ști, doamna mea, la care cultură? Ah, nici mai mult nici mai puțin decât la cultura curat

Cât sunteți dv. de fericiți și ce fericire poate fi mai mare decât aceea d-a fi cineva liber și-n țara sa! Numai atunci el poate profita cu mulțumire de toate magnificele daruri cu care natura l-a dotat.

Pregătiți, dar, dv., care sunteți liberi, neamul românesc, pregătiți-l pentru zilele grele care pot urma.

Legea pentru înființarea honvezilor [milițienilor] s-a realizat. Recrutarea în toată țara e deja finită.

Contingentele neamului e de 6.000, al domnului Andrássy [Iuliu, 1823 – 1890, om politic maghiar, pașoptist, prim-ministru și ministru de Externe după încheierea dualismului, în 1867] de 8.000, cu totul 14.000.

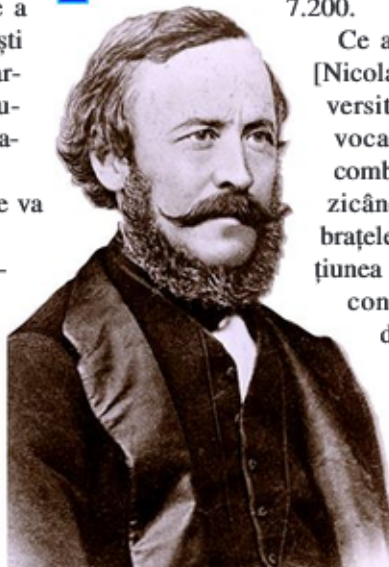

Nicolae Ionescu

Transilvania dar, care are două milioane de locuitori, trimite sub arme 14.600, și dv., care în comparațiune cu noi, ați putea avea un contingent de 35 de mii, n-aveți decât 7.200.

Ce ar zice atunci domnul Ionescu [Nicolae, 1820 – 1905, profesor universitar, om politic, deputat foarte vocal]? Ce ar zice dânsul, care a combătut ș-acel mic număr de 7.200, zicând că se sărăcește țara, se iau brațele de la muncă și se atrage atențiunea vecinilor? Dar oare acel număr considerabil la ușa și la spatele d-sale nu-i atrage atențiunea?

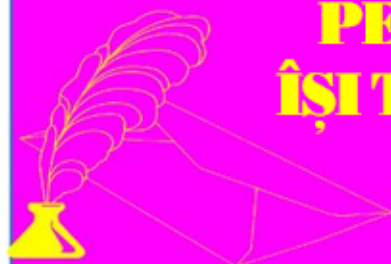
Sfârșesc dar, stimabila mea doamnă, temându-mă a nu te deranja cu cetitul epistolei mele, voiesc însă numai a-ți mai spune că în armata honvezilor s-au înrolat toți tinerii intelighenți maghiari,

Josef Eötvös

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Emilia...

Cele câteva scrisori publicate mai jos, trimise sau primite de Emilia Rațiu și păstrate, în copie, într-un Epistolar al acesteia, oglindesc starea de spirit a românilor din monarhia austro-ungară după înfăptuirea dualismului, în 1867. Emilia Rațiu, născută Orghidan, a fost soția unuia dintre fruntașii ardelenilor, avocatul Ion Rațiu

... și Ion Rațiu

(1828 – 1902). Ea și-a secondat într-o formă militantă soțul în efortul de a comunica eficient cu românii din Regat ori trăitori în străinătate. Am păstrat parțial ortografia și particularitățile gramaticale ale autorilor.

Emilia Rațiu către Maria C.A. Rosetti

10 octombrie 1869
Turda

Doamna mea!

Voiam a nu-mi împlini încă promisiunea, având dorința d-ați putea scrie ceva mai interesant. Dumneata însă, stimabila mea doamnă, care cunoști îndestul pozițiunea dureroasă în care ne aflăm, nu vei aștepta de la mine altceva decât o epistolă plină de suferințe, care nu voiesc d-a înceta nici chiar un moment și care din ce în ce devin tot mai violente.

Prin aceste suferințe însă deșteptarea noastră crește tot mai tare și lumina despre cauzele răului se lățește cu rapiditate, ele fac

ca cei apăsăți să fie pe deplin luminați, să vadă, să cunoască, să știe să-și împlinească la timp dorințele lor. Ah! Acei trei ani! Aș voi să pot dormi până când acel lung termin și-ar fini cursul, da, aș voi să dorm, ca să nu trebuiască veghind d-a mai suferi. Dacă v-aș putea descrie miile de simțimente ce în acest moment îmi precurmă inima și care se finesc în dorinți pe care nu le voi putea vedea realizate, până când românii nu se vor uni cu toții, cu toții însă pentru singura cauză și ideea românismului.

Baronul Eötvös, ministrul Cultelor din Pesta [Iosef, 1813 – 1871, scriitor și om politic], cu ocaziunea trecerii sale prin Transilvania, a zis către o deputațiune maghiară următoarele cuvinte: „Singură cultura, cea adevărată, ne mai poate scăpa de pericolul care ne amenință; noi, ungurii, avem cea mai mare lipsă, spre cea mai repede și mai perfectă cultură.” Ministrul

*Emilia Rațiu către Alexandru Papiu Ilarian
(răspuns la scrisoarea adresantului din 11
decembrie 1869)*

Domnul meu,

Am primit cu cea mai mare bucurie și mulțumire prețioasa dumatăle epistolă la care mă grăbesc de a-ți răspunde.

Îmi pare foarte bine că frații noștri de dincolo de Carpați au început a cunoaște suferințele poporului român din Transilvania și mă bucur că actul prim din tragedia tofolenilor a produs simțimente de durere și compătimire în anele tuturor românilor.

Al doilea act din tragedia tofolenilor încă e pus în scenă de ministrul de Interne care, fără de a se teme de puterea divină și fără de a se rușina de lume, a ordinar cercetare în contra sermanelor victime, în contra acelor care au cutezat d-a le împărți bani și poate că domnul ministru ar avea mare plăcere de a estinde cercetări chiar și asupra dv., care ați auzit țipetele asupriților și ați avut curajul de a alerga în ajutorul fraților nefericiți pe care dreptatea ungurească i-au lipsit de tot ce posedau.

Dumneata vezi dar, domnul meu, la ce soartă au ajuns românul ardelean?

Lui nu-i este permis d-a apela la simțul creștinesc al confracților săi; el, dacă prin nedreptate și barbarie este aruncat din vetrele străbune în drum, atunci el totodată este condamnat a muri acolo de frig și foame; dacă însă, contra intențiunii apăsătorilor, silit de violența suferințelor, cutează a cere ajutoriu de la creștini, atunci a comis crimă în contra liniștii publice și dacă, luptându-se cu suferințele și durerile, mai preferă a muri în drum decât a se face din nou iobagiul tiranului și sclav pentru eternitate, atunci el este renitent!

O! Dumnezeu! Până când va mai trebui să mai sufere sărmanul român atâtea fărădelegi?

Al treilea act din tragedie va fi înțemnițarea renitenților tofoleni și a acelor care le-au împărțit bani, nelăsându-i a pieri de frig și foame. Acest act va revolta, mai mult decât cele două, sângele fiecărui român și om cu simțire. Deja nemulțumirea a ajuns la cea mai mare culme, căci asemenea fapte brutale stârnesc în inima românului nu numai ură, dar chiar și simț de răzbunare.

Soarta a vrut ca în timp de trei luni nu o faptă neumană să înfigă pumnalul în pieptul românului, ci un șir lung de suferințe și insulte să săgete anima și a celui mai moderat.

Întemnițarea lui A. Roman [1826 – 1897, profesor universitar, publicist, deputat în Parlamentul de la Pesta; întemeiază la Pesta foile *Concordia* și *Federațiunea*], care a devenit victima apărării drepturilor noastre, freamătă toată inteligența ardeleană și în scurt veți vedea manifestând toată românimea de pe aici în contra acestui act barbar.

Dumneata vezi dar, domnul meu, că nouă nu ne mai rămâne alta decât să vedem în scurt chiar furcile domnilor miniștri folosite contra noastră.

Nu cugete însă domnii miniștri că prin astfel de mijloace brutale își vor ajunge scopul, nu, fiindcă nu ne vom teme niciodată de orice mij-

loc ar folosi dumnealor contra noastră. Nu ne vom teme, fiindcă avem conștiința curată a fi fost totdeauna cei mai credincioși monarhului nostru, nu ne vom teme, fiindcă geniul națiunii veghează asupra noastră și până când va mai curge o picătură de sânge în vinele noastre, până atunci nu vom înceta a ne apăra drepturile contra inamicilor noștri.

Dar să reviu la obiect.

Dumneata zici c-ai dori să știi dacă domnul Kogălniceanu au dat ceva pentru nefericiții tofuleni. În cât știi eu, încă nu au dat nimic. Împrejurarea aceasta ne-au cauzat multă supărare. Ministrul ungur zise că din cauza

Alexandru Papiu Ilarian

iar din inteligenții românilor nici chiar unul. Vă puteți dar imagina intențiunea lor și puteți vedea răul care și aici ne amenință.

În fine, îmi iau voie a vă zice: dv. să instruiți tinerimea, s-o deprindeți la arme, să formați sute și mii de ofițeri, ca, în fine, să nu ne pară rău c-a sosit ora și ne-a aflat nepregătiți, pentru a sta fiecare la locul său.

Te rog, doamna mea, primește asigurarea stimei etc.

Emilia Rațiu

I.C. Drăgescu („ascultătoriu de Medicină în Turin”, doctor de acolo cu o teză despre *hidrargirism*) către Emilia Rațiu

Torino, 14 noiembrie 1869

Amabila mea Doamnă!

Scrisoarea dumitale datată din 19 luna trecută am primit-o astăzi. Cât eram de trist și descurajat înainte de cetirea acestei prețioase epistole!

Nefericirea, umilirea și maltratarea scumpei noastre națiuni-mi răniră anima. Eu aud țipetele ei și plâng amar. E un an de când petrec în sânul clasice noastre Mame patrie, un an de când am zis adio martirei Transilvanie. În acest timp știi dumneata ce făcui eu? M-am pregătit pentru Ziua cea mare. Cu individualitatea sunt departe, dar cu anima sunt la voi. Acolo în Dacia centrală rămasă inima mea, în accia Dacie semănată de cadavre românești unde zac nerăzbunate sacrele oseminte a lui Mihai și Horia.

Oare când se vor realiza cuvintele străbunului Vergiliu: *Când se va naște din oasele lor un răzbunătoriu?* Nicio națiune n-a suferit un martiriu așa îndelungat ca cea română. Peste fruntea ei trecu vântul suferințelor, dar credința și speranța ei nu s-au stins niciodată. Viața ei

Carte poștală de epocă glorificând Dualismul

pe care tiranii cercară să o stingă, retrasă în fundul animei românești, rămase jună și pură. O, scumpa mea națiune!

Scumpa mea doamnă!

Opera martiriului se continuă în Transilvania, dar maghiarii nu vor putea schimba pe vechiul cetățean român. Dumnezeu ne-a scos la lumină, hunii nu sunt capabili să ne arunce în întunecul nimicirii.

Un mare inamic al nostru este ignoranța Europei asupra cauzei noastre. Chiar italienii ne cunosc foarte puțin. Adăugați la acestea insinuațiunile ungarilor, care ne descriu ca panslaviști. Dumneata mă provoci să fac cunoscută italienilor barbaria ungurească.

Am făcut tot ce am putut. *Unitatea politică* de aici a publicat un articol sub titlul *Cruzimi maghiare*, pe care l-a reprodus *Federațiunea*.

Pentru ca să informez mai bine pe italieni asupra cauzei noastre, mi-am propus a publica un op istoric în limba italiană pe care îl voi traduce și în alte limbi [poate *Martirii libertății*, R. Sărat, 1884].

Veni a mă încuraja ca să merg înainte pe cariera literaturii. Cuvintele de consolare și încurajare pronunciate de buzele unei femei sunt potente. Eu nu aflu cuvinte ca să-ți mulțumesc pentru amabilitatea ce-mi arăți.

Cât de bine ai definit poezia când ai zis că ea înalță spiritele, înobilează anumele și îndeamnă la tot ce poate fi mare și divin. Nu știu dacă poeziile mele vor merita această definițiune. Vi le trimit în săptămâna aceasta. Vei afla două poezii ce te privește mai de aproape: una dedicată dumitale, alta iubitei dumitale copile. Pre dumneata, nobilă femeie, demnă romană și bună mamă, te-am avut de model.

Împărtășește, te rog, salutările mele domnului Ion

Al dumitale amic, Drăgescu

Încheiem seria de articole începute în numărul din luna septembrie despre imaginea pe care au avut-o liderii politici și militari germani privind pregătirile pentru actul de la 23 august.

23 AUGUST 1944 PERCEPȚII ȘI REACȚII GERMANE

OTTMAR TRAȘCĂ

Potrivit liderului Grupului Etnic German, Andreas Schmidt, cel care conducea fără cu adevărat era Mihai Antonescu (dreapta)

Spre deosebire de celelalte servicii germane prezente în România, ce mizau pe loialitatea necondiționată a mareșalului Ion Antonescu față de Reich și pe capacitatea acestuia de a gestiona destinele României, liderul Grupului Etnic German, Andreas Schmidt, s-a pronunțat în favoarea unei implicări active a forurilor decizionale germane în viața politică internă a statului român. În opinia sa, conducerea efectivă a țării era exercitată de Mihai Antonescu, și nu de Conducătorul statului român, ultimul fiind ocupat exclusiv cu inspecțiile pe front și chestiunile de natură militară. Concluzia lui Andreas Schmidt la raportul său lunar din iunie 1944 înaintat forurilor superioare din Berlin este mai mult decât relevantă și merită a fi reținută ca atare: „Dacă vrem să menținem România, într-o bună zi mareșalul Antonescu va trebui să afle prin intermediul nostru adevărul – exact ca Mussolini – sau renunțăm la cooperarea cu România, ca stat. România nu poate învinge dificultățile interne, așa cum a demonstrat acest fapt și pe front.“

În cadrul raportului lunar din iulie, Andreas Schmidt a reiterat aceeași opinie cu privire la modalitățile de menținere a României ca aliat al Reichului, dar a ținut să adauge că „această chestiune, firește, are sens să fie ridicată doar dacă guvernul mareșalului nu conspiră cu Anglia și America. Dar dacă

această eventualitate se confirmă, atunci aici nu există decât o posibilitate, formarea unui guvern militar din ofițeri români cinstiți în colaborare cu aripa radicală a Legiunii, aflată în Germania“.

Andreas Schmidt nu s-a limitat doar la înaintarea rapoartelor amintite. Alarmat de evoluțiile din România,

conducătorul Grupului Etnic German s-a deplasat în jurul datei de 10 august 1944 la cartierul general al lui Hitler din Prusia Orientală pentru a prezenta personal conducerii Reichului situația din România. Primit în audiență de ministrul de Externe Joachim von Ribbentrop, Andreas Schmidt i-a atras atenția aces-

raporturilor sale sistinții [oprite] cu un guvern străin nu poate să dea ajutor tofulenilor.

Ei bine, îmi ieu franchețea a vă întreba pe dumneavoastră: care tractat de stat sau care paragraf din dreptul gintelor oprește pe un guvern străin de a nu putea veni în ajutorul unor oameni aruncați în drum, spre a peri de frig și foame?

Știu că înainte de asta cu câțiva ani, Camera din România au votat câteva mii de galbeni pentru cei care sufereau foamea în Ungaria și Banat și atunci ungurii au primit și au împărțit tot la unguri; acum însă, când cei asupriți sunt românii, guvernului român nu-i este permis a da ajutoriu pentru români și a face prin aceia o faptă umană și creștinească. E o cestiune de mare însemnătate, domnul meu, și nu numai pentru azi, ci mai mult pentru mâine. Noi credem că această cestiune se va dezbate chiar și în Camera României, pentru că presupunerea ministrului ungur involvă [cuprinde] în sine o prea mare umilire pentru toți românii de dincolo de Carpați și, nedând Camera expresiune de consimțire pentru frații apăsați, tăcând, va aproba afirmările și presupunerile miniștrilor unguri.

Eu vă asigur cum că această ținută le-ar cauza românii de aici cea mai mare durere. Și cu drept cuvânt, pentru că în mijlocul atâtor suferințe și în lupta contra atâtor inemici de moarte, ne-am vedea lipsiți de ajutoriu moral pe care cu tot dreptul putem aștepta de la frații noștri de peste Carpați.

În fine, consortele meu va împlini cu multă plăcere comisiunea ce voiești să-i dai, adică va preda cu bucurie banii ce voiești a trimite iubitei dumitale mame.

Primește etc., Emilia Rațiu [cu nota emitenței că guvernul de la București a trimis bani în ajutorul sinistratilor]

Iosif Vulcan

Iosif Vulcan către Emilia Rațiu

Pesta, 24 octombrie 1870

Doamnă,

Mi-ai cauzat două sentimente dulci, surprindere plăcută și bucurie mare. Surprindere prin prețuita-ți scrisoare, bucurie prin cuprinsul ei. Ți mulțumesc pentru ambele.

Permite-mi însă a-ți spune că autorul bucuriei nu este complimentul nemeritat cu care mă onori la începutul epistolei. Nu!

Este un motiv mai înalt acela ce mă face a pronunția cuvântul bucurie.

Un scriitor francez a zis odată că nicio idee frumoasă nu se poate realiza fără concursul femeilor. Ei bine, ideea înființării unui Teatru Național are acum în ajutoriu său și pre una dintre cele mai distinse dame române.

D-ta vii a promite că vei face tot ce-ți va sta prin putință spre realizarea acestui scup. Eată cauza bucuriei mele.

Niciodată o idee mare nu a triumfat deodată.

Și astfel și până la realizarea acestei idei de a înființa un Teatru Național mai are să treacă un interval oarecare, dar în urmă ideea va triumfa. Și ea triumfă cu atât mai sigur dacă sexul femeiesc va zice dimpreună cu d-ta: „Să ne unim cu toții, ca să putem vedea în scurt realizată această frumoasă și măreață idee“. Și femeile nu pot fi în contra acestei idei. Ele nu pot fi adversarele Teatrului Național. Ce este femeia? O poezie. Ce este Teatrul? Un templu al poeziei. Iar poezia vieții ar fi seacă. Și fără un templu al poeziei, poezia ar muri. Ceea ce voiește femeia, voiește și Dumnezeu, zice un proverb francez.

Voiți, dar, femeii române, ca să voiască și Dumnezeu.

Permite-mi, doamnă, a-ți săruta mâna cu respect și a te ruga să predai salutările mele onor. d-tale consorte.

Devotat, Iosif Vulcan ■

Evenimentele petrecute la București au luat total prin surprindere atât pe Adolf Hitler, OKW și Auswärtiges Amt, cât și autoritățile germane aflate în România. Întruniți în clădirea Legației germane din București după aflarea primelor informații referitoare la arestarea mareșalului Ion Antonescu și a principalilor săi colaboratori, respectiv la intenția noului cabinet de a încheia un armistițiu cu Națiunile Unite, principalii reprezentanți ai Reichului din România au perceput evenimentele petrecute la București în mod diferit, la fel ca și modalitatea de reacție germană, respectiv oferta înaintată de guvernul român cu privire la acordarea unui termen de 15 zile în vederea retragerii trupelor germane de pe teritoriul țării.

Subestimând în mod grav importanța, amploarea și consecințele evenimentelor aflate în curs, generalul-locotenent Alfred Gerstenberg considera că lovitura de stat fusese realizată de o clică redusă ca număr, în frunte cu regele, fără a avea susținerea populației și a armatei. El s-a pronunțat în favoarea înăbușirii puciului și capturării autorilor acestuia. A propus executarea unui atac aerian asupra Capitalei și trimiterea Diviziei 5 Artilerie Antiaeriană, cantonată la Ploiești, pentru ocuparea Bucureștiului.

De cealaltă parte s-au situat generalul Erik Hansen, amiralul Werner Tillessen, generalul Karl Spalcke și membrii corpului diplomatic, care considerau că lovitura de stat era

Rudolf Brandsch

susținută de opinia publică și armată, apreciind că se impunea acceptarea condițiilor oferite de partea română.

Adolf Hitler, informat de evenimentele petrecute în capitala României prin intermediul proclamației regale și a comunicării generalului Kreipe, a optat în favoarea soluției propuse de Gerstenberg, ordonând în noaptea de 23/24 august 1944 înăbușirea puciului, ocuparea Capitalei și constituirea unui guvern condus de un general filogerman, în cazul în care mareșalul

Amiralul Tillessen

Ion Antonescu nu mai era disponibil.

Hitler a subordonat toate autoritățile, eșaloanele de comandă și trupele germane – Wehrmacht și SS – aflate pe teritoriul României comandamentului Grupului de Armate „Ucraina de Sud”.

Reîntors în clădirea Legației de pe Calea Victoriei de la Palatul Regal, generalul Erik Hansen a trimis în jurul orei 03.00 o radiogramă șefului de stat-major al OKW, generalul-colonel Alfred Jodl, în care a prezentat situația reală din București și a pledat insistent împotriva acțiunii proiectate, pe care, ținând seama de raportul de forțe existent, o considera lipsită de perspectivă. Același punct de vedere a fost reiterat stăruitor de Hansen și în convorbirile telefonice avute ulterior cu generalul-colonel Jodl (în jurul orei 03.30), respectiv comandamentul Grupului de Armate „Ucraina de Sud” (în jurul orei 04.05). Așa cum era de așteptat, eforturile depuse de Erik Hansen în vederea acceptării de către Berlin a ofertei guvernului român au rămas fără rezultat. Potrivit mărturiei sale, generalul-colonel Jodl „a primit în tăcere explicațiile mele, numai la sfârșit a spus: «Voi raporta în mod corespunzător Führerului»”.

Hitler și-a menținut însă decizia cu privire la ocuparea Capitalei și înăbușirea puciului, ea fiind reconfirmată telefonic Grupului de Armate „Ucraina de Sud” în dimineața zilei de 24 august 1944

tuia asupra gravității situației politice din România, solicitând adoptarea unor măsuri corespunzătoare. După întrevvedere, Ribbentrop a trimis o telegramă Legației germane din București în care solicita verificarea informațiilor referitoare la o iminentă defecțiune a României. În răspunsul său – datând probabil din 15 august 1944 – ministrul plenipotențiar von Killinger a calificat aceste afirmații drept „zvonuri murdare” și a susținut că nu exista niciun motiv de îndoială cu privire la loialitatea României!

Din cele expuse anterior reiese faptul că Berlinul a fost informat în linii mari cu privire la evoluția situației politice din România și la inițiativele ce aveau ca scop desprinderea din alianța cu Germania și ieșirea din război. Cu toate acestea, în majoritatea cazurilor datele obținute au fost de natură contradictorie, fără a putea oferi o imagine unitară și convingătoare asupra adevăratelor intenții ale cercurilor decizionale din România. Chiar în cazurile în care serviciile germane – precum conducerea Grupului Etnic German în frunte cu Andreas Schmidt – au prezentat informații veridice cu privire la posibilitatea defecțiunii României, conducerea celui de Al III-lea Reich le-a ignorat, nutrind în continuare în mod inexplicabil convingerea că atâta timp cât mareșalul Ion Antonescu se află la

putere nu existau motive de îngrijorare. Această convingere s-a risipit instantaneu odată cu marea ofensivă sovietică lansată la 20 august 1944 de Fronturile 1 și 2 ucrainene (Operațiunea Iași-Chișinău), comandate de generalii de armată R.I. Malinovski, respectiv F.I. Tolbuhin. Ofensiva a provocat încă din primele două zile degringoladă în cadrul sectoarelor de front apărute de diviziile române și a dus la adâncirea crizei de încredere existente la nivelul comandamentelor militare româno-germane.

Aceste evenimente au intensificat zvonurile referitoare la defecțiunea României, iar sursele cercetate relevă faptul că Berlinul a fost informat prompt cu privire la gravitatea situației. La 21 august 1944 șeful Serviciului Special de Informații (S.S.I.), Eugen Cristescu, a comunicat atât Legației germane din București, cât și rezidenței Abwehr din România (Abwehrstelle Rumänien) că regele Mihai I l-a primit în audiență pe Iuliu Maniu și că „zilele următoare trebuie să ne

așteptăm la evenimente grave”. Comandantul rezidenței Abwehr din România, colonelul Friedrich Sebastian Baur, a transmis informația imediat forurilor superioare din Berlin, fără a primi însă vreun răspuns. O zi mai târziu, 22 august 1944, liderul marcant al minorității germane din România Rudolf Brandsch – fost subsecretar de Stat pentru minorități în guvernul condus de Nicolae Iorga – l-a informat pe Otto Liess – șef de departament în cadrul conducerii Grupului Etnic German din România și, totodată, șeful serviciului de presă al Grupului Etnic German din București – că o clică avându-l în frunte pe generalul Nicolae Rădescu se pregătea să inițieze o lovitură de stat având ca scop îndepărtarea de la putere a mareșalului Ion Antonescu.

Așadar, afirmația vehiculată des în cadrul istoriografiei referitoare la actul de la 23 august 1944 potrivit căreia Berlinul nu ar fi fost informat cu privire la preliminariile politico-diplomatice ale loviturii de stat este infirmată categoric de sursele istorice existente. Cu toate acestea,

conducerea celui de Al III-lea Reich a ignorat inclusiv avertismentele recepționate în ajunul loviturii de stat, fapt ce a determinat ca Berlinul să nu poată riposta pe măsura gravității situației politice și militare rezultate în urma defecțiunii aliatului român.

Operațiunea Iași-Chișinău a provocat degringoladă și a adâncit neîncrederea dintre români și germani

Clio anunță

CUM AU REDESCOPERIT ENGLEZII CASTELELE

Privite cu teamă în Evul Mediu, drept centre de putere, de unde se putea abate mânia seniorului, castelele erau locul unde se administra dreptatea stăpânului, unde erau reținuți contrar voinței lor cei care îl nemulțumeau pe acesta sau doar pentru că așa avea chef puternicul locului. Din secolul al XVIII-lea însă, percepția asupra lor, mai ales în Anglia și Scoția, se schimbă.

Fortificații, așezate mai ales pe înălțimi dominante, au existat din neolitic. Castelul a însemnat ceva nou. El simboliza, prin dimensiuni, puterea și averea stăpânitorului local sau a regelui. Stăpânirea sau cucerirea unui castel însemna impunerea puterii asupra celor din jur sau asupra fostului stăpân. În anul 1296, regele Edward I al Angliei a întreprins un turneu prin Scoția. Nu era mânat de dorința de a cunoaște țara, ci de cea de a supune și intimida pe stăpânii locali. Se spune că doar într-o singură noapte a dormit sub cerul liber, în timpul acestei expediții, negăsind în apropiere un castel, atât de multe erau.

Din septembrie 1561, regina Mary a Scoției a întreprins nouă călătorii prin regat, unele cu o durată de câteva luni, cu scopul de a se impune în fața nobililor săi.

La începutul secolului al XVIII-lea, castelele și-au pierdut rolul social avut până atunci. Progresele realizate în domeniul armamentelor (armele de foc, în primul rând) au făcut ca zidurile castelelor să nu mai ofere protecție. Centralizarea statelor lasă pe seniorii locali fără putere, iar viața socială se „demilitarizează”. Multe castele medievale sunt abandonate în favoarea unor palate mult mai luxoase și confortabile. O parte devin ruine. Valoarea practică de utilizare este înlocuită de cea de simbol, de puterea de evocare pe care o capătă.

Eilean Donan

Au contribuit mult în această direcție scriitorii romantici. Ei sunt cei care au înconjurat cu o aură de mister ruinele fostelor castele, ce stârneau odată teamă, iar acum au devenit puncte de atracție. Culmea ironiei este că tocmai procesul de modernizare, căruia încercau să i se opună romanticii, precum Walter Scott, făcând apel la vremurile apuse, a contribuit la dezvoltarea interesului publicului pentru vechile castele. Între 1725 și 1736 s-au construit în Scoția peste 400 km de drumuri și 40 de poduri. Menită în primul rând să permită luarea teritoriului sub control și rapida reprimare a oricăror mișcări de rezistență, această rețea de infrastructură a contribuit și la dezvoltarea turismului.

Walter Scott, pictură de Sir William Allan

La început, existau unele limitări pentru vizitatori, după cum aflăm din ghidul lui Sarah Murray, publicat în 1799. Autoarea scria că i s-a cerut, la vizitarea castelului de la Dumbarton Rock, să lase la intrare caietul de schițe și instrumentele cu 300 de ani mai târziu decât momentul când a trăit Macbeth nu i-a descurajat pe vizitatori. Filmul *Highlander*, cu Sean Connery, a contribuit și el la gloria castelului Eilean Donan. Stăpânul inelelor și *Game of thrones* și-au adus și ele contribuția la dorința contemporanilor de a redescoperi castelele Angliei și Scoției. ■

(ora 05.00) de feldmareșalul Wilhelm Keitel. La scurt timp după această comunicare (ora 05.10), ordinul de declanșare a contraloviturii germane a fost transmis generalului-loctenent Alfred Gerstenberg, aflat la marginea Capitalei, care continua să fie optimist în ceea ce privește șansele de reușită ale acțiunii. Convinși că „în ceea ce privește noul guvern român este vorba doar de o clică restrânsă, care «are pantalonii plini de frică», și că în împrejurimile orașului București se află doar o perdea foarte subțire de trupe române”, el a dispus la ora 07.30 declanșarea atacului.

Contramăsurile germane erau însă tardive și nerealiste. Din cauza întârzierii, pregătirii insuficiente, dar mai ales a subevaluării grave a potențialului părții române și a lipsei trupelor germane cu experiență de luptă, operațiunile ce vizau ocuparea Capitalei și înăbușirea puciului erau condamnate de la bun început la un eșec sigur.

Pentru cel de Al III-lea Reich consecințele din punct de vedere politic, economic și militar ale defectiunii României au fost nimicitoare.

Din punct de vedere politic, actul de la 23 august a însemnat pentru Berlin pierderea unui aliat și câștigarea unui nou inamic. În plus, pasul făcut de România a influențat considerabil atitudinea celorlalți aliați/sateliti ai Germaniei,

Manfred von Killinger

respectiv Bulgaria, Ungaria, Finlanda și Slovacia. Din punct de vedere economic, pierderea regiunii petrolifere de la Ploiești a dus la scăderea dramatică a cantităților de carburanți necesari mașinii de război germane. Potrivit unui raport înaintat OKW în 13 octombrie 1944, după pierderea regiunii petrolifere, producția de carburant comparativ cu luna aprilie 1944 – ultima lună „normală” înaintea începerii bombardamentelor aviației aliate – scăzuse cu 95% la kerosen, 61% la benzină și 40% la motorină!

În fine, pierderile militare înregistrate de Grupul de

Armata „Ucraina de Sud” au constituit un handicap major pentru potențialul mașinii de război germane. În intervalul 01.01 – 01.12.1944 Armata de Uscat germană (inclusiv Waffen SS) a pierdut 88 de divizii, numărul celor nou înființate sau reconstituite fiind evaluat la 110. Prin urmare, la o sumară estimare, putem constata că aproximativ 1/5 din totalul pierderilor militare germane în 1944 s-a datorat dezastrului militar înregistrat de Grupul de Armata „Ucraina de Sud” în România. La aceste pierderi trebuie adăugat faptul că pozițiile germane în Balcani au fost anihilate, situație ce a obligat OKW să adopte decizia retragerii trupelor germane din Bulgaria, Grecia și Iugoslavia.

Toate aceste fapte îndreptățesc, pe deplin, aprecierea excelentului analist militar al celui de Al Doilea Război Mondial, B.H. Liddell Hart, care a caracterizat înfrângerea înregistrată de Grupul de Armata „Ucraina de Sud” în România drept un al doilea Stalingrad. În cursul unei convorbiri ulterioare dintre Adolf Hitler și Ante Pavelic

(18 septembrie 1944), însuși Führerul avea să nominalizeze trei crize majore, cărora Wehrmachtul fusese nevoit să le facă față în cursul anului 1944: debarcarea din Normandia, prăbușirea Grupului de Armata „Centru” și, nu în ultimul rând, „trădarea României” de la 23 august 1944. ■

Coloană de prizonieri germani pe Calea Victoriei

cu cei doi sus-numiți, ba chiar, chestiune despre care nu se prea știe, a fost la rândul ei de câteva ori la întâlnirile Rugului Aprins (conform mărturiilor părintelui N. Bordașiu, pe care le dețin în arhiva proprie). Peste doar câțiva ani, Nicolae Bordașiu, lider al studenților teologi din București, este pe punctul de a fi arestat. Se ascunde în mai multe locuri, inclusiv la Timișoara, în casa unor rude. La Timișoara teologul Nicolae Bordașiu este vizitat de părintele Arsenie Boca și invitat să vină la Mănăstirea Prislop, unde fusese transferat. Tânărul N. Bordașiu, căutat de poliția politică pentru activitate așa-zis legionară (un pretext obișnuit în epocă), refuză, pentru a nu face cuiva vreun rău. Fiind descoperit și arestat la 26 octombrie 1955, Nicolae Bordașiu este nevoit să spună și ce vizite a avut, astfel încât în dosarul său este inclus și părintele Arsenie Boca. Acesta din urmă va fi arestat încă din septembrie pentru o altă anchetă, dar, din cauza acestei vizite făcute la Timișoara, va mai rămâne în arest (la Jilava și Oradea) până la 7 aprilie 1956. Puțină lume știe, părintele Arsenie Boca era deja la a patra arestare, conform cercetărilor lui Adrian Nicolae Petcu, și a fost reținut în total timp de 585 de zile.

O mișcare spirituală de anvergură

Cei doi, părintele Arsenie Boca și părintele Nicolae Bordașiu, urma să se reîntâlnească în

anii '60. Primul fiind îndepărtat din monahism, al doilea proaspăt ieșit din închisoare (unde a pățit nu mai puțin de nouă ani!) au locuit o vreme împreună în aceeași casă în București, ca într-o comunitate monahală ad-hoc.

Mitropolitul Antonie Plămădeală se mândrea că la călugăria sa au participat și părintele Arsenie Boca, și părintele Daniil Sandu Tudor (pe-atunci, numit Agaton). Aceasta s-a petrecut la Mănăstirea Prislop (6 august 1949). Aflăm cu această ocazie despre cel puțin o întâlnire între părintele Arsenie Boca și părintele Daniil Sandu Tudor – cei doi lideri și întemeietori ai mișcărilor de revigorare duhovnicească pornite la Mănăstirea Sâmbăta, respectiv la Mănăstirea Antim.

O anume paralelă se poate face între cele două mișcări. Ambele au pornit din dorința de a da un nou suflu Bisericii Ortodoxe și monahismului. Protagonistii au fost, în ambele cazuri, intelectuali creștini, personalități cu o cultură temeinică. În anumite medii nu se cunosc, astăzi, decât aspectele populare legate de personalitatea părintelui Arsenie Boca. Notorietatea sa uriașă și evlavia populară din ultimii ani – care a generat numeroase confuzii și exagerări –, nu mai vorbesc despre dezinformările inițiate de poliția politică comunistă, au lăsat loc unei imagini, pe alocuri, controversate.

În realitate, părintele Arsenie Boca este o personalitate a Bisericii Ortodoxe cu o so-

lidadă pregătire universitară, a absolvit și Facultatea de Teologie Ortodoxă (Sibiu), și Academia de Belle-Arte (București), apreciat deopotrivă de teologi (precum părintele Dumitru Stăniloae, părintele Teodor Bodogae ori, mai aproape de noi, părințele Ioan I. Ică jr.), dar și de confracții artiști (vezi volumul *Altfel despre arta părintelui Arsenie Boca*, în curs de apariție la Editura „Școala

Părintele Arsenie Boca predică mulțimii la Mănăstirea Sâmbăta de Sus

PĂRINTELE ARSENIE BOCA ȘI RUGUL APRINS

MARIUS VASILEANU

Una dintre interesantele teme de cercetare, dar generatoare și de confuzii, este aceea a relațiilor pe care le-au avut marii duhovnici din România secolului al XX-lea cu fenomenul Rugului Aprins. Întrucât chiar în zilele acestea se pune cu toată seriozitatea problema canonizării părintelui Arsenie Boca (1910 – 1989), mă voi opri pentru început la acesta.

Este una dintre întrebările redundante pe care am primit-o în numeroasele prelegeri, conferințe și emisiuni ținute pe tema Rugului Aprins: a fost părintele Arsenie Boca membru al Rugului Aprins? Răspunsul este *nu*. A avut însă calde relații cu câțiva dintre membrii Rugului Aprins – și despre acestea voi vorbi mai jos.

Trebuie spus din start însă că și Rugul Aprins, și mișcarea de revigorare a monahismului ardelean pornită la Mănăstirea Sâmbăta, la inițiativa Mitropolitului Nicolae Bălan (1920 – 1955), cu aportul substanțial al părintelui Arsenie Boca, sunt fenomene spirituale paralele, de anvergură, unicat în istoria Bisericii Ortodoxe Române (B.O.R.). Se poate adăuga la acestea fenomenul Vladimirești, a cărui istorie se petrece în aceeași perioadă, asupra căruia voi reveni, poate, cândva.

585 de zile în arest

Paralela este tulburătoare, căci ambele mișcări au pornit în timpul războiului mondial și au continuat ca forme de supraviețuire și rezistență tocmai în perioada de instalare a comunismului în România; întrucât și părintele Arsenie a ajuns la Mănăstirea

Sâmbăta de Sus din Munții Făgărașului, în plin război mondial, fiind tuns în monahism la 3 mai 1940. Peste doi ani, în aprilie 1942, devine stareț al unei obști monahale foarte mici. Harisma excepțională a părintelui atrage, treptat, mii de pelerini, astfel încât inclusiv autoritățile politice ale vremii intră în alertă. Este cercetat de Siguranță, fiind suspectat de simpatii legionare. În urma filajului, agenții Siguranței vor concluziona cu onestitate: părintele Arsenie Boca nu a fost legionar. Precum orice medic însă, primește de-a lungul anilor orice credincios aflat în nevoie, indiferent de ideologia acestuia. De precizat, există mărturii ale unor legionari care l-au căutat: părintele Arsenie îi descuraja și-i îndemna să revină la mistică creștin ortodoxă autentică.

În această perioadă este vizitat părintele Arsenie Boca de o seamă de studenți teologi. Între ei, studenți bucureșteni care proveneau deja din grupul Rugul Aprins: Leonida Plămădeală (viitorul Mitropolit Antonie al Ardealului) și viitorul părinte Nicolae Bordașiu. Precizez, întrucât istoria a consemnat aceste complexe relații umane, Julieta Constantinescu, viitoarea maică stareță Zamfira de la Mănăstirea Prislop, era colegă la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București

două natură în cazul câtorva, inclusiv laici. Părintele Arsenie Boca nu era nicidecum străin de căutarea isihastă, el este cel care o învață rugăciunea isihastă pe prințesa Ileana (viitoarea maică Alexandra), dar aceasta nu devine un scop pentru nenumărații pelerini ajunși la Sâmbăta. Explicația este firească: isihasmul nu este pentru masele de oameni, ci pentru cei cu vocație.

Într-un fel, cele două mișcări spirituale se completează.

O altă personalitate care s-ar putea spune că a fost un liant al celor două mișcări, chiar dacă nu a făcut parte dintre membrii emblematici ai Rugului Aprins, a fost părintele Dumitru Stăniloae. Părintele Arsenie Boca i-a fost student, la Sibiu, părintelui Stăniloae, ulterior au avut o relație foarte apropiată, cel puțin până la finalul anilor '40. Conștient de impactul pe care-l va avea, părintele Arsenie Boca a adus o parte dintre manuscrisele *Filocaliei* pe care le-a găsit la Muntele Athos și i le-a dat părintelui Stăniloae, ajutându-l mai ales la editarea primelor patru volume.

Foarte pasionat de subiect, părintele Arsenie Boca face la rândul său o traducere a unor pagini filocalice și traduce din limba franceză „Scara” (Ioan Scărarul). Toate acestea sunt ilustrate în mulțumirile și laudele aduse de părintele Stăniloae, notate în trei dintre prefețele primelor *Filocalii*, apărute în anii '40.

Iată, în încheiere, un mic paragraf ilustrativ, scris de părintele Dumitru Stăniloae, care cântărește mult inclusiv pentru o viitoare, așteptată, canonizare: „Despre viața părintelui Arsenie Boca nu este necesar să vorbim, căci asprimea ei este cunoscută și nu vrem să-l supărăm laudându-l. Cuvântul său pornește din neclintirea de stâncă a celui ce nu se târguiește și nu se clatină ca trestia bătută de vânt, ci este întreg cum îi este vorba: curat, opus oricărei patimi și oricărui gând de mândrie [...] Prin ceea ce a făcut din sine și prin ceea ce propovăduiește este o vie restaurare a celui mai autentic duh ortodox [...] Părintele Arsenie arată cât de mult se poate înflăcăra prin trăire tot tezaurul dogmaticii și al disciplinei răsăritene”. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 decembrie 2019, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Cum se numea corabia cu care au călătorit Catherine și Marguerite Moitié în Noua Franță?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din septembrie 2019 este:

1913

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de domnul **Petru Chifor**, din comuna **Nojorid**, județul Bihor.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2020.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15 – 702, Of. P. 15, sect. 1, București

Ardeleană”, Cluj-Napoca). În paranteză fie spus, preocupări legate de arta plastică a avut și Alexandru Teodorescu (cunoscut cu pseudonimul literar Sandu Tudor, viitorul părinte Daniil de la Schitul Rarău). În tinerețe începuse la rândul său aceeași Academie de Belle-Arte din București, dar a fost nevoit s-o abandoneze după un an, din motive financiare. (Arsenie Boca primise o bursă din partea Mitropoliei Ardealului pe baza căreia a putut să urmeze aceste studii).

Ca fenomen general, această implicare a intelectualilor în viața Bisericii Ortodoxe Române a fost cerută și anticipată de numeroase personalități. Scriitorul Gala Galaction visa la o mănăstire de intelectuali (a și scris despre un asemenea plan în revista oficială a B.O.R.), Mitropolitul Andrei Șaguna instituise o formă de organizare administrativă, deosebit de inteligentă și ofertantă, care să valorizeze participarea tuturor la viața Bisericii. Așadar, mișcarea de revigorare duhovnicească de la Mănăstirea Sâmbăta a fost preparată din timp, și prin „investiția” făcută de Mitropolitul Nicolae Bălan în formarea părintelui Arsenie Boca (trimis inclusiv la Muntele Athos etc).

Același lucru se poate spune despre fenomenul Rugul Aprins. Nu a făcut decât să umple un gol, să răspundă așteptărilor nenumăraților intelectuali dedicați Bisericii, care-și doreau totodată un altfel de discurs, o altfel de implicare. Chiar dacă nu a avut explozia petrecută la Sâmbăta, grație personalității excepționale a părintelui Arsenie Boca, Rugul Aprins s-a dovedit, în timp, până în zilele noastre, o mișcare spirituală de anvergură, cu implicații în multiple spații teologice și culturale.

Nu în ultimul rând, trebuie subliniat la capitolul asemănări caracterul vădit anticomunist al celor două fenomene. Dar, nota bene, nicidecum protagoniștii nu au luptat deschis contra comunismului. Dimpotrivă, obiectivele acestora erau exclusiv de ordin spiritual.

Autentic duh ortodox

Există și câteva deosebiri. La Mănăstirea Sâmbăta prezența harismatică a părintelui Arsenie Boca a atras uriașe mulțimi de oameni, ceea ce a adus automat neliniști din partea autorităților comuniste. De unde și tactica prin care acesta a fost îndepărtat din monahism. Chiar dacă a fost arestat de patru ori, a supraviețuit ulterior adoptând o formă de uluitoare smerenie. Și a trăit din pictură, până la plecarea din această lume. Evident că era în continuare căutat de credincioși, pe care-i primea și-i ajuta discret.

În cazul protagoniștilor Rugului Aprins, bună parte dintre aceștia au suferit ani grei de închisoare, unii au și murit în temnițele comuniste, precum s-a petrecut cu părintele Daniil Sandu Tudor (Aiud, 1962).

Un alt aspect care deosebește cele două mișcări duhovnicești este aplecarea specială către mistica ortodoxă a nucleului central al Rugului Aprins. Practica isihastă devenise a

Părintele Arsenie Boca cu familia părintelui Dumitru Stăniloae

și de cineva fără pregătire artistică. Continuarea acesteia este fizionotrasul, deosebit de apreciat între 1790 și 1830. Introdus în Franța, respectă aceeași idee de bază, cu diferența că un ac de gravură conectat la stilusul desenatorului trecea conturul direct pe o plăcuță de cupru, cu ajutorul căreia puteau fi imprimate mai multe exemplare. Pentru a însuși chipul, erau uneori adăugate costumații sau coafuri desenate ulterior, în așa-numitul stil englez.

Idealul oricărui comanditar de portrete al vremii, chiar și al celui dispus să plătească pentru un portret tradițional, rămânea însă o anume fidelitate a imaginii și demnitatea oferită de aceasta. Dezvoltarea tehnologiei în contextul revoluției industriale aduce cu sine și o preocupare de a găsi un mod de a realiza o cât mai mare asemănare cu natura, fără folosirea tehnicii picturale. În 1837, o serie de inovații în această direcție culminează cu introducerea dagherotipului în Franța de Louis Daguerre. Primele dagherotipuri expuse public creează fascinație în rândul curioșilor, prin realismul fără precedent și surprinderea detaliului. În curând, vestea inovației se răspândește în toată Europa. Prima generație de fotografi amatori se lovește însă de obstacole. Deși Daguerre publică un manual de instrucțiuni detaliat, acesta este perceput de cititori ca excesiv de tehnic în limbaj și greu de înțeles, fiind solicitat într-un final demonstrații publice ale procedurii.

Avertisment pentru domnișoare

Cine nu avea resursele sau priceperea pentru a realiza dagherotipuri pe cont propriu putea apela la un profesionist. În mod deloc surprinzător, portretul se dovedește a fi punctul principal de vânzare pentru noile ateliere de dagherotipie. În publicația satirică *La Grande Ville – nouveau tableau de Paris, comique,*

Un fizionotras de la sfârșitul secolului al XVIII-lea

critique et philosophique, apărută în 1842, Charles Paul de Kock descrie un astfel de atelier, aparținând unui așa-numit „marchand de figures” (negustor de chipuri). Primul lucru care atrage atenția sunt cozile formate în fața intrării, atestându-i popularitatea. Trebuie însă notat că dagherotipul, fragil și unicat, rămâne încă destul de scump. În Franța anilor 1840 are valoarea aproximativă a unui salariu mediu urban pe

o săptămână.

Portretul, descris ca fiind de mărimea unei miniaturi, întâmpină și alte dificultăți. Autorul prezintă cititorilor săi o tânără cochetă care nu poate sta nemișcată timp de un minut, echivalentul timpului de expunere necesar. Încercând să obțină o poză și o expresie cât mai atrăgătoare, sfârșește prin a distruge mai multe plăci. Cu aceeași imposibilitate de a-și realiza portretul se confruntă și cei cu ticuri nervoase sau bătrânii care tremură. Dagherotipul nu pare să fi fost deci pentru oricine.

În 1851 apare înregistrarea instantanee a imaginii, iar în 1854 André Disdéri patentează portretul de tip carte de vizită. Prin folo-

Louis Daguerre și un dagherotip al Bulevardului Temple

DE LA PICTURĂ LA SELFIE

În ziua de astăzi, nimic nu este mai ușor decât să-ți immortalizezi înfățișarea. Un selfie cu telefonul este de obicei suficient. Poți surprinde ori când un anumit moment sau un look preferat și la fel de repede îl poți transmite și cunoscuților. Lucrurile nu au stat însă mereu așa. Ușurința și chiar posibilitatea de a avea un portret au depins mult timp de factori economici, sociali sau tehnici diverși. Abia secolul al XIX-lea vede o explozie a portretelor, ce prezice standardele actuale.

CHRISTIANA-ANDREEA DIACONU

Cine voia un portret în jurul anului 1700 se vedea pus în fața mai multor opțiuni. Portretul clasic, pictat de obicei pe pânză de un artist angajat în acest scop, putea surprinde trăsăturile unui comanditar. Procesul era însă lent, putea dura săptămâni bune, iar produsul final depășea posibilitățile financiare ale multora. Miniatura părea să fie o soluție la aceste probleme. Inițial, exclusiv apanajul aristocrației, mica imagine putea fi pictată pe pergament, lemn, fildeș, pânză sau metal. Fiind mai ușor de produs, transportat sau chiar ascuns, miniatura devine încă din secolul al XVI-lea simbol al legăturilor inter-umane. Un monarh își putea oferi, spre exemplu, portretul unui curtean preferat, iar acesta putea fi pictat în email pentru un plus de luciu și gândit ca piesă centrală a unei bijuterii.

O tehnică prea complicată

O poveste a loialității și atașamentului poate fi ghicită astfel într-un inel aparținând reginei Elisabeta I a Angliei. Când este deschis, accesoriul dezvăluie două portrete – al reginei

însesi și al unei femei care se presupune a fi mama sa, Anne Boleyn, sau mama vitregă, Catherine Parr, de care fusese apropiată. Și la scară mai modestă miniatura putea simboliza afecțiune, fiind oferită și primită în chip de amintire sau folosită în ritualurile de curtare. Deseori, imaginile sunt montate pe obiecte de zi cu zi, precum tabachere sau pandantive, unele având inscripții ca *souvenir*. Un portret purtat mereu aproape de deținător putea avea și funcție memorialistică. Alături de chipul celor dragi trecuți în neființă erau uneori montate și șuvițe împletite din părul acestora.

Miniatura păstrează alura atrăgătoare a aristocrației, chiar și în momentul în care, spre începutul secolului al XIX-lea, devine accesibilă și personajelor precum dansatoarea Lola Montez sau actorul comic Prévillle. Cu toate acestea, pe măsură ce crește cererea de portrete din partea unei burghezii europene din ce în ce mai sigure pe sine, încep să apară tehnici noi, mai rapide și mai ieftine, pentru a le crea. Prima se manifestă moda siluetei, care consta în trasarea contururilor umbrei unei persoane văzute din profil și putea fi realizată

Portret tip carte de vizită

gende *Blätter* ilustrează în caricaturile sale subterfugiul unei mame. Aceasta comandă „de probă” o serie de rochii pentru fiica sa, cu intenția de a le returna după ce fata a fost fotografiată purtând una dintre ele.

Ca și în ziua de astăzi, fiecare dorea să arate cât mai bine în fața camerei. Majoritatea atelierelor ofereau ajutoare în acest sens, în funcție de înclinațiile sau profesia clientului. Holul de la intrare conținea o oglindă în care puteau fi aranjate vestimentația și coafura, iar în atelier aștepta o selecție de decoruri și accesorii. Acestea puteau varia de la scaune, birouri și cărți pentru oamenii de afaceri sau cei cu aspirații intelectuale, la terase cu vederi asupra unor proprietăți întinse sau scene în aer liber (pictate în *trompe l'oeil* pe pânze, pereți sau panouri de carton), completate cu stânci din *papier mâché* și fân presărat pe podea. Clientul putea fi imortalizat într-o

ipostază demnă sau „surprins” într-un moment de reverie – toate bineînțeles atent regizate.

Ideea modelării individului pentru un aspect avantajos nu este nici ea o inovație a epocii digitale. În manualul său de fotografie din 1909, americanul J.B. Schriever constată că un bun portret trebuie să fie o imagine fidelă și complet agreabilă a modelului. Cât de departe este dusă însă noțiunea de fidel este discutabil, având în vedere că același autor sugera eliminarea venelor și ridurilor de pe mâinile celor fotografiați. Cu lame de mici dimensiuni se putea grava suprafața acoperită în emulsie a negativului, obținând efectul dorit. Modurile de întrebuițare erau diverse – puteau fi modelate nasul sau linia mandibulei, corectat strabismul, subțiată talia, modificată linia sau lățimea umerilor și multe altele. Pentru privitorul atent de astăzi, asemenea intervenții pot fi uneori observate sub forma unor umbre întinse de-a lungul siluetei celui fotografiat.

Fotografia de atelier pierde teren doar în fața emergenței fotografului amator la începutul secolului al XX-lea, de data aceasta echipat cu o cameră mai compactă și ușor de folosit decât echivalentul său de la 1850. Imaginile capătă o nouă naturalitate și spontaneitate, calități care stau la baza portretului fotografic al secolului al XXI-lea. Cu toate acestea, oricine a stat vreodată în fața unui obiectiv poate confirma că tendința de a-ți etala cele mai bune trăsături într-o ambianță avantajoasă nu a dispărut niciodată. ■

**Radio
România
București fm [98,3 FM]**

sirea unei camere cu mai multe obiective sau a unui mecanism care mișca negativul în interiorul camerei, fotografia putea obține mai multe imagini pe aceeași placă, în general de format 6x9 cm. Prețul unui portret devenea astfel mai scăzut. Membrii clasei de mijloc își puteau permite acum propria imagine, lipită pe un suport de carton imprimat cu numele atelierului. Cărțile de vizită au un succes instant, bucurându-se de popularitate atât în Europa, cât și în afara ei. Micile fotografii vin în continuarea obiceiului existent al distribuirii cărților de vizită conținând numele, titulatura, eventual adresa și orele de vizitare. În 1863, ziarul *Aurora Română* comentează fenomenul. În cercurile cele mai înalte s-ar schimba acum portrete în locul cărților de vizită obișnuite. Acestea par să aibă un cod anume, variind în funcție de ocazie. Dacă scopul este de a-și lua rămas bun, de exemplu, persoana din fotografie va purta îmbrăcăminte de călătorie.

Aceasta este însă numai una dintre funcțiile noului portret fotografic. Mult mai răspândită devine moda colecționării, cartomania celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea. Fie că reprezentau prieteni, cunoștințe sau celebrități, portretele erau adunate și etalate cu entuziasm în albume special fabricate oglindă a cerului social, a aspirațiilor sau intereselor deținătorului. Regina Victoria ar fi avut peste 100 de astfel de albume, iar la New York, un fotograf povestește cu uimire că avea o vânzare de până la 1.000 de fotografii pe zi. Comerciantul Georg Nedelkowitz, cu sediul în Piața Mare a Sibiului, vinde în 1867, printre altele, por-

Lola Montez

trete ale împăratului Franz Joseph și ale împărătesei Elisabeta, ale lui Andrei Șaguna, sultanului otoman, împărătesei Mexicului, dar și ale diferiților poeți și artiști. La fel ca miniaturile înaintea lor, portretele *carte de visite* și mai târziu variantele lor în formate mai mari puteau simboliza sau întări legături. Erau trimise prin poștă, uneori cu dedicații înscrise pe spate, ca amintire sau dovadă a prieteniei și afecțiunii. Natura personală și importanța socială a acestor obiecte este

subliniată de Blanche-Augustine-Angèle Soyer (1843 – 1911), cunoscută sub pseudonimul baroana Staffe, una dintre principalele scriitoare de etichetă ale epocii, care avertizează domnișoarele să fie atente cui îi dăruiesc portretul și să se rezume doar la persoane cu un caracter serios.

Retuș cu lama

Întrebunțări mai puțin sincere ale portretelor pot fi intuite din descrierea unei caricaturi apărute în publicația umoristică *Fliegende Blätter* în 1896, în care este surprinsă discuția dintre doi militari în uniforme impecabile. Întrebat cum are de gând să-și îmbuneze unchiul, scandalizat de purtarea sa, pentru a fi susținut financiar și în continuare, unul dintre tineri se bazează pe șarm, răspunzând că îi va trimite fotografia.

Acum, că imaginea proprie putea fi surprinsă cu fidelitate și răspândită cel puțin în cercul cunoștințelor, se impunea o deosebită atenție la detalii. Clienții își alegeau cu grijă ținutele pentru vizita la fotograf. Tot *Flie-*

André Disdéri

ceasurile aproape de 9 și văd doi cetățeni, iar eu eram al treilea [...] Căpeteniile socialiste au cutureierat pe la toate secțiunile, în trăsurile sau pe jos, împărțind mici afișe în care îndemneau lumea să se abțină de la vot sau, dacă sunt siliți să voteze, să-și anuleze buletinele [...] Toți candidații se prăpădesc de dragoste pentru popor, toți îi promit cerul și pământul. Alături de placarda în care generalul [Averescu] e înfățișat cu aureola de sfânt, vezi altă placardă în care domnul Ioan Brătianu strânge cu... sinceritate mâna unui țăran căruia un chip alegoric reprezentând România Mare îi arată, sub paza unui doro-banț, mărețiile viitorului național-liberal [...] Doi cetățeni povesteau ce s-a întâmplat la Fierbinți, unde a fost adus un regiment de infanterie în vederea alegerilor. Autoritățile au încercat să rupă placardele generalului Averescu, dar soldații au tăbărit pe oamenii stăpânirii și n-au lăsat să se facă isprava [...] [Tentativa socialiştilor de a provoca o grevă generală, care să blocheze desfășurarea alegerilor nu a reușit.] Și astfel, furtuna care se anunțase s-a produs într-un pahar de apă, făcând să triumfe punctul de vedere al guvernului, care susținea că va face alegerile cu orice preț. De altfel, muncitorii socialiști și foarte mulți cetățeni s-au abținut de la vot, asta

e fapt sigur, care explică neînsuflețirea care domnea pe la secțiuni [...] La mai toate localurile de vot și mai ales la cele din județ s-au petrecut scene în felul acesta. Un alegător dă târcoale localului și când se crede mai neobservat, se apropie de santinelă, care se plimbă de acolo până acolo, ca să se încălzească, și o întreabă în șoaptă: «Ascultă camarade, cum aș putea să votez pe domnul ghe-neral?». Soldatul nu cunoaște metoda de vot. «Întreabă pe d. căpitan». Când comandantul gărzii îi spune că generalul Averescu nu candidează, rămâne uimit. După puțină gândire pleacă înapoi dezi-luzionat“.

Presa publică programul deschiderii Corpurilor Legiuitoare: 20 noiembrie – la ora 10.00 un Te Deum la Mitropolie. La 11.30 întrunirea Corpurilor Legiuitoare în sala Ateneului. Pornirea cortegiului regal de la Palat se va anunța prin 101 lovituri de tun. Ora 12.00 M.S. regele intră în sală.

Citește mesajul de deschidere. Iată cum s-a desfășurat ceremonia de deschidere a Parlamentului României re-întregite. „Adunarea cea mai pestră cu puțință stă de pe acum [cu o oră înainte de deschiderea solemnă] înghe-suită în sala care trebuie să poarte pe zidurile sale marea frescă reprezentând istoria românilor, frescă nerealizată, poate din două pricini: nu s-a găsit artistul care s-o creeze și, poate, istoria noastră n-a ajuns încă la un punct unde să facă o pauză. Parlamen-tul votului universal are aspectul cel mai democratic și cel mai neașteptat cum e și firească. Fracurile și piepturile albe ale cămășilor «vechilor partide» stau alături de su-mane și ȋtari, alături de că-ciuli ținute sfios în mână [...] În anumite loji ocupate de doamne se citește de pe acum mesagiul [regelui], scris în franțuzește. Un confrate, de la un ziar guvernamental, s-a uitat în fugă pe el și face o observațiune justă: «E fad ca un articol din ziarul meu» [...] Socialiștii nu se văd ni-căieri; nu e niciunul de față.“

La mai puțin de o lună de la constituire, din inițiativă parla-mentară, se citește un proiect de lege pri-vind mărirea diurnelor deputaților. Diurna este insuficientă, căci parlamentarii „nu re-prezintă doar inte-resele lor, ci și pe ale unui foarte mare nu-măr de cetățeni“. Se propune să se acorde

Parlamentul, același cântec!;
caricatură din presa vremii

Noiembrie - decembrie 1919

ROMÂNIA, ACUM 100 DE ANI

Amânate în mai multe rânduri, alegerile se țin la începutul lunii noiembrie. Pentru Camera Deputaților, alegătorii au votat trei zile: duminică (2 noiembrie), luni și marți. Ziarul *Adevărul*, al (fostului) socialist Constantin Mille, enumerând „crimele” Brătienilor, îndeamnă populația să se abțină de la vot sau să anuleze buletinele de vot. Tonul nu este diferit de cel al unor ziare post-decembriste, aproape 100 de ani mai târziu: „Tramvaiele brătieniste își continuă cu succes asasinatelor lor, fără ca cineva să se turbure de tot ce se petrece”, anunță gazeta când un pieton neatenț ajunge sub roțile unui tramvai.

Atmosfera în care s-au desfășurat alegerile este plastic redată de un amplu reportaj apărut în *Universal*. „Cele dintâi zile de alegeri sub regimul votului obștesc [universal] au trecut liniștite și fără incidente de mare importanță [...] Am cercetat multe secțiuni

ca să-mi dau seama de aspectul lor, de psihologia alegătorilor și m-așteptam să văd pasiune latină, discuțiuni efervescente, dueluri de principii – lupta politică, cu alte cuvinte, așa cum ne-am obicinuit să înțelegem moravurile politice de la noi.

Și totuși, liniște, moliciune sau ceva așa, ca un prohod. Trec în ceasurile de dimineață pe la Silvestru și caut localul secțiunii de vot. De la 500 m mă opresc soldații, cărora le spun că mă duc să votez. M-așteptam să văd coadă, ca la pâine, ca la țigări, și merg înainte, pătrund în local: erau

tide Demetriad în rolul principal, D.R. Bulfinsky în rolul regelui. În rolul Ofeliei, Eleonora Mihăileanu a scos în evidență, în scena nebuniei, mijloace artistice care nu i se bănuiau. Constantin Bacalbașa a mers la spectacolul de la „Eforie”. „Fără îndoială că dănuitorul principal numit Oy-ra urmașul sau imitatorul adevăratului Oy-ra este un profesionist de forță [...] Partenera sa principală, d-na Philis, o veche cunoștință a Bucureștilor, îl secondează inteligent [...] Judecând bine, e cam mult să plătești 40 de lei un fotoliu pentru ca să vezi un etalaj de vitrină și un spectacol de teatru de varietăți. Și mă gândesc la senzația ce a făcut odinioară în București faptul că la Teatrul Național un fotoliu la reprezentațiile Sarei Bernard costa... 20 de lei.”

„Ne vine o veste care înseamnă un doliu național: poetul Alexandru Vlahuță a murit astăzi [19 noiembrie], la orele 5 dim., la locuința sa din str. Visarion 30, în urma unei complicațiuni a unei boli de inimă – anunță *Adevărul*. O caracteristică din viața lui Vlahuță este că a refuzat să primească să fie ales membru al Academiei, precum și alte distincțiuni.”

De trei zile un cetățean care s-a spânzurat de un copac atârână în fața Hipodromului de la Băneasa. Poliția Capitalei nu se amestecă, pentru că este pe raza comunei Băneasa, iar primăria acesteia se pare că nu are habar. La Iași a fost con-

fiscat filmul *Amica*, pe care Casa Menasse din București voia să îl difuzeze. Dreptul exclusiv de difuzare aparține însă Societății „Sarpic”. Aceasta a început o adevărată goană contra celor care fac comerț ilicit cu filme. „Ne-am ridicat de atâtea ori – scrie *Adevărul* – protestând împotriva vitezei nebunești cu care circulă automobilele la noi. Protestul nostru a răsunat în pustiu: șoferii noștri au rămas aceiași incorrigibili amanți ai vitezei. Din această cauză accidente, din nefericire de cele mai multe ori mortale, se țin lanț, încât nu e zi să nu avem înregistrat măcar unul.”

Senatorul american Wadsworth a adresat Departamentului de Stat o scrisoare prin care a cerut să i se comunice motivele participării S.U.A. la blocada contra Rusiei. Secretarul de Stat asistent i-a răspuns că din punctul de vedere al Statelor

Unite această blocadă nu există, că după ratificarea păcii nu se vor mai putea păstra nici unele restricții privind comerțul cu Rusia bolșevică, astăzi în vigoare, printre altele, și pentru că guvernul bolșevic are la dispoziția sa o abundentă cantitate de aur, provenită în parte din rezervele de aur aparținând guvernului român depuse la Moscova. Se consideră important ca bolșevicii să nu poată trece acest aur în Statele Unite.

Surprinzătoare este absența pregătirilor pentru Crăciun și revelion din paginile ziarelor de acum 100 de ani. Cel mult un anunț precum acesta: „Toată lumea de Reveillon, 31 decembrie st.v. (13 ianuarie st.n) la Balul mascat organizat de Societatea scriitorilor români la Teatrul «Carol cel Mare». E prima și cea mai de elită, artistică, faimoasă și distractivă petrecere.”

Încheiem acest prim an al României Mari cu un articol profetic, *Europa spre declin*, al generalului Creiniceanu, membru al Academiei Române. „În secolul XX, numărând numai de la Christos, popoarele Europei merg spre decădere. Ceea ce se petrece acum în Europa civilizată este o dovadă. Cu adevărat acum, în apusul Pământului, este un apus de soare [...] Fie ca conducătorii de azi, în ciuda splendorii victoriei și a Ligii Națiunilor, să nu pregătească alt război, care să arunce Europa în întuneric și să-i pună capăt pentru totdeauna.” ■

Aristide Demetriad, în Hamlet

o sumă fixă de 2.000 de lei și 100 de lei de ședință, adică 5.000 de lei lunar. Vor avea și transport gratuit pe C.F.R. și serviciul fluvial și maritim. „Sâmbătă s-a discutat și votat în Parlament legea diurnelor deputaților – scrie *Universul*. Legea a trecut cu iuțea fulgerului [...] Era de așteptat ca onorații reprezentanți ai națiunii să fi legiferat în primul rând în contra speculei [...] Prin însăși această mărire de lefuri ea [specula] a fost legiferată și s-a legitimat scumpetea de azi. Trist început pentru grelele vremuri în care trăim.“ Este adevărat că mulți dintre aleși nu mai sunt oameni bogați, ca înainte. Dar suma pe care și-au votat-o este prea mare, față de nivelul de trai al oamenilor.

La sfârșitul lunii noiembrie, generalul Văitoianu a prezentat în Parlament demisia guvernului, a cărui principală sarcină fusese organizarea alegerilor. Alexandru Vaida-Voevod primește mandat să alcătuiască noul guvern. La zece zile după investitură, ministrul de Interne, generalul Alexandru Ave- rescu, își dă demisia. Peste alte patru zile, în Parlament, O. Goga, ministru demisionar și el, ține un discurs care începe așa: „Domnilor, trăim vremuri mari...“. A.C. Cuza îl întrerupe: „Noi, cari suntem oameni mici“.

Dinastia rămâne în centrul atenției, din cauza scandalului provocat de principele Carol. Dezertarea lui în timpul războiului pentru a se căsători în secret cu Zizi Lambrino i-a atras exilul la Bistrița. *Adevărul* publică știrea, rapid dezmințită de autorități. La 1 decembrie, Constantin Mille protestează contra sechestrării principelui Carol. „Nu suntem dinastici, nici antidinastici. Suntem republicani. De aceea nu admitem ca în Senatul României să fie de drept membru moștenitorul tronului. Dar noi suntem în același timp ochiul neadormit care veghează asupra tuturor așezămintelor și totdeauna am protestat când o nedreptate s-a comis. Or, se comite o nedreptate în acest moment și încă una care atinge libertatea individuală a unui cetățean și libertatea unui membru al Corpurilor Legiuitoare și de aceea protestăm, căci până acum, cel puțin, principele Carol e moștenitorul tronului.“ Peste cinci zile „aflăm un fapt de o gravitate foarte mare. Ziaristul Pamfil Șeicaru, care s-a

dus să facă o anchetă la Bistrița în privința sechestrării principelui Carol, este arestat în orașul Cluj de duminica trecută, din ordinul colonelului canadian Boyle, căruia i s-a încredințat paza tânărului principe.“ Eliberat peste două săptămâni, Pamfil Șeicaru publică în *Adevărul* o suită de articole în favoarea lui Carol.

In loc să facă foc cu lemne, bucureștenii îl aprind cu comunicatele Primăriei care spun că o să fie bine. În dimineața zilei de 22 decembrie, aflând că se dă pește la pescăriile statului din Piața Sf. Gheorghe, Ion Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor, s-a dus, îmbrăcat în strai țărănesc, și s-a așezat la coadă. După ce a luat îmbrâncelile cuvenite, i-a venit și lui rândul. A cerut vânzătorului să-i dea și pește mai mare, nu numai ciortani. Acesta i-a răspuns că peștele mare (crap, știucă) este rezervat pentru domnii directori, subdirectori, alți funcționari înalți. Atunci ministrul i-a strecurat o bancnotă de 20 de lei, în schimbul căreia a primit un

crap. S-a dus de îndată la polițistul din zonă, i-a spus cine este și i-a cerut să închidă prăvălia și să aresteze pe vânzător. „Ce s-o alege de aici, Dumnezeu știe“, se încheie știrea.

La Teatrul Național se reia piesa *Hamlet*, cu Aris-

De la stânga la dreapta: George Coșbuc, doamna Vaida-Voevod, dr. Ciuta, Alexandru Vaida-Voevod și I.L. Caragiale

FEMEIA ÎN MITOLOGIA GRECO-ROMANĂ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

ORIZONTAL: 1) Prima femeie, în mitologia greacă, creată de Hefaios la porunca lui Zeus, pentru a-i pedepsi pe oameni, pentru focul furat de Prometeu din Olimp – Inimă de pică! 2) Zeița greacă a discordiei – Ciobani. 3) Zeița dreptății în mitologia greacă – Scoase din fire! 4) Pseudonimul ziaristului Emil D. Fagure (1875 – 1946) – Ion Barbu – În cască! 5) Văr al eroului Heracles (mit.) – Aflate în cădere! 6) Olimpia Horea – Denumire purtată de zeița Atena, în calitate de protectoare a cetăților. 7) Soția lui Atreus, care, din dragoste incestuoasă pentru tatăl ei, Thyestes, l-a născut pe Aegisthus – În cetate! 8) Râu în Franța – Orașel în Belgia. 9) Sectorul Agricol Ilfov (presc.) – Fiica

lui Acrisius, rege în Argos, care sedusă de Zeus, l-a născut pe Perseu. 10) Cea mai mare dintre fiicele lui Cronos și ale Rheei, rămasă pururi fecioară, considerată drept protectoarea căminului – Bogat la inimă!

VERTICAL: 1) Fiica lui Icar și a zeiței Peribea, devenită soția lui Ulise și considerată simbolul soției credincioase. 2) Înger din religia parsă (mit.) – Fiica lui Cecrops, care, iubită de zeul Hermes, i-a dăruit acestuia un fiu. 3) Fiicele lui Zeus care populau apele, pădurile și câmpiile – Epoca inferioară a jurasicului. 4) Abreviere pentru „detașament de salvare-evacuare!“ (milit.) – Opus. 5) Fiica lui Asopus, zeul apei, iubită de Apollo, care i-a făgăduit că-i îndeplinește orice dorință. 6) Cal cu părul roșcat – Luca Ionescu – Afirmatie. 7) Mieș de caisă! – Zeiță romană considerată zeița luminii și a vânătorii, identificată mai târziu cu Artemis din mitologia greacă. 8) Nimfă urmărită de zeul apei și metamorfozat într-o insulă – Fiica lui Cadmos și soția lui Atamant, cea care și-a ucis cei doi fii, dar cuprinsă de remușcări, s-a aruncat în mare, fiind salvată de Poseidon, care a făcut-o una dintre zeițele mării. 9) Personificare a curcubeului, ca punte între Cer și Pământ, fiind în același timp mesagera zeilor, închipuită ca o tânără cu aripi de aur – Drapel. 10) Vrăjitoarea din insula Aea, cea care l-a reținut pe Ulise timp de un an pe insula ei – Denumire dată zeiței Atena în Arcadia, de la numele lui Aleus, care a înălțat acolo un templu în cinstea ei.

Dicționar: ARIZE, NIEL, ARED

Gheorghe BRAȘOVEANU

CERTURI ÎN EMIGRAȚIE

Vă prezentăm un alt document, din fondul Constantin Vișoianu, păstrat la Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Le mulțumim, ca de obicei, doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

New York, 8 octombrie 1965

Sire,

Ca în fiecare an, Adunarea Națiunilor Europene Captive [ACEN] și-a început noua sesiune în aceeași vreme cu Națiunile Unite, adică la 21 septembrie 1965.

Unul dintre primele sale acte a fost alegerea noului președinte, noului vice-președinte și a secretarului general.

Așa cum am raportat Majestății Voastre, re alegerea compatriotului nostru Brutus Coste în postul de secretar general era în cumpănă. Free Europe Committee continua să exercite asupra majorității membrilor Comitetului General o nepermisă presiune pentru a-i determina să elimine pe Coste. Am făcut mari eforturi, împreună cu mulți prieteni americani ai lui Coste și ai noștri, pentru a împiedica această injustă operațiune. Nu am izbutit. Coste nu a fost reales secretar general, fiindcă majoritatea membrilor Comitetului General au votat împotriva lui și au votat alegerea ca secretar general a ajutorului lui Coste de până acum, dl. Gaspar.

Pentru realegerea lui Brutus Coste au fost 3 voturi, și anume Bulgaria, Cehoslovacia, România și o abținere, Letonia.

Deplâng plecarea lui Coste din postul pe care îl ocupa, nu numai fiindcă pierdem un compatriot de valoare dintr-un post unde putea să aibă o influență considerabilă asupra activității ACEN, dar și pentru marea nedreptate care i s-a făcut, după ce a consacrat zece ani din existența sa luptei noastre comune și după ce a dovedit fără încetare o mare capacitate, un adânc devotament și multă ingeniozitate.

Înlocuitorul lui, dl. Gaspar, este lipsit de toate calitățile pe care le avea Coste și nu va putea împlini nici pe departe rolul pe care acesta l-a jucat.

Îngrijorarea noastră cea mai mare însă provine din semnificația politică a acestei operațiuni.

Free Europe Committee dorește să ne vadă înlocuind politica noastră de intransigență națională cu aceea de coexistență, pretextând să ne facă să adoptăm linia politică a guvernului american, care constă din negoț și schimburi culturale și care urmărește, în realitate, să facă regimurile comuniste din țările noastre

nițel mai independente față de Moscova și mai puțin inumane, dar nu să elimine aceste regimuri pentru a da puțină națiunilor astăzi captive să-și aleagă, prin alegeri libere, forma de guvernământ și regimul social pe care le doresc.

Desigur, Comitetul Național Român, sub înalta autoritate a Majestății Voastre, nu va părăsi niciodată politica de independență națională, care, singură, poate servi interesele țării noastre. Vom continua să desfășurăm activitatea noastră în cadrul Adunării Națiunilor Europene Captive pentru a menține această politică și atât timp cât o vom putea păstra.

Noul președinte al Adunării Națiunilor Europene Captive a fost ales, prin majoritate de voturi, dl. Vaclovas Sidzikauskas (Lituania) și domnul Ștefan Korbonski (Polonia) [primul a exercitat funcția în 1965 – 1966, cel de-al doilea în 1966 – 1967].

Pentru a da un avertisment Adunării Națiunilor Europene Captive și pentru a încerca să o împiedicăm de a aluneca pe o cale politică periculoasă, Comitetul Național Român, împreună cu Delegația română la Națiunile Europene Captive, a hotărât să nu primească posturi de răspundere în comitetele de lucru ale Adunării, și anume să nu accepte alegerea membrilor lor în posturile de președinte, vice-președinte și secretar general, continuând totuși, în calitate de membri, să dezvolte o activitate normală tocmai pentru a împiedica schimbarea politicii Organizațiunii noastre.

Sire,

Acestea sunt noile dificultăți pe care Comitetul Național al Majestății Voastre le întâmpină și la care nu va pregeta să facă față cu toată energia de care dispune.

Sunt cu cel mai profund respect,
Sire, al Majestății Voastre prea plecat și prea
supus servitor

C. Vișoianu,
Președintele Comitetului Național Român ■

CONTENTS (Romanian History) S. Mehedinți The state of the nation • I. Scurtu Elections for the first Parliament of Greater Romania • I. Talpeș Meetings with Evgheni Primakov (II) • D. Prisăcaru The monumental commemorative ensemble on Coșna Hill • I. Schipor Deportation of ethnic Germans from Romania to the U.R.S.S. Documents from the Russian archives • M. Mihailide Again about Dr. Gabriel Vasiliu • M.D. Sturdza Unknown photos of the Xenopol family • W.F.A. Rattigan, Lia Brad-Chisacof Memoirs of an English diplomat in Bucharest, during the Great War • I. Giurcă The Romanian army leaves Budapest • M. Cazacu Historical models of the characters from Mateiu Caragiale's novel Gallants of the Old Court (II) • O. Nasui Historical Comics Festival, Brasov 2019 • A.-S. Ionescu E.O. Hoppé, the first portraitist of Greater Romania (III) • G. Filitti Letters from former days: Emilia Rațiu correspondence • O. Trașcă What the Germans knew about the preparations for August 23, 1944 (III) • M. Vasileanu Father Arsenic Boca and the Burning Bush • In Romania, 100 years ago • Romanian Documents at Hoover Institution (CLXIV)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) С. Мехединц Состояние нации • И. Скурту Выборы для первого парламента Великой Румынии • И. Талпеш Встречи с Евгением Примаковым (II) • Д. Присэкару Памятник на холме Кошна • И. Скипор Документы российских архив о ссылке румынских немцев в СССР • М. Михаилиде Опять о докторе Габриэле Василиу • М.Д. Стурдза Род Ксенопол в неизданных фотографиях • У.Ф.А. Рэттигэн, Л. Брад-Кисакоф Мемуары английского дипломата в Бухаресте во время Великой Войны (II) • И. Джуркэ Румынская армия покидает Будапешт • М. Казаку Исторические прообразы действующих лиц романа Матей Караджале «Край де курте веке» (II) • О. Насуй Фестиваль исторических комиксов в Брашовс, 2019 • А.-С. Ионеску Е.О. Хоппе, первый портретист Великой Румынии (III) • Дж. Филитти Когда-то люди посылали письма друг другу: переписка госпожи Эмилии Рациу • О. Трашкэ Что было известно немцам о приготовлениях 23 августа 1944? (III) • М. Василяну Отец Арсение Бока и Неополимая Купина • В Румынии 100 лет тому назад • Румынские документы в Гуверском Институте (CLXIV)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

ISSN 0541 – 881X

Lei 7.00

DIALOG CU CITITORII

Domnul POMPILIU DEMETRESCU, din Craiova, ne scrie: Vă salut, cu plăcerea de a puncta respectul meu pentru activitatea de ținută a întregii echipe de la *Magazin istoric*, eu fiind unul dintre cei pe care îi informați, educați și încântați cu rezultatul superior al muncii dumneavoastră, de mai multe decenii deja. Recunosc, nu doar pentru aceste felicitări sincere și absolut meritate vă scriu aceste rânduri, ci și din alt motiv, punctual. Admirând prima copertă a numărului pe octombrie, cu acea scenă medievală de luptă (amintindu-mi de Froissart, despre care am citit în paginile revistei), ceva ca o săgeată trasă de un arcaș galez mi-a zbâmbit pe la urechi, atunci când am citit explicația din prima pagină, despre sprijinul decisiv dat portughezilor, într-o bătălie din 1385, de către arbaletierii englezi, în imaginea copertei „perfect mascați”, încât eu nu i-am zărit și probabil nici nefericiții de castilieni, care au intrat fără să știe sub acest tir ucigător ce i-a pus pe fugă. Protejat de amintirea unor lecturi captivante din anii '70, vă propun

o altă cheie a victoriei lusitane: arbaletierii erau de fapt arcași! Mi-a venit în ajutor Manole Neagoe cu primul dintre cele două volume *Mari bătălii din istoria lumii*. M-a captivat atunci descrierea cavalcadei Prințului Negru, încheiată triumfător pentru englezi la Crécy, urmată de Poitiers sau Azincourt. Salutări de final, cu mulțumiri chiar și pentru această posibilă scăpare – arbaletieri în loc de arcași englezi (folosind redutabilul arc lung galez) –, căci astfel ați scos la lumină unele dintre frumoasele amintiri ale copilăriei mele.

Îi mulțumim corespondentului nostru pentru observația îndreptățită făcută, cât și pentru faptul că această corectură ne oferă prilejul să facem o scurtă incursiune în istoria arbaletei.

Arbaleta a fost inventată în China antică, cele mai vechi descoperiri arheologice datând din secolul al VII-lea î.H. Arma aceasta a căpătat un rol extrem de important și recunoscut în arta militară chineză; filosoful și strategul militar Sun Tzu (544 – 496 î.H.) o amintește

în Arta războiului, spunând că „energia [comandantului militar] poate fi asemuită cu încărcatul unei arbalete; hotărârile lui, cu apăsarea trăgaciului ei”.

În Europa, există dovezi arheologice și scrise ale unor arbalete primitive încă din Grecia și Roma antică. Matematicianul grec Heron al Alexandriei (10 – 70) descrie în *Belopoeica* sa aceste gastraphetes, considerând-o predecesora catapultelor. Arbaleta re apare în timpul unor asedii în Franța secolului al X-lea. În secolul al XII-lea, arbaleta înlocuiește treptat arcul tradițional în Europa, cu excepția insulelor britanice, pentru că instruirea soldaților care o utilizau era mult mai ușoară și rapidă. Papa Inocențiu II a încercat, fără succes să o interzică, decretând la al doilea Conciliu de la Lateran (1139): „Interzicem prin anatemă ca utilizarea ucigașă a arbaletelor și a arcurilor, care nu este pe placul lui Dumnezeu, să mai fie practică de acum înainte împotriva creștinilor și catolicilor”.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărcăneanu, nr. 1 – 3, etajul 3, camerele 11 – 14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

magazin istoric

